

ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΝΓΡΑΜΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΕ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

ΑΠΟ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1871 ΜΕΧΡΙΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1872.

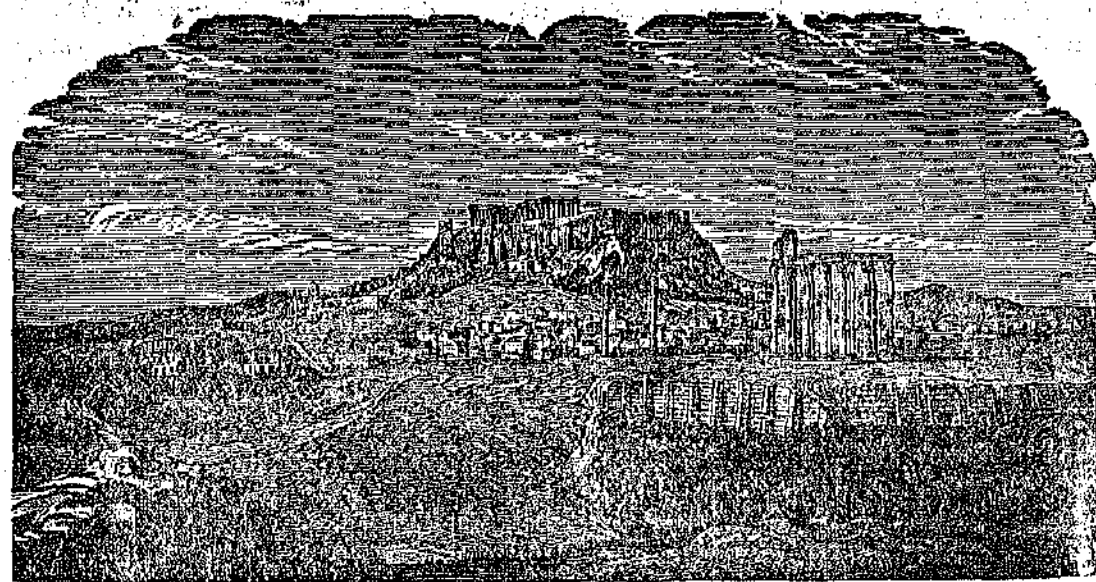
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΞΟΝ ΑΡΙΘ. _____

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
2213
ΚΥΡ. Γ. ΜΠΟΥΚΑΛΑΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΠΑΝΔΩΡΑΕ ΛΑΖ. Α. ΒΙΛΛΑΡΑ.

1872.

ΠΑΝΔΩΡΑ.

15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1871.

ΤΟΜΟΣ ΚΒ΄.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 518

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΜΑΥΡΟΚΟΡΔΑΤΟΣ

Ο ΕΞ ΑΠΟΡΡΗΤΩΝ.

*N. Δραγούμη τῆς τῆς Παρδώρας
ἐλλογιμῶν διευθυντῆ*

Ἀθηναίους Δημοκριάδης χάρειν.

Σοφοκλῆς Κ. ὁ ἐξ Οἰκοκώμων, ὁ πο.λλὰ τῆν νεωτέρων Ἑλληνικῆν φιλολογίαν δι' ὧν συνέγραψέ τε καὶ τύποις ἐξέδωκεν ὠφελήσας καὶ ὡς ὁ ἀοιδιμος αὐτοῦ πατήρ ἐν πνευματικαῖς καὶ ἠθικαῖς τοῦ ἔθνους εὐεργεταῖς τῶν βίων διῶν, ἐκoinώσατό μοι Μαν φιλαγάθως, ὡς εἶπες, τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διακριβῶν αὐτοῦ τιτὰς εἰς τοὺς ἄλλους καὶ τῆν ἔθνηκην ἡμῶν συμβαλλούσας ιστορίαν ἐν αἷς δὴ καὶ συλλογῆν τινῶν ἐγγράφων παραδόσεων περὶ τοῦ ἀοιδίου Α.λεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, τοῦ ἀρχιλογομάχου τῶν ἐπὶ τῆς πικρίας τοῦ ἔθνους ἡμῶν δουλείας ἐπ' ἀρετῆ καὶ παιδείας διαπρεφάντων λογιῶν καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν. Τὴν μελλετην καὶ μάθησιν τῆς πολιτείας τῶν τοιοῦτων προδρόμων τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν ἀναστάσεως ὀνησιμωτάτων καὶ λυσιτελιστάτων ἡμῶν μάλιγα τοῖς νῦν ἀκαμάουσις εἶναι ἠγοούμενος καὶ τοὺς καιροὺς μεγάλης τῆς τῶν τοιοῦτων παραδειγμάτων μιμήσεως τὴν ἀνάγκην μοιρονοχί κηρέττοτας

αἰσθανόμενος, πέμπω σοι τοῦ σεβαστοῦ μοι εὐεργέτου καὶ φίλου τοῦ φιλοπόνημα, συνευχόμενος αὐτῷ (εὐ οἶδα δ' ὅτι καὶ Σοί, οὐ γάρ;) γενέσθαι ποτὲ τῶν τοῦ Α.λεξάνδρου περισωθέντων καλῶν φιλοταχνημάτων τὴν συλλογῆν καὶ δημοσίευσιν. Σὺ δέ, εἰ μὴ τι κωλύει, δάρησαι ταῦτα τοῖς φιλομαθεῖν ἀναγνώσταις τῆς Παρδώρας.

Ἐρρώσο.

Ἐν Μονάχῳ τῆ 20 Μαρτίου 1871.

Τῷ ἐλλογιμῷ Ἀθανασίῳ Δημοκριάδῃ

Σ. Κ. Οἰκονόμου χάρειν!

Τρίτη ἤδη ἑβδομάς παρέμπουσιν ἀφ' ἑτοῦ ἐπικνηλῶν ἐκ τῆς διηγελώσεως τοῦ Κωνσταντίνου Βασιλίδου εἰς τὰς καλὰς Ἀθήνας. Τὸ δὲ σῶμα τῷ Θεῷ χάρις κομψότερον ἔχει, βρωθὲν ταῖς θυμασταῖς ἀρχαῖς τοῦ Βοσπόρου, καὶ πρὸ πάντων ταῖς εὐχαῖς καὶ εὐλογίαις τῶν ἀγίων Γερόντων. Ἡφάμην δὲ πάλιν τῶν φίλων ἐργασίῶν ἐν τῷ ἐμῷ μελετηρίῳ καὶ διαπαιδαγωγῷ τοῦ βίοντος βίου τὰ κελυφίσματα. Σὺ δέ, ὡ φιλότιμος οὐδὲλως ἀρκούμενος τῇ μελέτῃ καὶ μετὰ σπουδῆς ἐρεῖνη τῶν παρὰ τοῦ φιλομούσου ἐκείνου ἡγεμόνος ἐν τῇ ἐπὶ τῷ Ἰσπρι περιφανεῖ πύλαι πολλῶν πολλὰ χόθιν συνηγμένων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ καλλί-

τεχνίας ἀθανάτων ἀριστοτεχνιμάτων και μνημείων, πᾶσαι διὰ τερπνῆς ἐπιστολῆς ζήτων ἰδεῖν τὰς περὶ Μαυροκορδάτου Ἀποσημειώσεις, περὶ ὧν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψά σοι. Ἐπειδὴ σου τὴν ζήλον και ἀγαμίαι τὸ σέβας, ὕπερ καταδεικνύεις πρὸς τὰς ἀποσημειώσεις ἐκκλησιαστικῶν και πολιτικῶν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους ἄνδρες, οἵτινες ὕπερ τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ποικιλοτρόπως ἐμόχθησαν. Διὸ προθύμως ἔρχομαι ἐκπληρώσων τὴν σὴν ἔφειν ὀλίγη τινὰ προανακρουσάμενος εἰσαγωγῆς χάριν.

Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Λογοθέτου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Σταυράκη Ἀριστάρχου, ἀνδρὸς παιδείας εὖ ἔχοντος, ὡς οἶσθα, κληρονομήσαντος δὲ τὰς πατέρας ἀρετὰς και διαπρέποντος ἐπὶ πᾶσιν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Βυζαντινῶν λογίων, εὖρον χειρόγραφον γεγραμμένον κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα, ἐν ᾧ πρὸ τῶν Δακικῶν ἐφημερίδων τοῦ Δαπόντε ὑπάρχουσι προτεταγμένα και ἀνωμόμου «*Ἀποσημειώσεις εἰς τὸν βίον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου.*» Ἐκ δὲ τούτων συνεικάζει ὁ κληρὸς ἡμῶν Σ. Ἀριστάρχης, ὅτι και αἱ Ἀποσημειώσεις εἰσὶν ἔργον τοῦ ἀκαμάτου ἐκείνου πολυγράφου Δαπόντε, μεσαλλάξαντος τὸν βίον τῷ ἀψπὸ Δεβρίου δ' ἐν τῇ κατὰ τὸ ἅγιον Ὄρος Μονῇ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα τοῦ Ξηροποτάμου. Σησημειῶται δὲ τοῦτο ἐν τινι μικρῷ χειρογράφῳ περιέχοντι συγγράμματά τινα τοῦ αὐτοῦ, ὕπερ ἀπόκειται ἐν τῇ τοῦ φιλολογωτάτου ἀρχιερέως Δέρκων Νεοφύτου βιβλιοθήκῃ ὅθεν ἐπλανήθη οὐ μόνον Ἀνθίμος ὁ Γαζής ὄρισας τὸν θάνατον τοῦ Δαπόντε τῷ 1787 (βλ. Δόγ. Ἑρμῆν ἔτ. 1812. σελ. 86), ἀλλὰ και Σάθας γράψας ἀμαρτόρως τῷ 1789 συμβῆναι αὐτὸν (βλ. Νεολλ. Φιλ. σελ. 503). Ἀλλ' ἡ περὶ τῆς κατὰ τοῦ Δαπόντε καταγωγῆς τῶν Ἀποσημειώσεων εἰκασία τοῦ μουσοφιλοῦ ἡμῶν φίλου οὐκ ἔρρωται κατὰ τὴν ἡμετέραν κρίσιν. Καὶ γὰρ ἡ τε τοῦ λόγου ὕψη και τῶν ἐνοιῶν ἡ τάξις και ἀρετὴ πολλῶ τῷ μέτρῳ ὑπερέχει τῶν Δαποντείων, ὡς και ἡ σὴ λογιστικὴ παρατηρήσει παραβαλοῦσα τὰς Δαποντεῖους περικοπὰς, αἱ ἐπισυνάπτομεν μετὰ τὰς Ἀποσημειώσεις. Οὐδ' ἡμεῖς μὲν τοὶ ἔχομεν εἰπεῖν τὸν τούτων πατέρα, ὅν πάντως ὁ πλείστων ἀδελφῶν διδάσκαλος χρόνος ἀποκαλύψει τῇ τοιαύτῃ ἀντιχειούσῃ φιλομαθείᾳ. Ἔθεν.

Ἐκ δ' οὖν τῶν Ἀποσημειώσεων τούτων καταφαίνεται τὸ ἦθος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὅς ἀκαμάτως διὰ τὴ τῆς διδασκαλίας, τῆς ἱατρικῆς και τῶν πολιτικῶν ἀξιωματίων συντέλεσεν οὐ μικρὸν εἰς τὴν τοῦ ἔθνους παλιγγενεσίαν, καταμαλάσων και λειάνων τὸ τραχὺ και σκληρὸν τῶν κρατούντων ἦθος και τὴν ἀνήμερον και ἐκτεθηρωμένην ψυχὴν αὐτῶν ἐξευμενίζων ἐπιτηδεύων και εἰς πραύτητα και οἶκτον κατασπῶν (βλ. Ἐπιστολᾶρ. σελ. 242—244. πρὸβλ. και σελ. 238), προήγων δ' ἐξ ἑτέρου ἀκινδύνως τὴν εὐμε-

ρίαν τοῦ ταλαιπωρουμένου ἔθνους και ἀνορθῶν αὐτὸ κατ' ὀλίγον ἐπὶ τὸ πρότερον ὕψος. Πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ χαρακτήρος και τινῶν τοῦ βίου περιστάσεων τοῦ περιφανοῦς τούτου ἀνδρὸς πέμπομέν σοι και περικοπὰς τινὰς ἐκ τῆς ἀνεκδότου «*Ἰστορίας τῶν συμβάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτᾶν Μεχμέτη*» κτλ., ἣν συνέγραψεν ὁ μακαρὶτης Δαπόντες. Εὖρομεν δὲ ταύτην προτεταγμένην πρὸ τῶν τούτου Δακικῶν ἐφημερίδων ἐν τῷ χειρογράφῳ, ὕπερ εἶδομεν πρῶτον παρὰ τῷ ἀγαθῷ ἡμῶν φίλῳ Π. Λάμπρῳ (διέλαθε δὲ περὶ τούτου τοῦ χειρογράφου ὁ μακαρὶτης Φιλιππᾶς. βλ. Πανδῶρ. Γ. Θ'. σ. 466—467). Ἐχει δὲ και τινὰ και ὁ μακαρὶτης ἱατρὸς Λθ. Ὑψηλάντης ἐν τοῖς τῆτες ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Γερμανοῦ Ἀφθονίδου ἐκδοθέντων «*Ἐκκλησιαστικοῖς και πολιτικοῖς*», ὅ περ ὡς ἤδη διὰ τοῦ τύπου γνωστὰ δῆπου και σοι γενόμενα παραλείπω. Καὶ ὁ γεραρὸς Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος ἐν τῇ περιφανεστάτῃ αὐτοῦ Κωνσταντινουπόλει (Τόμ. Β' σελ. 112) ἔγραψε σύντομον βιογραφικὴν πραγματείαν τοῦ μεγαλοπράγμονος και θεοφιλοῦς τούτου ἀνδρὸς, οὗ «*τὴν ἀριζήλον εὐσέθειαν και τὴν παντοδαπὴ σοφίαν και ἔγκαρπον πολυγλωττίαν, ἔτι δὲ και τὴν περὶ τὰς θείας Γραφὰς βαθεῖαν μελέτην διηγείται μὲν ἡ ἱστορία, κηρύττουσι δὲ και τὰ σωζόμενα, και χειρόγραφα και ἐκδοθέντα,*» ὡς ἀποφαίνεται ὁ ἀοιδίμος ἡμῶν Πατὴρ (Περὶ τῶν Ο, Ἑρμηνευτ. Τόμ. Δ', σελ. 815).

Εὐχῆς δ' ἔργον, εἴπερ τις τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λογίων ἐπαχειρεῖ συναγαγεῖν ἀπάσας τὰς τοῦ Μαυροκορδάτου συγγραφὰς ἐκδοτέρας τε και ἀνεκδότους και τὰς χαριστάτας αὐτοῦ ἐπιστολάς και προτάξας βίον αὐτοῦ ἀκριβῆ ἐξ αὐτῶν τε και ἐξ ἄσων ἔγραψαν οἱ Εὐρωπαιοὶ ἀρρησόμενον διὰ τοῦ τύπου κινᾶς τοῖς πᾶσι καταστήσει. Οὕτω δὲ πράττων στήσει μνημῖον μὲν παραμόνιμον ἐπὶ τῷ περιφανεστάτῳ ἐκείνῳ ἀνδρὶ, τεκμήριον δὲ τῆς τῶν καθ' ἡμᾶς εὐγνώμονος προαιρέσεως, και παράδειγμα ζήλων τῶν, ὕπερ ὡς πυρρὸς φωτολαμπῆς προκείσεται πρὸς ὀδηγίαν τῶν κατ' ἡμᾶς ἐν Κωνσταντινουπόλει πολιτικῶν, τῶν ὑπηρετούντων εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν κράτος, ἵνα μὴ τῇ ὕλῃ μόνον προσέχοντες ὀλιγωροῦσι τὰ πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς εὐσταθείας τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τυφλοῖς ὄμμασιν ἀποδεχόμενοι και ἐκπληροῦντες ὅσα ἀνάσσει ὀνητῶν λογισμοὶ ἐναντίον τῶν τιμαλφεστάτων ἡμῶν βυσοδομοῦσιν ἄλλὰ μετὰ τοῦ ἀοιδίου ἀνδρὸς ἀνακράξωσι θαρρῶντες και ἔγκαρδίως παρρησιαζόμενοι ἃ οὐ περὶ μικρῶν ὁ ἀγών, ἀλλὰ περὶ παντός, και αὐτῆς τῆς Μητρὸς ἡμῶν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς πᾶν ἠνόμεθα γέρας και ἀποζώμεν οὐκ ὀλίγων ὄσων ἀπολαύοντες.— Ζήλωτῆς εἶμι και πέρα τοῦ μετρίου, οὕτε τὸ θεῖον

περιορῶν ὑβρίζομενον, οὕτε τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν δυνάμην [ἀν] παρορῶν πεπατημένην, τὴν τροφὸν, τὴν διδάσκαλον, τὴν εὐεργέτιδα, τὴν φόντας και θανόντας ἐνοστερνοκαμένην, και μεταρούσαν ἀπὸ τῆς χειρόνος εἰς τὴν ἀμείνω.» (βλ. Ἐπιστολ. ἐκ διαφόρ. ἔρανοσ. σελ. 117 και 119). Ἢδη γὰρ τὰ πράγματα μάλιστα καταπεύουσι και ζήλον και ἀγῶνας ἀπαιτοῦντα, ὅτε ὁ ἐκείσεκτος και ἀμορφος πολιτισμὸς τῶν ἀπειροκάλως πιθηκίζόντων πρὸς τὰ τῆς ἀύσεως φθεῖροι τὰ ἦθη και ἀποχαυνῶναι τὰς ψυχὰς ἀπαξᾶ πάντων τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων λαῶν ὅτε τὰ μηχανορραφήματα τῆς Ναπολεοντείου πολιτικῆς διὰ τῆς ἐγκαλλίσσεως ἀπάντων τῶν πρὸς τὴν εὐστάθειαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους συμβάλλειν δοκούντων και τῆς Γαλλιστί γινόμενης διδασκαλίας ἐν τε ἔλλοις και ἐν τῷ ἀνωτάτῳ τοῦ κράτους ἐκπαιδευτηρίῳ και ἄλλων τινῶν οὐχί· τρόπων τεινοῦσι πρὸς ὑποσκελισμὸν τῶν Ὀρθοδόξων λαῶν ἵ ἀποδείξωσι τοῖς ἐν τῇ Τουρκίᾳ αὐτικοῦς λαοῦς ὑπερέχοντας, και φθεῖρουσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀπλοκῶν δι' ὧν συνέστησαν οἱ προσηλυτοθῆραι πολλαχοῦ τῆς Μακεδονίας και Βουλγαρίας καθολικῶν ἐκπαιδευτηρίων πρὸς διάδοσιν λόγῳ μὲν τῶν τῆς ἀύσεως φώτων, ἔργῳ δὲ τῶν τοῦ παπισμοῦ ὀσλερῶν ναμάτων και ἀποκατάστασιν ἐνταῦθα τῆς ἐκεῖ ψυχρῶραγοῦσης ἀντιχειροῦ παπκοκρατίας. Ὁ ἐπάρατος οὗτος τῆς Γαλλίας δαίμων ἀφύπνισε τὰς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐθνικότητας και συνέστησε τὸν συνασπισμὸν τῶν λατινικῶν φυλῶν διὰ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ προξενίων, ἐν οἷς φυγάδες Πολωνοὶ και ἄλλοι ἐξ ἰδιοτελείας ἐξωμόται διετέλουσαν ταραττοντες τὴν τῶν χριστιανῶν ἡσυχίαν διὰ ψευδῶν εἰδήσεων και ἐνσπείροντες εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν και εἰς τοὺς ἀσυνέτους ἀδελφούς λαοῦς δυσπιστίαν και μίσος ἀδικῶν και τοῖς μισοῦσιν ἐπιβλαβέστερον ἢ τοῖς μισουμένοις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων, ὡς συμπαθοῦντων δῆθεν πρὸς τὴν Ρωσσίαν, και τὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ παντοκρατορίαν ἐκείνης διὰ τῆς ἑαυτῶν τε και τῶν ἑλλῶν ἀδελφῶν αὐτοκτονίας παρασκευαζόντων! Ὡ τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Οὗτοι δὲ οἱ τῶν ζιζανίων σπορεῖς ἐξήγειραν ἐτι μάλλον τὸ μίσος τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ἤδη αἰχμαλωτισθέντος και καταπεσόντος τοῦ ἐπάρτου ἐκείνου δαίμονος βαρὺν κατ' αὐτοῦ τὸν πέλεκυν τοῦ δικαίου τῆς Νεμεσσεως κατενεγκούσης, και εἰποῦσης τὸ τοῦ Σχιλλέρου

Bases Werk muss untergehen,
Rache folgt der Frevelthat!

εὐξόμεθα, φίλε, ἵνα μετὰ τὴν πολυεύκτον κατάπαυσιν τοῦ μυριονέκρου πολέμου ἡ τοιαύτη φθοροποιὸς τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὀρθοδόξων λαῶν ἐκπολέμωσις καταλήξῃ, και ἀρθῇ ὁ κίνδυνος τοῦ ἐνωτικῶ τῆς Μ.

Ἐκκλησίας κέντρου. Ταῦτα γὰρ πείρουσι τὴν ἐμὴν ψυχὴν κατὰ μέσην και βαρῦθυμον ἔχουσι με. Διότι ἡ τῶν ἡμετέρων πολιτικῶν ἀμβλυωπία μηδὲλως ἀτενίζουσα πρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι σήμερον πολιτικῆς συμβαινούσας περιπετείας παρημέλησε τὰ εἰσαγόμενα κτάνδαλα, καιπερ δυνάμενοι και ὀφείλοντες ἐγκαίρως ἐκρίζουν και ἀποσκορακίζειν αὐτὰ, καθοδηγοῦντες τοὺς κρατούντας εἰς τὴν ὀρθὴν τοῦ δικαίου ὁδόν, και μιμούμενοι τοὺς Μουρούζας και Καλλιμάχας, εἴτινες ὄλοι ὑπὸ τοῦ τῆς φιλοπατρίας και εὐσεβείας ἐκκαίμενοι πυρὸς καταδείκνυσεν τῇ ἐξουσίᾳ τὸ ἀληθὲς αὐτῇ και τοῖς κρατούμενοις συμφέρον. Ἢδη πνεῖα τὰ λούσθη ἡ τῆς Ἐκκλησίας ἐλευθερία, ἣν ἐσεβάσθη ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως δροικτήτωρ διότι διὰ Σουλτανικῶν διαταγμάτων ἀυσστέλας καταπατοῦνται κανόνες Συνοδικοὶ και κατορχειται ἡ ἀδικία, και, ἂν μὴ θεὸς ἐφάψηται και σώσῃ τὸ κλυδωνιζόμενον τῆς Ἐκκλησίας σκάφος, και ἱερεῖς και ἀρχιερεῖς και πατριάρχας μέλλει ψηφίζειν ἡ ἀλλόθρησκος δεσποτεία, εἰστροχόμενη εἰς τὰ ἄδυτα τοῦ Οὐσιαστηρίου! Και ταῦτα μὲν κατὰ παρελθόντα.

Ἐγὼ δὲ ἐπάνειμι εἰς τὰ περὶ Μαυροκορδάτου. Ἐν ἄλλῳ χειρογράφῳ τῆς Ἀρισταρχίου βιβλιοθήκης περιέχοντι διάφορα θεολογικὰ ζητήματα ἐν σελ. 354 ἐστὶ και τοῦ Μαυροκορδάτου ἡ ἐπιστολὴ κριτικὴ εἰς τὰ μάλιστα συμβάλλουσα τοῖς φιλολόγοις, ἀρχομένη «*Ἐλληνιστί και τῇ ἀγοραῖᾳ διαλέκτῳ γεγραμμένης δύο κτλ.*», ἣν ὁ φίλος Ἀριστάρχης ἀνέκδοτον ἐνόμιζεν. Ἀλλὰ ταύτην τὴν ἐπιστολὴν εὖρομεν ἐκδοτέραν ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ (σελ. 212). Ἐγραψε δὲ ταύτην πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον. Παραβαλόντες δὲ τὸ ἀντίγραφον πρὸς τὸ ἐντυπον κείμενον εὖρομεν μικρὰς τινὰς διαφορὰς, αἱ παρασημειοῦμέν σοι ἀνακοινούμενοι και τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὡς μικρὸν τῆς περὶ τὴν γλώσσαν και μάθησιν τοῦ ἀνδρὸς δεινότητος ἀπόγευμα. Ἐν ἄλλῳ δὲ πάλιν χειρογράφῳ ἐπιγραφόμενῳ «*Ἐπιστολαὶ διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήνων σοφῶν ἀπὸ τοῦ ἀφ' σωτηρίου ἔτους ἕως τοῦ αψνά,*» ὕπερ εὖρομεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ προμνημονευθέντος εὐκταδεῦτου ἱεράρχου Δέρκων Νεοφύτου, κατέστρωται ἐπιστολὴ τοῦ σοφοῦ και μεγαλοφυοῦς ἐκείνου ἀνδρὸς πρὸς τὸν διδάσκαλον Σπαντωνῆν, ἣν ἀνεκδοτον οὖσαν ἀνκοινουμέν σοι ὡς φωτὸς ἀξίαν.

Και ταῦτα μὲν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σοῦ πόθου. Σὺ δὲ ἀναγνὸς τὰ πεμπόμενα χρᾶ και εἴ σοι δοκεῖ μετὰδος και ἔλλοις, ἐπευχόμενος σὺν ἐμοὶ τὴν ἐμφάνειν ἀνδρὸς ἀξίου πρὸς ἐνδρυσιν τοῦ οὐ ἀνωτέρω ἐπεμνήσθην μνημείου. Ἐρρώσω.

Ἀθήνησι τῇ 13 Ὀκτωβρίου 1870.

A.

Αποσημειώσεις εις τὸν βίον Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ περιφήμου μισιστροῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Πόρτας.

Ὁ περίφημος Ἀλεξάνδρος Μαυροκορδάτος ἦτο εὐσεβέστατος εἰς τὰ θεῖα, ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τῶν ἀθέων (α), δὲν ἤθελεν ὄχι μόνον νὰ συνομιλήσῃ μαζί τους, ἀλλ' εὐτε νὰ τοὺς βλέπῃ λέγωντας πολλάκις μετὰ ζήλου τὸ προφητικόν «Ἐῖπεν ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεὸς» (β). Δὲν ἀρχίζε καμμίαν ὑπόθεσιν χωρὶς τὴν ἐπέκλησιν τῆς θείας βοήθειας, μάλιστα τῶσον ψευδοφιλόσοφοι ὅπου ἐγνώριζαν τὴν περὶ τὰ θεῖα αὐτοῦ ζήτησιν, ὅσον καὶ ἄλλοι μαθητοὶ καὶ κακότροποι, βλέποντες πόσον ἦτον ἐχθρὸς τῆς κακίας ἀπέφευγον καὶ ἐκρύπτοντο ἀπὸ τῆν συνάντησίν του, καὶ διὰ τοῦτο γεγηθότι τῷ προσώπῳ ἔλεγε πολλάκις «ἔχω καλὸν σημεῖον ὅτι ἀρέσκω τοὺς καλοὺς, ἐπειδὴ οἱ κακοὶ οὐτε νὰ μὲ ἴδουσι δὲν ὑποφέρουσι».

Ἢ εὐσέβεια ὁμοῦ ὅπου ἤσκει ἦτο χωρὶς δεισιδαιμονίαν καὶ χωρὶς ὑπόκρισιν, πάρεξ ὅσον νὰ ἀποφύγῃ τὸ κατ' ἐνέργειαν σκάνδαλον, ὅπου πολλάκις πράττωντας ἄλλοι ἐκείνα ὅπου ἀπαιτεῖ ἡ ἀνάγκη τοῦ ἐπαγγέλματος ἢ τοῦ σώματος, προξενεῖται εἰς τοὺς

(α) Βλ. ἕνα περὶ ἀθείας καὶ δεισιδαιμονίας ἔγγραψεν ὁ εὐσεβέστατος Μαυροκορδάτος ἐν τοῖς Φροντισμασι (Βιβλ. Β. κεφ. γ', σελ. 187). Ἐξεδόθησαν τὰ Φροντισματα τῷ 1808 ἐν Βιέννῃ μετὰ καλοῦ προλόγου ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Διδασκάλου Παΐσιου, οἷς προστίθεται καὶ ἔγχειρδιον, ἐν ᾧ ἴσχυται καὶ Φροντισματα περὶ τῆς ἡθῆς καὶ πολιτείας. Ἀμφοτέρων δὲ τούτων τῶν ποιημάτων ἀντίγραφοι ἀκριβῆς ἀπέκλειται ἐν τῇ ἐνταύθα ἔθνη βιβλιοθήκῃ, ἐξ οὗ δύνανται παρασφραγίσαι τινες περὶ τὰς λέξεις, πηγάζουσι πάντως ἐκ τῆς ἀπειρείας τῶν ἀλλογλώσσων στοιχειοθετῶν, θεραπευθῆναι ἐν νήα τούτων ἐκδόσει. Οὕτως ἐν μὲν τῷ ἐντόπῳ κειμένῳ τῶν Φροντισμάτων (Βιβλ. Α. κεφ. γ', σελ. 43) ἐκδόσεται κακῶς «καὶ τὰς βαλάς», τὸ δὲ χειρόγραφον εἶναι ὁρθῶς «βουλάς» ἐν δὲ σελ. 169 (Βιβλ. Β. κεφ. α) ἀναγιγνώσκεται «ἐκδοσαι παρέποντα», ὅπου τὸ χειρόγραφον ὁρθῶς ἔχει «πρέποντα» ἐν δὲ τῇ ἡγ' τοῦ χειρογράφου καίται «ἵνα χρήσεως» ὑπὸ ἄλλης χειρὸς διορθούμενον τὸ ἐν αὐτῷ, ὡς καὶ ἐν τῷ ἐντόπῳ κειμένῳ (Βιβλ. Α. κεφ. μα. σελ. 38. στίχ. θ) κακῶς ἔχον «ἀπὸ τῆς φύσεως». Σημειώσθαι δὲ κατὰ παράθεσιν ὅτι ἐπιλέγησαν οἱ γράψαντες ἐν τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ ἀπέκλειναι ἐν χειρογράφῳ «Ρωμαϊκῆς ἱστορίας τρεῖς τόμοι» τοῦ δοξίου Μαυροκορδάτου (Βλ. Nouvelle Biographie générale, T. 34, pag. 468, Paris, 1861). Διότι πρὸ πάντων ἐτῶν διεξελθόντες ἄπαντα τὰ τῆς βιβλιοθήκης χειρόγραφα οὐκ εὗραμεν τὸ τρίτον τοῦτο χειρόγραφον. Πρῶτος δὲ μετὰ τῶν ἡμετέρων ὁ Πρωτοπρεβ. Δημήτριος ἐνημερώσατο ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἔγραψε τρεῖς τόμους τῆς Ρωμαϊκῆς ἱστορίας (Bl. Fabricii Billi. Graecae. Tom. XI, pag. 526. ἐκδ. Harl.) Ἀλλ' ὁ Ζαβίρας μεταγράψας τοὺς τοῦ Δημητρίου λόγους ἐπισυνέθετο τὰ ἑξῆς:

Ταυτὴν ἡμῖς τὴν Ρωμαϊκὴν ἱστορίαν ἐν αὐτῶς συνέγραψεν ἡ ἐξ ἄλλης διαλέκτου τὴν μετέφρασε μοι εἶναι ἄξιον. Ὁ γὰρ ἐπιθέας ἀμαρτήριος συγκαταλέγει αὐτὴν τοῖς ἄλλοις τοῦ Ἀλεξάνδρου συγγράμμασιν, ἀλλ' ἐγὼ ἤθρον παρὰ τῇ Βιπονιτικῇ ἐταίρειᾳ ὅτι μετέφρασε τὰ τοῦ Ἀβίου συγγράμματα. Ὁ δὲ χρόνος εἶναι εἰς φῶς τὴν ἀλλοθίαν.

(β) Βλ. μ. γ. 1.

ἀπλουστεροῦς, τὸ ὅποιον μὲ ἐπαινετὴν συστολὴν καὶ ἀντίρρησην δέχεται εὐκόλον θεραπείαν. Ὁμοῦ ἦτον ἀκριβέστατος ἐξετάστης τῆς ἰδίας του συνειδήσεως, εἶχε στερεοὺς τοὺς λογαριασμοὺς του μὲ τὸν Θεόν, καὶ ἦτο παρασκευασμένος καὶ ἔτοιμος εἰς ἀπολογίαν δι' ἕλπον τὸ ὄφρος τῆς εὐσεβοῦς του ζωῆς.

Δὲν ἔλειπον οὐτε ἀπὸ τὸν νοῦν του οὐτε ἀπὸ τὸ στόμα του σύντομοι καὶ ἐπικαιριοὶ εὐχαὶ χωρὶς κρότον (α). Καὶ ἐπειδὴ ὄχι ὁ τόπος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ διάπυρος διάθεσις γεννᾷ τὴν προσευχὴν, ἐπροσέυχτο καθήμενος, ἰστάμενος, βαδίζων, ἵππεδων, ἐν τῇ αὐτῇ δουλῶν τοῖς κρατοῦσιν, ἐν τῇ κλίτῃ ἤδη χωρῶν εἰς ὕπνον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὕπνῳ.

Μάλιστα ὅταν ἐζητοῦσαν βουλὴν οἱ κρατοῦντες εἰς δύσκολα ἀμφίπρημα καὶ ἐπικίνδυνα πράγματα, ἐσυνειθίζε καὶ ἔλεγε τὸ «Θεὸ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματι μου καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου» (β).

Ὁ δὲ ζῆλος ὅπου εἶχε διὰ τὴν σύστασιν καὶ τιμὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἦτο θερμὸς καὶ διάπυρος, δὲν ἐπείδετο οὐτε τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῦ, οὐτε τῆς ἰδίας τιμῆς, οὐτε αὐτῆς τῆς ζωῆς διὰ νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰ ἐνδεχόμενα θεῖα τῆς κοινῆς Μητρὸς. Τοῦτο τὸ ἐζητοῦσεν ἀπαραιτήτως ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας ὡσάν ἀρκετὴν ἡμοίῃν τῶν πολλῶν του ἰδρώτων, τὸ νὰ μὴ ἀφίνουσι νὰ ἐγγίξεται ἡ τῶν χριστιανῶν Ἐκκλησία, ἀλλὰ νὰ φυλάττανται κοινῶς τε καὶ κατὰ μέρος τὰ προνόμιά της.

Ἀπὸ τοιοῦτον ζῆλον πυρπολούμενος πρὸς μὲν τοὺς ἰθιούς ἐχθροὺς ἦτο συμπαθητικώτατος, πρὸς δὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ κοινού τῆς Ἐκκλησίας αὐστηρὸς καὶ ἀπαραίτητος, ἂν ἦσαν καὶ συγγενεῖς του.

Τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου καὶ ἀμωμῆτου πίστεως καὶ στόματι καὶ καρδίᾳ τὰ ἐπίστευε, τὰ ἐτίμα, τὰ ἐκράτνε λόγῳ καὶ ἔργῳ ἐπόμενος εἰς τὰ ἔχνη τῶν ὀσίων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας (γ) ἐδιὰκρινεν ὁμοῦ σφωτάτα ἀπὸ τὰ ἀραρότα καὶ ἀπαρασάλευτα δόγματα τῆς πίστεως τὰς μερικωτέρας τῶν νέων διδασκάλων δόξας ἐν τῇ ἱερᾷ Θεολογίᾳ, καὶ ἔλεγε νὰ ἔχη κάποιον πλάτος ἐ-τοιαύτη τῶν μερικωτέρων ζη-

(α) Ὅμοῦ τοῦ ἀσπίμου Μαυροκορδάτου εὐχαὶ μετὰ τὸ Ἀπόδεικνον καὶ εἰς τὴν Ὀρθρον ἐκδίδονται ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ ἐκ Δεκάφ. ἱεροσολ. σελ. 341. ἐν Κωνσταντινουπόλ. 1804.

(β) Βλ. μ. γ. 3.

(γ) Διαρτρωδοῖ δὲ τοῦτο τραγῶς ἄλλα τα θεολογικά τοῦ ἀνδρὸς τούτου πόνηματα καὶ ἡ ἐπερὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς θείας εὐσεβείας καὶ τῶν τριῶν αὐτῆς ἰδιότητων, πραγματεία, ἧς μνησται ποιεῖται Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἀργεῖος. ἐν δὲ τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μετοχίου τοῦ Παναγιῶ τοῦ Τάφου διατηρεῖται χειρόγραφον περὶ τῆς Ἀλεξ. τοῦ Μαυροκορδάτου «Ζητημάτων Θεολογικῶν λύσεις περὶ τοὺς λεγομένους Ἐγγλέζους, ἃς ἐκείνοι ἀπορήσαντες ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου». Τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρὸς μαρτυροῦσι καὶ αἱ Ἐφ. η. μ. ε. ρ. ἰ. δ. ε. ἡ ἡμερολόγιον μνημενίου τὰ συμπόγια τοῦ 1082. Τούτων ἀπὸγραφοι διατηρεῖται ἐν τῇ τῶν Παρισίων βιβλιοθήκῃ. (Βλ. Παγδωρ. Τ. ς. σελ. 407).

τημάτων θεωρία, καὶ ἀπὸ τὴν περὶ ταῦτα ἀσφρόνα διάλεξιν καὶ διάφορον γνώμην νὰ μὴ διασειωνται τὰ ἔθρημα τῆς ἀκηράτου πίστεως. Ἐν ταύτῃ λοιπὸν τῆς νουεχεστάτης διακρίσεως ἦτο φειδωλὸς εἰς τὸ νὰ καταστιγματίζῃ εὐκόλα ὄχι μὲ τὸ ὄνομα τῆς αἵρέσεως ἀλλὰ καὶ τοῦ ἡγίσματος τοῦ περιθάλποντας δόξας τινὰς διακωνούσας περὶ τῶν ζητημάτων τῆς ἱερᾶς Θεολογίας καὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς διατάξεως.

Μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς ἐκκλησίας ἔλεγε ὅτι πρέπει νὰ μὴ παρεφέρεται ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζῆλος, νὰ μὴ λείπῃ εἰς πολλὰ ἢ ἀμοιβία ἀνοχή, ἢ ὁποῖα, Θεοῦ συνευδοκοῦντος, ἡμπορεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν διάστασιν καὶ νὰ προξενήσῃ τὴν ἐκταταὶν ἑνωσιν (α).

Εἰς τὴν ἠθικὴν Θεολογίαν διὰ τὸν ἐπικείμενον ζυγὸν τῆς δουλείας καὶ διὰ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως (ἀγκυλὰ καὶ τὸ κατὰ τὸν παλαιὸν τύπον κατηκριβωμένον τὸ ἐκθειάζειν (β)), ὑπόφερον ὁμοῦ καὶ τὸ συγκαταβατικὸν καὶ οἰκονομικὸν καὶ εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικῶς κοσμικῶς, ἔχωντας κἀνά τὴν κοινὴν ἀφέλειαν καὶ σύστασιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, διακρίνοντας καὶ τῶνον καὶ κειρὸν καὶ πρόστασιν καὶ περιστάσιν καὶ διαγωγὴν καὶ ἠλικίαν καὶ προαίρεσιν καὶ ἀνάγκην καὶ συνειδήσιν καὶ τρόπον ἐνεργείας.

Ἐτιμῶσε πολλὰ καὶ θαυμασίως ἐνεργήσας τὸ «Ἰγῶσι σωτὸν» καὶ ἔλεγε, ὅτι ὅποιος γνωρίζει τὸν ποιητὴν του, καὶ τὸν λατρεῖ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, γνωρίζει τὰ πρῶτα του καὶ τὰ ἔσχατα, καὶ ἐφεξῆς διακυβερνᾷ εὐσεβῶς καὶ νουεχῶς καὶ τὰ μέσα γνωρίζει τὴν τῶν μεγάλων (γ) δύναμιν ὅπου ἐχάρισεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν νοῦν, καὶ ὅτι κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν αὐτοῦ τὸν ἐγκατέστησεν ἡγεμόνα εἰς τὸν μικρὸν κόσμον, γνωρίζει τὴν σφραδάζουσαν δρμὴν τῶν παθῶν, καὶ δὲν τὰ ἀφίνει νὰ κατεξανίστανται τοῦ νοῦς, ἀλλὰ τὰ μεταχειρίζεται εἰς τὰς προσηκούσας ἐνεργείας, ὡσάν ἀνδρείους ὑπουργοὺς κατὰ τὸ «Ὁργίζεσθε καὶ μὴ ἁμαρτάνετε» (δ) γνωρίζει τὰ προτερήματά του, τὰ ἐλαττώματά του, τὰ ἀπὸ φύσεως, τὰ ἐπίκτητα, τὰ ἀπὸ τύχης. Καὶ τὰ μὲν καλλιεργεῖ μετὰ λιπαρῆς ἐπιμελείας τὰ αὐξάνει, καὶ τὰ μὲν εὐλαθεύμενος τὸ ἐπιφθονοῦν τὰ φυλάττει, δὲν τὰ ἐκπαμπνεύει παράκραια μὲ ἐπιβλαβῆ παρρησίαν.

(α) Ἐκ τούτων πασιφανῶς ἐξελέγχεται τὸ ἀόυστατον τῶν γνωματευσάντων ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἠμῖσαι τοὺς Δυτικούς (Bl. Nouvelle Biographie générale, T. 34, pag. 467). Ἀπεστρέφεται δὲ ὁ φιλέλληνας ἀκείνος ἀπὸ τῶν Δυτικῶν, ἀλλὰ τὰς τῶν ἱερατῶν ἱστοριῶν καὶ τῶν τούτοις ἠδιδωμένων ἐρακοφῶν προσηλουτῶν (prosologiae seu graec) μηχανορραφίας κατὰ τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἃς ἐσθίως ἐξελέγχων δεικνύει τὰ ἀπαράγραπτα δίκαια τοῦ ὀρθοδόξου πληρώματος θεοφιλοῦς καὶ θεοσεβῆτος.

(β) Ἰσ. γρ. ἐξέθειλας ἐν ἡνανθήτως ἐκείθειλας.

(γ) Ἰσ. γρ. τὴν τε μεγάλην δύναμιν.

(δ) Βλ. μ. γ. 4.

τὰ δὲ ἐλαττώματα τὰ θεραπεύει, τὰ ἐγενετρίζει εἰς ἀρετάς, τοὐλάχιστον ἐν τῷ μεταξὺ τὰ σκεπάζει, ἀλλ' ἐν δέοντι διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν φθόνον, ἀφίνει νὰ φαίνεται καὶ κἀνένα, διὰ νὰ ἐξίλειοσται ἢ νευραῖς γνωρίζει προσέτι ἐν ποίοις εἶναι ἰσχυρὸς, ἐν ποίοις ἀσθενὴς, καὶ οὕτως ὁμιλεῖ καὶ πράγμασι καὶ προσώποις, τὴν μὲν ἰσχύον καὶ δύναμιν αὐτοῦ ἀπαταμειούμενος ἀπὸ δὲ τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἀπέχωντας, ὅτι τῶν μὲν ἄλλα ἀμαρτήματα ἔχουσι διόρθωσιν, ἀμὴ ἡ ἀσθενεία (α) εἶναι σχεδὸν ἀθεράπευτος καὶ νεκρευομένη εἰς ἐπίπλαστον ἰσχύον, κἂν τε ἡ (β) κατὰ ψυχὴν, κἂν τε ἡ κατὰ σῶμα, γίγνεται καταγέλαστος καὶ οἰκτρῶς καταπίπτει γνωρίζει ὅτι ἐπλάσθη εἰς κοινωτιανὸν ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἀποδίδει τὰ καθήκοντα τῇ πατρίδι, τοῖς γονεῦσιν, ἀρχαῖς, γυναικί, τέκνοις, δούλοις, συγγενεῖσι, φίλοις, συμπολίταις, ξένοις, ἐχθροῖς αὐτοῖς τὸ ἐκάστω ἐπιβάλλον ἐπόμενος θεοῖς τε καὶ ἀνθρωπίνους νόμοις ἔλεγε μάλιστα ὅτι καὶ εἰς τὰ ζῶα, καὶ εἰς τὰ φυτὰ, καὶ εἰς τὰ ἄψυχα καὶ ἀνείσθητα, καὶ εἰς τὰ κατ' ἐκείστην πρακτόμενα καὶ λεγόμενα καὶ γραφόμενα πρέπει νὰ φυλάττηται τὸ προσῆκόν ἐν χεῖρα καὶ τάξει καὶ διαχειρίσει ἔχοντας διὰ στόματός τὸ «Τὰ σῶκα σῶκα, τὴν ἀκάφην δὲ, σκάφην λέγουσιν οἱ Ἀθηναῖοι» (γ) καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀνόμεζον οὐτε τοῦ ἐχθροῦ του μὲ τὸ ἐπὶ νόμῳ του, ἀλλὰ μὲ τὸ κύριον ὄνομα, λέγοντας ὅτι ἀδικοῦμεν τὸ ὄνομα, ὅταν τὸ χωρὶς ἴσμεν ἀπὸ τὸ ὀνομαζόμενον ὑποκείμενον.

Εἶναι γνωστὸν σχεδὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον εἰς ποῖον βαθμὸν ὄχι ἐπιπολαίου ἀξίας, ἀλλὰ πραγματικῆς ἐξουσίας ἐφθασεν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ καθολικῶς ἐφάνη εἰς τὴν δυστυχεῖ κατὰστασιν τοῦ γένους τῶν Γραικῶν νέος ἰσότης, ὅτι καὶ πιστὰ ἐδούλευσεν ἐντὸς (δ) τῶν ὀρίων τῆς εὐσεβοῦς συνειδήσεως τὸν κατὰ φύσιν αὐτοῦ βασιλεῖα, καὶ ἐξουδίασε τὴν παρρησίαν καὶ ἐξουσίαν ὅπου ἔχον εἰς τὰς περὶ τὸ ὁμόφυλον ἐνεργείας ἔλεγε ὅτι «πρέπει νὰ ἀποδίδωμεν τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» εἰς ὅσα δὲν βλάπτεται τὸ σέβας, νὰ ὑποτασσόμεθα ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις (ε) ὅτι καθὼς ὁ Γερτουλιανὸς ἀποφαίνεται εἰς τὴν Ἀπολο-

(α) Ἐκείπειται ἔως τὸ «τοῦ νεῖς, ἵνα δηλωθῇ ἡ περὶ αὐτοῦ ἡ ὑπερφροσύνη».

(β) Ἡμετ. διόρθ. ἐν δὲ τῷ χειρογράφῳ κακῶς ἔκειτο «ἡ».

(γ) Ἀριστοφάν. παρὰ Λουκ. Πῶς δὲ ἱστορ. συγγράμ. §. 41.

(δ) Ἐντὸς ἔχει τὸ τοῦ ἀρκων χειρόγραφον τὸ δὲ παρὰ τῷ Ἀριστάρχῳ οὐκ ἔρθῃς «ἐκείτος» ὅπου ἐν τῷ περιθώρῳ παρ' ἡλ. λης χειρὸς γέγραπται «ἐν ἐτέροις ἐντὸς».

(ε) Ἐλεγε ταῦτα ὁ ἀσπίμος Μαυροκορδάτος συνομᾷ πρὸς τὴν τοῦ Σιατῆρος ἐντολήν (Ματθ. κδ. 21), καὶ τῶν ὀσίων πατέρων τὴν διδασκαλίαν. «Οἱ ἀρχόμενοι, φησὶν ὁ Θεοπίσιος Γρηγόριος ὁ Παλαμῆς, μὴ ταῖς ἀρχαῖς ὀφείλῃται πείθεσθαι, ὅσα μὴ τὴν ἐπισημασμένην ἡμῖν ἰλιπδα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀπαρτίζονται» (Ὁμολ. ΜΒ. §. η. σελ. 14, περὶ 0, 322 ἔμ. ἐκδο.)

γίνου του εις τόσας επιβουλὰς καὶ ἐπανάστασες ὅπου ἠκολούθησαν κατὰ τῶν βασιλείων τῆς Ῥώμης, ποτὲ δὲν εὐρέθη τινὰς χριστιανὸς συνωμότης ἢ ἐνοχός. Καὶ ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀθωμανῶν λόγοις τῆς θείας προνοίας τὸν ἐκλεξέν ἀπὸ τοῦ Γραικοῦ, ἀπὸ τόσους χριστιανούς εἰς ὑπέρτην καὶ κοινωνίαν τῶν ἀπορρήτων, ἂν δὲν ἤθελε φυλάξει τὰ ἀνήκοντα τῇ μετ' εὐθιότητος ὑπουργίᾳ, ἤθελε προσάψει ἀνεξέλεπτον κηλίδα ἔχι μόνον εἰς τὸ γένος τῶν Γραικῶν, ἀλλὰ καὶ σχεδὸν εἰς ἅπαντας τοὺς χριστιανούς, μὲ προφανῆ κίνδυνον καὶ ζήτησαν μεγάλην ἔφευρε πολλὰκις εἰς μέσον τὸ παράδειγμα τοῦ πλοίου, ὅτι ἅπαντες οἱ ἐπιβάται προθυμοῦνται νὰ φυλαχθῇ καὶ νὰ μὴ ναυαγήσῃ, ὅποιος Ὀρθοδόξος ἤθελε τύχη νὰ εἶναι ὁ καραβοκύρης ὅτι τὰ εἰς ἰδίαν καὶ κοινὴν φυλακὴν γινόμενα, σωζομένης ἀκαρίου τῆς περὶ τὸ θεῖον Ὀρθοδόξου, ναμίμως γίνεται.

Ἡ φρόνησις, ἡ ἀσφαλὴς κρίσις τῶν δεόντων, ἡ δοκίμος ἐπιμέλεια εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἐπιταγόμενων, τὸ πολυμηθὲς, τὸ μνημονικόν, ἡ πολύχους εὐρεσις τῶν ἀρμολόγων μέσων εἰς κατόρθωσιν τῶν σκοπομένων, τὸ ἐχέμυθον, τὸ ἀκενόδοξον, τὸ εὐλαγὰς, ἡ εὐροια τοῦ λόγου μετ' ἐμψυχίας, ἡ πειθὸς ὅπου ἐπεκράτησε εἰς τὰ χεῖλη του, τὸ ἐν δέοντι παρρησιαστικὸν καὶ ἐνίοτε ἐπιτιμητικόν, καὶ ἡ πόρρω κόλακείας περιποίησις καὶ ἐξοικειώσεις ἢ μὴ εἰς ἀέρα λυομένη ἀλλ' ἔργοις λιπαινομένη καὶ ὑπουργήμασι τρεφομένη, καὶ ἄλλα μυρία προτερήματα καὶ ἐπιτυχιαί τῆς ἀξιαγάστου αὐτοῦ φύσεως, τὸν ἐπροξένησαν τόσων τιμῆν καὶ παρρησιᾶν. Οὕτως τῷ ὄντι δῶρα, ὅπου ἀπὸ τῆς θαυμαστῆς αὐτῶν συνδρομῆς καὶ ἀνακράσεως ἀναβλαστάνουσιν ἐν τοῖς πολιτεύμασι πολλὰ καὶ μεγάλα κατορθώματα, ὅμως πολλὰ τῶν τοιούτων προτερημάτων δὲν ἔχουσι ξεχωριστὸν ἔνομα, ἀλλ' ἀγνοούμενα θαυμασίως κοσμοῦσι τὸν ἔχοντα, καὶ καταγοητεύουσι τοὺς δρῶντας καὶ ἐμιλοῦντας περισσώτερον παρὰ μία ἀγελαία σωφροσύνη, μία ἰδιωτικὴ φρόνησις, μία σμικρολόγος δικαιοσύνη, μία ἀθλητικὴ ἀνδρεία.

Ἡ περιφημία γενεᾶ τῶν Κιοπουρλίδων τὸν ἐτίμησε μὲ τὴν ἐν τῇ αὐτῇ ἀξίαν (α), ὅμως ἐν ἀληθείᾳ ἐνηργέτησε τὴν βασιλείαν τῶν Ὀθωμανῶν, χαρίζωντάς τινι τοιοῦτον Μινίστρον, ὁ ὅποιος εἰς δυσχερεστάτους καιροὺς μὲ μεγάλην ἐπιδεξιότητα τὴν ἐδούλευσε, καὶ τὴν ἐτίμησε μὲ τὴν φρόνησιν καὶ μὲ τὴν γλῶσσαν εἰς ὅλα τὰ περίοικα ἔθνη, περισσώτερον παρὰ ἄλλοι πολλοὶ μὲ τὸ ἔπος.

Καὶ ἀγκαλιὰ, καθὼς ἀνωτέρω εἶπομεν, ἡ φρόνησις του ἦτο ξεχωριστή, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατορθωτικὴ τῶν μετὰ χεῖρας, ἦτον ὅμως καὶ ἕνας ἐξαι-

(α) Περὶ τούτου βλ. Cantimir Hist. de l'Empire Ottoman. T. 4. pag. 81. Paris. 1743.

ρετός τις βαθμὸς οὗτος ὁμολόγηται τὴν ἀσθένειάν του ἀνθρωπίνου νοός καὶ χωρὶς τὴν ἀνωθεν ῥοπήν ἤξευρε πῶς οὐδὲν κατορθοῦται, καὶ ἂν φανῇ ὅτι ἐκατορθώθη, εἶναι ἐφήμερος ἢ κατόρθωσις καὶ πολλῶν ζημιῶν πρόξενος καὶ γεννητικὴ μεταμελείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμελούμενος ἕσων ἦτο πρόπον, δὲν ἐξέσχίζε τὰς ὑποθέσεις μὲ περιττὴν λεπτολογίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πρόδοον καὶ τὴν καλὴν ἀπόδοσιν τὴν παρεδίδεν εἰς τὰς ἰσράς κυλάμας τῆς θείας προνοίας, λέγωντας ὅτι ἀδωσιδῆποτε πρέπει νὰ φροντίζωμεν καὶ νὰ ἐνεργῶμεν, εὐθὺς ὅμως νὰ τὰ ἀφιερώνωμεν ὅλα τῇ θεῷ δυνάμει. Καὶ πρὸ τῆς ἐπιχειρήσεως ἔλεγε πῶς πρέπει νὰ στοχαζώμεθα εἰ δυνατόν, εἰ ἐπωφελεὲς καὶ νὰ προτιμῶμεν τὸ τίμιον τοῦ ἐπωφελούς.

Ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ εἰς τὰ κατ' οἶκον, ἀμὴ μάλιστα εἰς τὰ κοινὰ χωρὶς ἀναβολὴν ἐπάσχε νὰ τελειώσῃ τὸ προκείμενον λέγωντας ὅτι ἀἠ ἐπιούσα ἔχει τὰ ἴδια ἔργα, δὲν πρέπει νὰ τὴν ἐπιφορτίσωμεν μὲ τὰ ἐπιβάλλοντα τῇ παρουσίᾳ ἡμέρα. Ἐπαινοῦσεν ὅμως καὶ ἐπροτιμοῦσε τὴν τελειότητα ἀπὸ τὴν ταχύτητα, καὶ ποτὲ δὲν αὐτοσχεδίαζε, δὲν ἦταν τὰ ἔργα του ἐκτρώματα, ἀλλὰ ἐντελῆ καὶ ἀκέραια καὶ ὄριμα ἐμψυχοστάτου νοός κυήματα. μάλιστα ὅπου ταν οἱ Ὀθωμανοὶ, καθὼς συνειθίζον, ἔλεγον νὰ τελειωθῇ ἐν τάχει τὸ προκείμενον, εἶτε ἐγγράφος δημοποίησις, εἶτε βουλῆς ἐκφώνησις, εἶτε περὶ μεγάλων ἐπιχειρημάτων ἀπόφασις, χωρὶς νὰ παραχθῇ μὲ παρρησίαν καὶ ἀξιάγαστον σοβαρότητα ἀπεκρίνατο, «ἔχι ταχέως, ἀλλ' ὡς δεῖ».

Εἰς δὲ τὰς παρὰ τοῦ ἰδίου βασιλέως προσταγὰς εὐλαβούμενος τὸ τυραννικὸν καὶ ἀκολουθώντας τὸν τύπον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτῆς, ἐπαινοῦσε καὶ ἐσυμβούλευε καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν εὐπειθειαν κατ' ἀρχάς καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀδύνατα, προσβάλλοντας μὲ τὴν πρώτην ὁρμὴν τοῦ ἐπιτάττοντος τὰ ἀπὸ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος ἀναφυόμενα κωλύματα καὶ μεταφέρωντας εἰς τὸ δυνατόν τὴν ἐπιταγὴν, ὑπαίκοτος καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἐν καιρῷ εὐλογον ἀπάντησιν καὶ συμβουλήν (α).

Εὗρισκε δὲ καὶ ἐν ἀπόροις πόροις καὶ εἰς τὰ δύσκολα εὐκολίας, εἰς τὰ ἀδιεξίτητα διέξοδον, καὶ μὲ θαυμαστὴν ἀγχινοῖαν ἐξωμάλιζε τὰ κωλύοντα, καὶ ἐπόριζε τὰ συνοίοντα. μένωντας ὅμως εἰς τὰ κύρια ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς θελήσεως τοῦ προσταττόντος, καὶ μὴ ὑπεραλλόμενος χωρὶς ἀνάγκην ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, μενδύτων τῶν ἐξ ἀρχῆς δοξάντων καὶ συγχω-

(α) Σημειωτέον ὅτι ἐν τοῖς πολλοῦ λόγου ἀξίοις φροντισμασιν (σελ. 92) ὁ συνετάτατος Μαυροκορδάτος ἐπετύπωνεν «ὅπως δαί τοῖς Κρατοσὶν ἡμελεῖν.» Ἐπαινεῖ δὲ καὶ Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἄργεῖος ἐν τῇ Λόγῳ τῆν σύνεσιν, ἢν ἰδεῖσκυεν ὁ περιελεὲς ἰκαίνος ἀνὴρ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτῇ λαλῶν μετὰ τῶν κρατούντων. (βλ. τὴν Λόγον τούτου προτεταγμένον πρὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν).

ροῦντος τοῦ καιροῦ δευτέρων πεῦσιν περὶ τοῦ πρακτέου.

Τὸ ἐχέμυθον τὸ ἐφύλαττε πάντοτε ὡς τόσον, ὅπου ὄσοι ἀπὸ τοὺς προέχοντας εἶχον ἀναμεταξύτους ἔχθραν χωρὶς κερμῶν ἐντήρησιν μὲ πολιτικὴν ἐξομολόγησιν ἀνεκάλυπτον εἰς αὐτὸν τὰ ἐγκάρδιά τους, μάλιστα ὄντας κοινωνῶν τῶν ἀπορρήτων ἐκατέρου μέρους ἔχι μόνον τοὺς παρηγοροῦσεν, ἔχι μόνον κατεύναζε τοῦ ἰσχυροτέρου τὴν ὁρμὴν, καὶ τὸν εἰς ἀμυναν καὶ καταστροφὴν τοῦ ἀντιπάλου ὄρασμα, ἀλλὰ πολλὰκις μὲ θαυμαστὴν ἐπιδεξιότητα συμβιβάζοντάς τους μετέβαλλε τὴν ἔχθραν εἰς διαλλαγὴν καὶ φιλίαν, καὶ ἐκαρποῦτο γλυκυτάτους καρποὺς εὐφροσύνης ἀπὸ ἐκείνου, ὅπου ἐλευθερώνονταν ἀπὸ τὸ δυσβάστακτον τῆς πολυχρονίου ἔχθρας.

B.

Ἀποσπάσματα ἐκ τῆς τοῦ Κωνσταντίνου Δαπόντε Ἱστορίας τῶν συμβάντων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Μεχμέτη, ἐπιτροπεύοντος τοῦ Κιπροῦλη γέροντος Μεχμέτ πασᾶ, μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτη, υἱοῦ τοῦ αὐτοῦ Σουλτὰν Μεχμέτη, ἐπιτροπεύοντος τηρικαδρα τοῦ Σαμὺρ Χασᾶν πασᾶ.

Ἐδωκε τὸ κοινὸν χρέος ὁ Παναγιωτάκης μέγας δραγουμάνος (α) καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐγένιν ὁ Ἀλέξανδρος

(α) Περὶ τοῦ Παναγιωτάκη γράφει τὰ ἔξῃ ὁ Δαπόντες. «Ὁὗτος ἦτον ἀπὸ ἀσέβητους γονεῖς, ὁ πατήρ του γούναρις, καὶ ἀπὸ μικρῶν παστὴ τὸν ἐπῆρεν ὁ Σοφίγος, πνευματικὸς διδάσκαλος, θεολόγος καὶ σοφώτατος ἄνθρωπος καὶ τὸν ἔδωκε καὶ ἐσοῦσαν εὐχὴν ἐκκαταστήσῃ καὶ μέγας δραγουμάνος τῆς βασιλείας (σελ. 6). Τοῦ ἐξαιρέτου τούτου τῶν οσκαρῶν βουλευτοῦ Παν. Νικουλοῦ καλὴν ἐπιστολὴν ἀνέκδοτον εὗρομεν ἐν τῇ προμνημονευθεῖσῃ χειρογράφῳ συλλογῇ ἐπιστολῶν διαφόρων μεταγενεστέρων Ἑλλήνων, ὅν οὗτος ἔγραψεν ἐκ τοῦ ἐν Χάνδακι τῆς Κρήτης στρατοπέδου πρὸς τὸν διδάσκαλον Ἐγγίνιον τὸν Αἰτωλόν, τὸν Ἰωαννοῦλτον ἐπινομαζόμενον. ἔχει δὲ αὕτη ἡ ἐπιστολὴ οὕτως: «Τῷ πνευματικῷ καὶ λογικῷ Εὐαγγελίῳ τῷ διδασκάλῳ Παναγιωτῆς εὐ πρᾶττειν. Διατείνει μέχρι τοῦδε ὁ ἐν Κρήτῃ πόλεμος, κατατρώων ἡμᾶς ἐν μάλιστα. Πολιορκούμεθα γὰρ οἱ πολιορκουόμενοι καὶ ὑστεροῦμεν τῶν ἀναγκῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τρυφὴν οἱ ἐν Χάνδακι εὐκοροῦσι κοίλαις καὶ φρετίδῃσι νηυσὶν ὑπὸ τῆς ἀσοονίτιδος ἐπικουρίας συγχεῖ λαμβάνοντες ὁ δ' ἡμῶν κρατῶν εἰς τὰ Τέμνη τὰ θεσσαλικά καὶ τὰς παρὰ Πηνειοῦ ποδὲς τὸ ὑπῆκοον κατατρώων καὶ σπαράττων οἷεται σικᾶ μόνῃ ἔντερος καταπλήσειν. Δεόμεθα τῶν σῶν εὐχῶν πάτερ τίμιε. Παρὰ δὲ τοῦ νομοτοῦ τὰ καθ' ἡμᾶς ἀκούση πιστότατα ἴσθι καὶ ἐν οἷς γέγραπται ἐπιμελῶς διακειμένους, ἐν οἷς δὲ γράφεται ἅλη ψυχῇ ἐπιμελῶς ἐπιμελῶς διαγῆσται. Ἐβρωμένους καὶ εὐδαιμονῶν διαδύως θαυμάσιος.

Ἀπὸ τοῦ ἐν Χάνδακι στρατοπέδου. ἄχρδ. Σεπτεμβρ. ε. εἰς τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΡΑΓΟΥΜΑΝΟΣ.

Διπλασε δὲ εἰς πλάτος περὶ τοῦ βίου τοῦ Παναγιωτάκη Νικουλοῦ ὁ ἐλλόγιμος Κωνσταντ. Παπαρηγόπουλος (ἐν Πανδῶρ. Τόμ.

Μαυροκορδάτος, ἄνθρωπος σοφώτατος εἰς τὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον, εἰς τὰ λατινικὰ δεύτερος Κικέρων, ὁμοίως εἰς τὰ ἀραβικὰ καὶ περσικὰ ἐντελέστατος, υἱὸς Νικολάου Μαυροκορδάτου, ἄρχοντας εὐγενούς καὶ πρώτου τῆς Χίου καὶ μητρὸς τῆς δόμνης Ῥωξάνδρας, τῆς ἐλλογίμου καὶ σοφωτάτης, ἡ ὅποια ἦτον μαθήτρια τοῦ σοφωτάτου ἐκείνου Καρυοφύλλου, καὶ τόσον ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἑλληνικά, καὶ ἐγένιν ὀνομαστή, ὅπου ἤρχοντο περιηγητὰ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ ἐσυνμιλοῦσαν μὰζι τῆς, καὶ ἐθαύμαζον τὴν σοφίαν τῆς (α), ἥτις ἦν θυγάτηρ ἐκείνου τοῦ περιφήμου καὶ ἐνδόξου μεγάλου ἄρχοντος Σκαρλάτου, ὅπου εἶχε τόσας ἐπιστάσις βασιλικὰς ἐπάνω του πρώτον ἄνδρα εἶχε τὸν Ἀλέξανδρον βόδα τῆς Βλαχίας, υἱὸν τοῦ Ραοῦλ βόδα, αὐθέντου τῆς Μπογδανίας. Ὁ ῥηθεὶς Ἀλέξανδρος δραγουμάνος τὸ πρώτον ἐσοῦδαζεν εἰς τὴν πόλιν τὰ γραμματικά εἰς τὸν ῥηθέντα Καρυοφύλλου, ὑστερον ἐπῆγεν εἰς Πάδοβαν ὅπου ἤρχισε νὰ σπουδάζῃ τὰ φιλοσοφικὰ ἐκεῖ ὅμως διαφερόμενος μὲ τοὺς σχολαρίους ἐσυνέτη φόνος, ἀπ' ἧς αἰτίας ἀνεχώρησε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ῥώμην, ἐκεῖ τελειώνοντας ὅλην τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ἱατρικὴν ἐπιστήμην, ἐγένιν ἐντελέστατος, καὶ ἔκαμεν ἕνα θαυμαστὸν βιβλίον περὶ τῆς κητέσεως τοῦ ἀνιματός, τὸ ὅποιον βιβλίον τόσον λυσιτελέστερον καὶ ἀναγκαῖον εἶναι, ὅπου ἕως τώρα πέντε φοραὶς ἐτυπώθη, καὶ πάλιν εἶναι δυσεῦρετον (β) ἐκείθεν πέρνιωντας περιβλέγειον περὶ τῆς τελειότητος τῆς ἱατρικῆς, καὶ κάμνωνας πρᾶξιν εἰς αὐτὴν, ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐγένε μέγας ῥήτωρ τῆς Με-

14. σελ. 124, 144, 177, 321. βλ. καὶ Τόμ. JB. σελ. 140. Πρὸ καὶ Ἰψηλάντου τὸ μετὰ τὴν ἔλθωσιν σελ. 104 καὶ Βουζαντίου τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τόμ. Β. σελ. 305.) Ὁ δὲ φιλόσοφος καὶ φιλόματρικς Σακελλίων ἐξ ἀπογράφου διατηρουμένου ἐν τῇ τῆς Πάτρως βιβλιοθήκῃ ἐξέδωκε ἐν τῇ Πανδῶρ (Τόμ. III. σελ. 361) τὴν τοῦ εὐσεβεστάτου Νικουλοῦ «Δεῖ εἰ εἰν μετὰ τοῦ Βαν ἢ ἐφ' ἐν τοῦ. Τὴν δὲ βίον Εὐαγγελίου τοῦ Αἰτωλοῦ συνέγραψεν ὁ ἀξιότιμος Γόρδιος, ἐξ οὗ τεμάχια τινὰ ἰδημοσεύσεν ὁ λόγιος I. N. Σταματέλος ἐν τῇ τῶν Φιλοσοφῶν ἐφημερίδῃ, ἀριθ. 720, ἐκδομένη ὑπὸ Δ. Παναγιῆ.

(α) Τὴν μεγάλην παιδείαν τῆς Ρωξάνδρας ἐκμυνοὶ καὶ ὁ τῶν φιλοσοφῶν ἕπατος Ἰάκωβος Μάνος ὁ Ἄργεῖος ἐν τῇ προμνημονευμένῃ Λόγῳ.

(β) Ἐπιγράφεται τὸ τεῦχος Pnoematicum circuli sancti spiritus instituentium sive de motu ei usu pulmonum opusculum, ὅπερ ἐξέδωκε τῷ 1664 ἐν Βονωνίᾳ καθιερώσεως Φερδινάνδου τῷ Β. Μετατετυπώθη δὲ τὸ τεῦχος τῷ 1668 ἐν Φραγκουρτίῳ (βλ. Graess, Trésor des livres rares. T. 4. p. 460), καὶ τῷ 1882 ἐν Λειψίᾳ εἰς 12 (ἀπόκειται δὲ τὰς τῆς μετατετυπώσεως ἀντίτυπον ἐν τῇ ἡμετέρῃ βιβλιοθήκῃ). Ἐξέδωκε δὲ ἕτις ἐν Λειψίᾳ τούτο τὸ βιβλίον Μ. Βρεττὶς ἐπισημάσας καὶ τὴν πρὸς Βεδλίον ἐπιστολὴν περὶ τοῦ Μασλάχ κτλ. τοῦ αἰδίου Μαυροκορδάτου. Ἐπαινεῖ δὲ ὁ περιελεὲς Σπρεγγέλιος τὰς ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου περὶ τῆς κωλοφορίας τοῦ αἵματος γενομένης ἰσχύνας οὐ μόνον ὡς ἰνδιαφερόσας, ἀλλὰ καὶ ὡς βασιμίους (βλ. Sprengel's Gesch. der Arzneykunde. T. 4. pag. 110. Halle, 1827, ἔσθι κατὰ λάθος ἔγραψεν ὅτι ὁ Μαυροκορδάτος ἀπέδωκεν ἐν Διόνῳ

γάλης εκκλησίας, όπου ήρχισε να παραδίδη και μαθήματα εις τὸ σχολεῖον καὶ ἐβγάλε μαθητὰς προκομμένους τὸν Σεβαστὸν (α), ὅστις ἐχρημάτισε διδάσκαλος τῆς ἐν Βουκορεστῶ ἀθθενικῆς ἀκαδημίας, όπου καὶ ἀπέθανε, καὶ τὸν Σπανδωνάκην διδάσκαλον (β), καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐπροχώρησαν εἰς αὐτόν. ἔκαμε τὴν περὶ συντάξεως γραμματικῆν, πολλὰ θυμαστὴν (γ), συνέγραψε περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς

τῆ 1710). Ὁ δὲ σοφὸς Ἰσιχῆρος ἐπιλήθη γράφας ὅτι τῆ μὲν 1664 ἐβέβαια τὸ Institutum proumpt. eiccul. sauminiis, τῆ δὲ 1682 Tractatum de mein ei usu puimoniau διχοτομήσας οὐκ ὀρθῶς τὸ αὐτὸ πῶνημα εἰς δύο διαφόρους πραγματείας (Bl. Ioschor Allgum. Gelehrten Lexicon. P. 3. pag. 308). Ἐγραψε δὲ καὶ Ἑλληνιστὶ διάφορα ἱατρικὰ συγγράμματα, ὡς φησὶ Ἰάκωβος Μένος ὁ Ἀργεῖος.

(α) Σεβαστὸν λέγων ἔνοσε τὴν ἐκ Τραπεζοῦντος Κυμινῆτην ἐπινομήσαντα, περὶ οὗ βλέπ. Κωνσταντ. τοῦ Δ. Πατριάρχ. Κωνσταντινουπόλ. Συγγραφ. αὐτὸς ἔλασσαν. σελ. 383 καὶ Π. Τριανταφυλλίδου Οἱ φυγάδες κτλ. σελ. 117. Ἄλλω. 1870. Πρὸς τὸν Σεβαστὸν ἐκδίδονται ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ (σελ. 184, 191, 218) τρεῖς τοῦ Μαυροκορδάτου ἐπιστολαί, ἐν αἷς ὁ περικληθεὶς οὗτος ἀνὴρ ἐξυμνεῖ τὴν περὶ τῶν γράφων δαιμόνητα καὶ τὴν σοβαρὰν ἐμβροθεῖαν καὶ παιδείαν τοῦ αἰδίου τοῦτου διδασκάλου, οὗ περ ἐν ἀντιγράφοις ἀπέκλειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ κατὰ τὴν Κωνσταντινουπόλιν Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου τὰ ἐξῆς ἀνεκδῶτα συγγράμματα. α) Ἐπίγραμμα εἰς τὸ καὶ καὶ καὶ κεράλαιον τῶν μεταφυσικῶν β) Ἐπιστολὴ πρὸς Χρυσάνθον περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. γ) Παράφρασις τῆς βασιλικῆς παιδείας τοῦ Θεοφιλῆτου Βουλγαρίας. δ) Παραίνεσις πνευματικὴ περὶ τῆς μοναχικῆς πολιτείας πρὸς τὰς μοναχούς ἐν τῇ Μονῇ τῆς Θεοτόκου τῆ καλουμένης Θεοσκεπάζου.

(β) Περὶ τοῦ Σπανδωνάκη Βλ. Κωνστ. ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 383.

(γ) Ἡ περὶ συντάξεως γραμματικῆς ἐβέβαια ἐπιμελεῖα καὶ διαρθῶσι Ἀλεξάνδρου Κἀγκιλλαρίου τοῦ ἱεροφιλσόφου ἐν Βενετίᾳ τῆ 1745 παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ, ὅστις καθιέρωσε τὸ βιβλίον Κωνσταντίνῳ τῷ Μαυροκορδάτῳ, ἡγεμόνι πάσης Ὀθωμανικῆς, ἡγεμόνι τοῦ σερβιῶντος Ἀλεξάνδρου. Ἐν τῇ προσηφωμένῳ φησὶ ὁ φιλόκαλος τοπογράφος Γλυκεῖς ὅτι αὐτὴ ἡ Γραμματικὴ ἐτῆ τε κάλλει τῆς ὀρθότητος καὶ τῆ πληθῆς τῶν παραδειγματικῶν, καὶ δὴ τῆ τῆς ὑψηλῆς λαμπρῆς οὗ τῆς τυχοῦσης ἀφελείας τοῖς φιλολόγοις ἐγένετο. Ἐβέβαια δὲ ἡ περὶ τῆς συντάξεως αὕτη πραγματεία κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα ἐν πολλοῖς τῆς Ἑλλάδος σχολείοις. Ἀπόγραφον δὲ ταύτης τῆς πραγματείας ἀπέκλειται ἐν τῇ τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς βιβλιοθήκῃ, ἐν ἧ καὶ ἕτερον ἀπόγραφον ὑπάρχει περιέχον ἐν ὅλλοις 53 εἰς τέταρτον τὴν τοῦ αὐτοῦ συγγραφῆος Θεματογραφίαν τῆς Γραμματικῆς, ὡς ἱστορεῖ ἐν τῇ εἰσὶτι ἀνεκδῶτῳ Ἀναγραφῇ τῆς Πατριαρχικῆς βιβλιοθήκης ὁ πάντ' ἄριστος Σακελλίων. Σημειώσιον δὲ εἶτι καὶ ἐν τῇ ἐνταῦθα Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ διατηρεῖται ἀπόγραφον τῆς περὶ συντάξεως ταύτης πραγματείας, ἕπερ παραβαλλόντες πρὸς τὸ ἔντυπον εὐρομεν παραλλαγὰς τινὰς ἔχον. Πρόκεινται δὲ ἐν τῷ ἀπογράφῳ τούτῳ καὶ ἑλισσόμενος Κιγῆλα Κυπρίου ἱεροδιδασκάλου καὶ ἱεροκήρυκος Θεόσεως γραμματικῆς πληρέσταται μεθόδῳ διαλεκτικῆς ὑποστρωθεῖσαι καὶ εἰς διαίρεσιν προτιθεῖσαι ἐκ τῆς τέχνης θεωρητικῆς τε καὶ πρακτικῆς. Ἀντιγράφησαν δὲ αὐτὸς εὐκατασφρόνηται αὐτὰ τοῦ Κιγῆλα Γραμματικῆς ὅστις τῆ χιλιεστίῳ ἐξαιουσιῶν ἐνηνηκῶσιν τετάρτῳ μηνί Ἀπριλίῳ κδ'. (Βλ. περὶ τούτου καὶ Πανδῶρ. Τόμ. Π', σελ. 480.) Διέλαβον δὲ περὶ τοῦ ἱεροκήρυκος Κιγῆλα ἕτε ἀρχιμαγίστῳ Κυπριανῶς (ἱστορ. Χρονολ. τῆς νῆσ. Κύπρου, σελ. 302. Ἐνταῖσιον, 1788) καὶ Γ. Ζαβίρας ἐν τῇ εἰσὶτι ἀνεκδῶτῳ καὶ πολυτίμῳ Ἡ ἐ κ ἔ λ λ ἔ τ, ὅστις μεταξὺ ἄλλων πονημάτων τοῦ Κυπρίου τούτου συγγραφῆος μνημονεύει καὶ τῶν Γραμματικῶν ὁσέων.

βιβλίον πολλὰ ὠφέλιμον, τὸ ὅπου μετέρχονται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τὰ ἑλληνικὰ (α). Ὑπανδρεύθη καὶ ἐπῆρε σύζυγον τὴν Σουλτάναν, ἡ ἑποία ἦτον ἀπὸ εὐγενεῖς καὶ ἐπισήμους γονεῖς· ὁ πατήρ αὐτῆς ἦτον ὁ Ἰωάννης Χρυσοσκουλαῖος, ἡ δὲ μήτηρ αὐτῆς ἡ Κασάνδρα, θυγάτηρ τοῦ Ἀλεξάνδρου βόδα Ἡλιάς ἀπὸ λαμπρῶν γένους, τὸ ὅποιον καταγεται ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρον βόδα Τζελεμάρε. Γενόμενον περιπόνητον τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὴν ἱατρικὴν (β) ἀρβωστήσας ἕνας ἐξ ἀδελφῶν τοῦ Ἐπιτρόπου, ὁ ὅποιος θέλοντας νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μπαγδάτι, τὸν ἐπῆρε μαζί του καὶ ἐκεῖ, ἀποθηνήσκοντας ὁ βῆθεις Παναγιωτάκης, ἔκαμε δραγουμάνον μέγαν εἰς τὸν τόπον του τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον (σελ. 19—21). Ἐκατ' ἐκείνους τοὺς καιροὺς ὁ μέγας δραγουμάνος Ἀλέξανδρος, ἔχωντας πολλὰ ἔξοδα τοῦ σεφείου, καὶ τὸ ζῆμέτι ὅπου εἶχε δὲν τὸν ἐφθάνεν ἐξήτησεν ἀπὸ τὸν Ἐπίτροπον νὰ τὸν δώκῃ τὴν μητρόπολιν τῆς Ἄδριανουπόλεως ἀρχιεπίσκοπος καὶ τοῦ τὴν ἔδωκε, καὶ ἔβγαλε τὸν Γεράσιμον Καστορίας (ὁ ὅποιος ὕστερον ἔγινε πατριάρχης Ἀλεξανδρείας) νὰ ἐπιτελῇ τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης ἐκεῖνος, καὶ αὐτὸς νὰ πέρη τὸ εἰσόδημα (σελ. 45). Βλέπευστα ἡ βασιλεῖα τῶν Τούρκων τὸν τόσον χαμῶν τῶν στρατευμάτων τῆς ἤρχισε νὰ συμβουλευθῆται περὶ τοῦ πρακτείου, τότε ἔπραξεν ὁ Ἐπίτροπος τὸν μέγαν δραγουμάνον Ἀλέξανδρον καὶ τὸν ἠρώτησε τί πρέπει νὰ κάμουν· αὐτὸς δὲ εἶπεν, ὅτι νὰ γένη εἰρήνη, καὶ οὕτως ἐμήνησαν τοὺς δύο πρόσβεις τὸν τῆς Ἰγγλιτέρας καὶ τῆς Ὀλλάνδης (οἱ ὅποιοι πάντοτε ἦσαν μεσάζοντες, καὶ τοὺς ἐπαρκαίνουσαν εἰς τὸ νὰ κάμουν τὴν ἀγάπην) διὰ νὰ εἶναι μοιττι εἰς τὴν ἀγάπην, καὶ εὐθὺς ἔγραψαν εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς τὴν Βενετίαν, Λαχίαν καὶ Μοσχοβίαν, καὶ ἔστειραν ὅλοι τὴν ἀγάπην· εἶτα ἀρχισαν νὰ προβάλλουν καὶ τὰ ζητήματά τους τόσον τὸ ἕνα μέρος ὅσον καὶ τὸ ἄλλο, καὶ ὅλον τὸν χειμῶνα ἐκεῖνον ἐπεριπάτουσαν οἱ ἄνθρωποι τῶν μεσάζοντων πηγαίνοντες ἀπὸ τὸ ἕνα εἰς τὸ ἄλλο μέρος· τὴν δὲ πρώτην ἀνοιξὴν ἐκίνησεν ὁ Ἐπίτροπος μετὰ τὰ στρατεύματα, καὶ ἦλθεν εἰς τὸ Μπελιγράδι, ἦλθεν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος καὶ τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, καὶ ἐστάθη καὶ τὸ ἕνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος καὶ δὲν ἐπολεμούσαν μετὰ τὸ νὰ ἐνεργούσαν οἱ μεσάζοντες τὰ τῆς εἰρήνης· ἐδιόρισθη

(α) Τῆς Ἑρμηνείας εἰς τὴν περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους πραγματείας ἀπόγραφο ἀπέκλειται ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς φέροντα περὶ τὴν ὡς γράμματα λεπτοτάτοις σχόλια, ἐν οἷς πολλὰ εἰσιν ἐπιγράφας τοῦ αἰδίου μου διδασκάλου Μακαρίου τοῦ ἱεροδιδασκάλου, τοῦ Ἰδρυτοῦ τῆς Πατριαρχικῆς σχολῆς. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ βιβλιοθήκῃ διατηρεῖται καὶ ἕτερον ἀπόγραφον περιέχον ἑξ ὀνυφίν τέχνης ῥητορικῆς κατὰ πύσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐν τρισὶ βιβλίοις τοῦ αἰδίου μου διδασκάλου, ὡς ἱστορεῖ ὁ ψ(λος Σακελλίων (ἐνθ. ἀνωτέρ.) (β) Ἰα. ἐξέπειος τὸ π ρ ο σ ε κ λ ε σ ε ν ἢ τι τοῦτου ῥήμα.

εαν δὲ πρόσβεις ἀπὸ μὲν τοῦ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν ὁ Ρεῖς ἐφένδης, ὁ Ραμῆς Μεχμέτ ὀνομαζόμενος, καὶ ὁ μέγας δραγουμάνος Ἀλέξανδρος (ὁ ὅποιος τότε ἐτιμήθη παρὰ τῆς βασιλείας μετὰ τὸν τίτλον αὐθέντου, τὸ νὰ λέγεται δηλαδὴ ἐκλαμπρότατος μπέης καὶ ἐξ ἀπορρήτων τῆς βασιλείας) καὶ οἱ δύο ἰσότημοι καὶ αὐτοδύναμοι πρόσβεις, ὁμοίως καὶ τῶν ἄλλων οἱ πρόσβεις ὅλοι ἀπὸ δύο καὶ αὐτοδύναμοι, καὶ ἔγινεν ἡ συνέλευσις αὐτῶν εἰς Καρλοβίτσαν, όπου γενόμενης πολλῆς λογοτιβῆς ἔλαβε τέλος ἡ μεταξὺ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ Γερμανῶν ἀγάπη (σελ. 83). Καὶ ἐπιστρέφοντες (ἀπὸ τῆς Βιέννης) οἱ τῶν Ὀθωμανῶν ἑλπίδες, ὁ βῆθεις ἀπλοτόντι Ρεῖς ἐφένδης καὶ ὁ μέγας Ἀλέξανδρος, καὶ πλησιάζοντες εἰς τὴν Ἄδριανουπόλιν εὐχῆκεν ὁ Τεφερδάρ ἐφέντης εἰς συνάντησιν καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸν Βπίτροπον, ὅστις τοῦ ἐπῆγεν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐτατο οἱ μέγιστάνες δὲν τὸν ἔλεγον τερζιμάνον, ἀλλ' ἐλπίμπην, ὅστις μετὰ ταῦτα ἔκαμε παραιτήσιον τοῦ ὀφφικίου τῆς μεγάλης δραγουμάνιας, ἀφίγωντας διὰδοχον τὸν υἱὸν αὐτοῦ Νικόλαον βοεβόδα τὸν σοφώτατον, ὅστις κατόπιν ἔλαβε τὴν θρόνον τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Ὀγγροβλαχίας. Τότε ἐσεῖλεν εἰς τὴν Πόλιν ὁ πρῶτος μέγας δραγουμάνος Ἀλέξανδρος καὶ ἔφερεν εἰς τὴν Ἄδριανουπόλιν τὸν γαμβρὸν τοῦ Ματταῖην μπειζκὰς τοῦ Γρηγοράσκου Γκίκα βοεβόδα, ὅπου ἔβαστοῦσε τὴν θυγατέρα τοῦ Ρωζάνδραν, καὶ εὐθὺς ὅπου τὸν ἔφερε τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν Κύπρον, ὅπου ἔδωκε καὶ τὸ κοινὸν χρέος· τὸν ἐξώρισε δὲ μετὰ τὸ νὰ ἦτον οἰνοπότης, καὶ ἐφθιρε τὴν περιουσίαν τῆς θυγατρὸς του» (σελ. 86). Καὶ «Τότε ὄντες οἱ ζορμπάδες εἰς τὴν Ἄδριανουπόλιν ἐγύρευαν καὶ ἀπὸ τὸν ἐξ ἀπορρήτων μίαν μεγάλην ποσότητα ἄσπρων, αὐτὸς πέρνωντας τὴν εἰδησιν ἐκούθη, καὶ ἐβούλωσαν τὰ σπῆτια τους εἰς τὴν Πόλιν· ἀφ' οὗ δὲ ἦλθεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἦλθε καὶ ὁ ἐξ ἀπορρήτων μετὰ τοῦ Νικολάου βόδα τοῦ τότε μεγάλου δραγουμάνου, καὶ ἦσαν κρυμμένοι ἕως ὅπου ἔβαλαν μεσίτας, ὕστερον εὐχῆκεν ὁ Νικόλαος βοεβόδας, καὶ ἐπῆγεν εἰς τὸν κεχαγίαν τοῦ Βπίτροπου, καὶ ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ μίαν ποσότητα ἄσπρων, τὰ ὁποία ὕστερον καὶ τὰ ἔδωκε, καὶ ἔτσι ἐδιόρθωθη καὶ τὸν ἐφόρεσαν καθβὰδι διὰ νὰ ἦται πάλιν μέγας δραγουμάνος, καὶ ἐξεβούλωσαν καὶ τὰ ὀσπῆτιά των» (σελ. 97).

Τοῦ σοφωτάτου Ἀλεξάνδρου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων Ἐπιστολὴ κριτικὴ εἰς τὰ μάλιστα συμβάλλουσα τῆς φιλολογοῖς.

Ἑλληνιστὶ καὶ τῇ ἀγοραῖα διαλέκτῳ δύο σου (α) ἐπιστολάς ἐδεξάμην χθεῖς, καὶ ἐπ' ἀμφοτέραις ὡς

(α) Αἰτίσει τὸ σοῦ· ἐκ τοῦ Ἐπιστολ.

ὀρθόποτε ἦσθην· τῇ μὲν γὰρ ἐπὶ λεπτοῦ διεσάφης τὰ κατ' οἶκον, καὶ τοῖς ἐμοῖς γράμμασιν ἀπεκρίθη, καὶ τὰ μὲν ἄλλα συνίει αὐτῆς ἡγάπηκα, καὶ τὸ ἐπιμελεῖς (α) ἡγάσθην· τῆς δὲ τὴν τε ἐκλογὴν τῶν λέξεων καὶ τὴν συνθήκην ἐπαυῶ. Ἐπεύχουμαι δὲ ὅπως ἐπι καὶ μείζονος ἐπιλάθης (β) προκοπῆς. Κομῶντα δὲ καὶ βροθοντα τοῖς ἀνθεσι καὶ τοῖς καρποῖς, καὶ κλάδους ἀφέντα παμπόλλους ὄρων, ταύτων ἐνίους ἐκκόψει παρορμῶ καὶ παραινυῖμαι· ἂ γὰρ τὰ νεσὰ δένδρα πεπόνουσι, ταῦτα καὶ τοῖς νέοις συμβαίνει, καὶ σφοργῶντες ἐσθ' ὅπου συστολῆς ἐπιδέονται, καὶ (γ) τῷ ἰσχυαίνοντι μᾶλλον εὐσωματοῦσι, καὶ εὐτραφέστεροι γίνονται· τὸν τε ἄλλον βίον, καὶ μάλιστα καὶ τὸν λόγον. Καὶ λοιπὸν ἀνάγνωθι πολλὰς τὴν περὶ εὐταχίας λόγου καὶ εὐφραδίας ἐμὴν ἐπιστολήν, ἣν ἐπεμψα προπέσεια τῷ διδασκάλῳ κῆρ Ἰακώβῳ (δ), καὶ ἐγγενήσεται σοι πολλὰ τις ἀπ' αὐτῆς ἀφελεία. Περιστελλεῖ γὰρ οἶονεῖ χαλινῶ τὸ σφάδάζον τοῦ λόγου, καὶ φέρεσθαι διδάσκει μετ' εὐρυμίας, καὶ ἡσύχως ἡδονὴν ἀποφέροντα καὶ τέρψιν οὐκ ὀλίγην λάβωμεν δὲ ἀνὰ χεῖρας τὰ σὰ γράμματα· μᾶλλον (ε) ἀρέσκει τὸ «δύο ἐπιστολάς» καὶ ἡ σαφήνεια τῆς γενικῆς κτητικῆς. Παρὰ χθῆτος (ζ) τὸ ἐφεξῆς κῶλον τὸ διὰ μετοχῶν ἐκφερόμενον οὕτως ἔησαν δὲ ἀκάνθαις μὲν περιστομεμένοι, τὴν τοῦ δεξομένου διακεντούσαι· ψυχὴν ἐπὶ τὸ ὀρθότερον. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν ἀκάνθων πατρικῶν παραινέσεων ἐνδρῶνται ῥόδα»· χαίρουσι γὰρ οἱ Ἄττικοι ταῖς ἐναλλαγαῖς, καὶ τέρπουσι τῇ καινότητι καὶ τῇ ποικιλίᾳ. Τὴν δὲ σαφήνεια ὡς μάλιστα στέργοντες ἐπαυλαμδάνουσι τὰς πτώσεις, ἴν' ἀφ' ἐαυτῶν ὦσιν ὀλοσχηρῆ καὶ εὐδῆλα τὰ κῶλα καὶ παλλῶ μᾶλλον αἰ περίοδοι μηδενὸς ἐξώθεν ἐπιδορμενικαὶ, καὶ διὰ τοῦτο σπύγουσι τὰς τροπὰς· τὸ γὰρ τροπικὸν ἐσθ' ὅτε διανοχλεῖ τὸν νοῦν, οἶον ἐν τοῖς σοῖς γράμμασι αὐτὸ ἐσκηνομένον θέληγτρον, καὶ βέλτιον εἶποις ἂν τὸ ἀπὸ τοῦ ῥόδου (η) ἀποστάζον, ἢ ἀπονῶον (θ) θέληγτρον· καὶ εἶον τὸ, ἀδύψωσιν ὡσί· τὰς γὰρ ὡσί τὸ ἀναπεπταμένον οἰκειότερον· βαρὺ δὲ καὶ τὸ, «ὀσφραντιζὸν τοῦ νοός» καὶ τὸ, καὶ τὸς; καὶ τὸ, τοῦμου; καὶ ἀντὶ τοῦ ὀδεδεῖν τὸ (ι) εἰαύνειν· ἐπὶ γῆρας συνηθέστερον· τὰ δ' ἄλλα κελῶς ἐχει. Τί δὲ βουλοίμην ἀπὸ τούτων τῶν ὑποδειγμάτων; ὅπως ἀπλῶ καὶ ἀπερίεργῳ, ἡδεῖ δὲ καὶ λαμπρῶ μετὰ δαιμόνητος καὶ μεγέθους χρώμενος χα-

(α) Ἐν τῷ χειρογράφῳ κείτται καθὼς «ἐπὶ μέλα». (β) Ἰα. γρ. «ἐπιλάθη» κατὰ τὸ «ἐξουσίας ἐπιλαμδάνουσαι» (Πλάτ. Πολιτ. Β. 800) κτλ. (γ) Αἰτίσει ὁ «κατ'» ἐκ τοῦ Ἐπιστολ. (δ) Βλ. τὴν ἐπιστολήν ταύτην ἐν τῷ Ἐπιστολαρίῳ σελ. 72. (ε) Ἐν τῷ χειρογράφῳ οὐ κείτται τὸ «μᾶλλον». (ζ) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. «παρὰ χθῆτος». (η) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. «τῶν ῥόδων». (θ) Ἐπιστολ. «ἀπονῶων» (κακῶς). (ι) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. οὐ κείτται τὸ ἄρθρον «εἰ».

ρακτική, ότι πλείστον εὐδοκίμοις. Ἔστω δὲ σοι κατὰ νοῦν αἱ τὰ ἐμὰ παραγγέλματα (α), ὅσα μοι τῆ προειρημένη ἐπιστολῇ διεσαφῆθη. Τὰς δὲ ποιητικὰς καὶ τὰς ἀήθεις λέξεις ἴσθι μὲν, ἀλλὰ μὴ γρῶσι παντελῶς αὐταί, μηδὲ μοι τοὺς πάλαι λογογράφους μάρτυρας προτίτασα· οἷς γὰρ καὶ (β) ἐκεῖνοι πάντοτε συγγράψαντες, ἀπαξ, ἢ δις ἐχρήσαντο, ταῦτα πῶς ἡμᾶς ἐκμειθεῖσθαι δεῖ τοὺς πολὺ κατόπιν ὑστερίζοντας; κἀκεῖνο δὲ δῆλον, ὡς ἡ χρῆσις οὐ μεθίσταται τὸ ταῖς λέξεσιν ἰδιάζον, ὅποτε σχολαιοτέρᾳ γένοιτο· καὶ παρὰ Ξενοφῶντι τό, ἐθνεῖς ἀνέγνωσαι, οὐ μὴν γε διὰ τοῦτο, οὐδὲ τοῦ ποιητικοῦ καὶ ἀήθους ἀπέστη· καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ δὲ εὐρομεν ἕττα ἰωνισμοὺ ἀπόζοντα, οὐ μὴν ἐκ τοῦ παραχρῆμα τοῦτοις χρησόμεθα, ἀλλὰ τοῖς τετριμμένοις ἐφησυχάσωμεν, καὶ τοῖς πρ᾽ ἐσείνου εἰθισμένοις (γ) καὶ Πλούταρχος μέντοι ἀντὶ τοῦ μὴ βλεπομένου α ἄιδνης ἔφη πηλὸς ἐν τῷ τοῦ Θεσέως βίῳ, ἀλλ' ἀπαξ. Πολλὰ κίς δ' ἀντὶ τοῦ σκοτεινοῦ καὶ ἀφανοῦς τὸ τυφλὸν αὐτῷ ἐν χρῆσει, καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σόλωνος, «τυφλὸν ἔφη κίνημα», καὶ ἐν τῷ βίῳ τοῦ Σύλλα, «εἰς λίμνας τυφλὰς ἀφανίζεται»· καὶ παρὰ Ξενοφῶντι «τυφλὴ πίδαξ». Τὸ δὲ αἰδνὸς καὶ αἰδνός ἀντὶ τοῦ αἰδοῦς, παρὰ τοῦ εἰδῶ, παρ' Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ διδασκάλιον οὐ τὸ μάθημα, ὡς περὶ ὁ Φαεθρινός, οὐ μέμνηται πόθεν λαβῶν, ἀλλὰ τὸ διδάκτρον. Καὶ δῆτα καὶ Πλούταρχος ἐν Δουκουργῷ α καλὰ φησι τὰ διδασκάλια παρὰ Θεβαίων ἀπολαμβάνει, «οἷον δηλαδὴ τὰ μῆνυτρα, καὶ σῶστρα, καὶ θραπτήρια, καὶ νικητήρια καὶ τὰ τοιαῦτα. Σὺ δὲ, ὦ καλὲ καὶ ἀγαπητέ, τί ταῦτα βούλει, καὶ ἐν χρῆσει λέξεων μαρτυριῶν ἐπιδεῖ; Ἴθι, κατὰ στίβον, καὶ γρῶ μετ' ἐκλογῆς τοῖς εὐσημοτάτοις καὶ εὐχρηστάτοις ὀνόμασι, τοῖς ἀρμόζουσι καὶ προσφύσει, καὶ πολλὰ ἔσται σοι ἐντεθεῖεν ὁ ἔπαινος. Ἐῖς δὲ εἰς χρόνων καμπόλλων περιόδους τῆ ἐξ ἔβψους εὐμενεῖς καὶ βοηθεῖς βωννύμενος.

Τῷ διδασκάλῳ κῦρ Σπαντιωνῆ.

Ἐπιμύνατε καὶ λογιώτατε καὶ περιπόθητε Διερμηνεστάτης Μεγάλης Ἐκκλησίας εὐ πρᾶττοις.

Τοῖς σοῖς ἐντυχῶν γράμμασιν, ἐπήνεσα μὲν τὸ εὐγνώμον αὐτῆς, καὶ εὐχάριστον τῆς γνώμης, ἐθαύμασα δὲ τὸ χαρίεν, καὶ ἀνθρώπινον τοῦ λόγου ἔλον ἡμῖν ἕκαστον ἀναφαίνον ὑπερήσθη δὲ καὶ μάλιστα τῆς τῶν περὶ αὐτὴν φιλομαθῶν ἐπιδόσεως. Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἤδη καὶ τερπνόν, ὡς γονεῦσι μὲν τέκνων καλλιπαί-

(α) Ἐν τῷ χειρῶν, ἔστω δὲ ἀνὰ νοῦν εἰς τὰ ἐμὰ παραγγέλματα (κακῶς).
 (β) Ἐν τῷ Ἐπιστολ. οὐ καίτοι ὁ σύνδεσμος «καί».
 (γ) Αἰσίου ἐκ τοῦ χειρογράφου τὰ ἐφησυχάσωμεν εἰθισμένοις.

δία, εἰσηγηταῖς δὲ μαθημάτων ἢ παρὰ τῶν περὶ αὐτοῦς ἀκρατῶν δαψιλῶς γενομένη τῶν λόγων διάδοσις· ἀγαθὸν γὰρ ἢ φύσις ἀποπληροῦσθαι καὶ ἀπαρτίζεσθαι φιλεῖ, ἢνίκα διοχτευσμένη πολλαπλασιάζεται. Μὴ παύου τοιγαροῦν τῶν τῆς παιδείας ἠθουραῶν τοῖς περὶ σὲ κοινῶν· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα τῶν κτημάτων κενούται δαπανώμενα, μαθημάτων δὲ καὶ παιδείας τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀν εὐμοιρήσειας, ὅσα δαψιλέστερον αὐτῶν μεταδοῖς. Ἐβρώσο.

Γάμυλιῶνος ἐ- λήγοντος, κατὰ τὸ πρῶν ἔτος τὸ σωτήριον. Ὡς αὐτῆς Ἀλέξανδρος.

ΒΟΗΘΕΙ ΣΑΥΤΟΝ.

(Συνέχ. Ἰδε φυλλᾶς. 517.)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Βιομηχανία.

Ἐπιφανέστατον σημεῖον τοῦ ἀγγλικοῦ χαρακτήρος εἶναι τὸ βιομηχανικὸν πνεῦμα, ὅπερ μαρτυρεῖ καὶ ἡ τοῦ παρελθόντος ἱστορία καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς νῦν γενεᾶς. Τὸ πνεῦμα τοῦτο, ἐπικρατοῦν μεταξὺ τῶν μεσαιῶν τάξεων τῆς Ἀγγλίας, ἔθεσε τὰ θεμέλια καὶ ἀνήγειρε τὸ οἰκοδόμημα τοῦ βιομηχανικοῦ μεγαλείου τοῦ κράτους. Ἡ σημαντικὴ αὕτη ἀνάπτυξις τοῦ ἔθνους εἶναι κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς ἐλευθέρως προσωπικῆς ἐνεργείας, συνδέεται δὲ στενάτατα μετὰ τοῦ πλήθους τῶν δραστηρίως ἐργαζομένων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον χειρῶν καὶ νοῦν, εἴτε καλλιέργουσι τὴν γῆν, εἴτε πωλοῦσι χροῖμα πράγματα, εἴτε κατασκευάζουσιν ἐργαλεῖα καὶ μηχανὰς, εἴτε συγγράφουσιν, εἴτε παράγουσι καλλιτεχνικὰ ἔργα. Ἐν τῷ δὲ τὸ ἐργατικὸν πνεῦμα ὑπῆρξεν ἡ ζωτικὴ ἀρχὴ τοῦ ἔθνους, ἐχρησίμευσε συγχρόνως καὶ φάρμακον σωτηριῶδες αὐτετεροῦν ἐνίοτε τὰ ἀποτελέσματα ἐσφαλμένων νόμων καὶ ἐλλείψεων τοῦ συντάγματος.

Τὸ ἐργατικὸν στάδιον ὅπερ ἠκολούθησε τὸ ἔθνος, ἐφάνη ἐν ταῦτῳ καὶ ἡ καλλιτέρα αὐτοῦ ἀνατροφὴ. Ὅπως ἡ σταθερὰ ἐπιμέλεια ἔργου τινὸς εἶναι ἡ ὑγιεινὴ καὶ εἰς τὰ ἔθνη. Ἡ ἐντιμὸς ἐργατικότης συμβαδίζει μετὰ τοῦ καθήκοντος καὶ ἡ θεῖα πρόνοια στενάως συνέδεσεν ἀμφότερα μετὰ τῆς εὐτυχίας. Οἱ θεοὶ, λέγει ὁ ποιητής, ἔθεσαν τοὺς κόπους καὶ τὴν ἐργασίαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Ἠλουσίων πεδίων. Βέβαιον εἶναι ὅτι οὐδεμία τροφὴ τοσοῦτην ἡδονὴν παρέχει τῷ ἀνθρώπῳ, ὅσον τὸ τεμάχιον ἄρτου τὸ διὰ τῆς ἰδίας ἐργασίας, ὀλικῆς ἢ διανοητικῆς, ἀποκτηθέν. Διὰ τῆς ἐργασίας ὑπετάχθη ἡ γῆ, καὶ ὁ ἀνθρώ-

πος ἀπηλλάγη τοῦ βρῦβαρισμοῦ, καὶ οὐδὲν ἐγένετο βῆμα πρὸς τὸν πολιτισμὸν ἀνευ αὐτῆς. Ἡ ἐργασία δὲν εἶναι μόνον ἀναγκαῖον καθήκον, ἀλλὰ καὶ εὐλογία· μόνος ὁ νοθεὸς νομίζει αὐτὴν κατάραν. Τὸ καθήκον τῆς ἐργασίας εἶναι γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μυόνων τοῦ σώματος, ἐπὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς χειρὸς, ἐπὶ τῶν νεύρων καὶ τῶν λοβῶν τοῦ ἐγκεφάλου· προῖδν δὲ τῆς ὑγιεστάτης ταύτης ἐνεργείας εἶναι ἡ εὐχρηστία καὶ ἡ εὐζωία. Ἐν τῷ σχολείῳ τῆς ἐργασίας διδάσκειται ἡ καλλιτέρα πρακτικὴ σοφία, καὶ θέλομεν ἴδῃ κατόπιν ὅτι ἡ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασία οὐδόλως ἐμποδίζει τὴν βαθεῖαν ἐκπαίδευσιν.

Ὁ Οὐγὸς Μίλλερ, ὅστις κάλλιον παντὸς ἄλλου ἐγίνωσκε τὰς δυσκολίας τῆς ἐργασίας, ἀπέκτησε διὰ τῆς πείρας τὴν πεποιθῆσιν, ὅτι καὶ ἡ σκληροτάτη ἐργασία περιέχει πολλὰς εὐχρηστίας καὶ ἀπείρους εὐκαιρίας προσωπικῆς βελτιώσεως. Ἐφρονεῖ ὅτι ἡ ἐντιμὸς ἐργασία εἶναι ὁ κάλλιστος τῶν διδασκάλων, ὅτι τὸ σχολεῖον τοῦ κόπου μετὰ τὸ τοῦ χριστιανισμοῦ εἶναι τὸ εὐγενέστατον τῶν σχολείων, ὅτι ἐν τῷ σχολείῳ τοῦτῳ διδίδεται τὸ πνεῦμα τῆς χρησιμότητος τῆς ἀνεχρηστίας καὶ ἡ ἐξίς τῆς καρτερίας. Ἐῖχε πρὸς τοῦτοις τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ ἀνατροφή τοῦ ἐργάτου διὰ τῆς ἀσκήσεως ἢ λαμβάνει ἢ παρατηρητικὴ αὐτοῦ δύναμις, διὰ τῆς καθημερινῆς ἀσχολίας εἰς πρακτικὰ ἔργα καὶ τῆς μεγάλης πείρας ἢ ἀποκτᾷ, καθιστᾷ αὐτὸν ἰκανώτερον ἐν τῇ τοῦ βίου ὁδοπορίᾳ, καὶ ὅτι ὠφελεῖ πλείστορον τὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ ὡς ἀνθρώπου, ἢ πᾶσαν εἰς ἄλλην οἰαυδήποτε θέσιν λαμβανομένη ἀνατροφή.

Τὰ μεγάλα ὀνόματα ὅσα ἐν παρόδῳ ἀναφέρομεν ἀνθρώπων ἐξελθόντων ἐκ τῶν ἐργατικῶν τάξεων καὶ διακριθέντων εἰς τὴν ἐπιστήμην, τὸ ἐμπόριον, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν τέχνην, ἀποδεικνύουσι τοῦλάχιστον, ὅτι αἱ ἐνεκα πείρας καὶ κόπων ἀναφεύμεναι δυσκολίαι δὲν εἶναι ἀνυπερέβληται.

Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὰς μεγάλας ἐφευρέσεις αἰτινες τοσοῦτον πλοῦτον καὶ τοσαύτην ἰσχυρὴν ἐπέφεραν τῷ ἔθνει, ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι τὰ πλείστα ἐξ αὐτῶν ἀφελόνται εἰς ἀνθρώπους τῆς εὐτελεστάτης τάξεως. Ἐὰν ἀφαιρέσωμεν τὸ ὑπ' ἐκείνων πραχθέν, θέλομεν ἴδῃ ὅτι ὀλιγίστη μόνον ἐργασία ἐξετελέσθη παρ' ἄλλων.

Οἱ ἐφευρεταὶ ἐγένοντο αἰτίοι τινῶν τῶν σπουδαιότερων ἐν τῷ κόσμῳ τεχνῶν. Εἰς αὐτοὺς ὀφείλει ἡ κοινωνία πολλὰ ἀναγκαιότατα, εὐάρεστα καὶ πολυτελῆ ἐν χρῆσει πράγματα, καὶ ἐνεκα τῆς εὐφύας καὶ τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἡ καθημερινὴ ζωὴ ἔγεινε κατὰ πάντα εὐκολωτέρα καὶ μᾶλλον εὐχάριστες. Ἡ τροφή, ἡ ἐνδυμασία, τὰ ἔπιπλα, ἡ ὑλοσ, δι' ἧς φωτίζονται αἱ οἰκίαι καὶ προφυλάττονται ἀπὸ τοῦ ψύχους, τὸ φωτίζον τὰς ὁδοὺς ἀέριον, τὰ διὰ ξηρᾶς καὶ θα-

λάσεως μέσα συγκοινωνίας, τὰ ἐργαλεῖα δι' ὧν κατασκευάζονται τὰ διάφορα ἐν χρῆσει ἀντικείμενα, εἰνε ἀποτελέσματα ἐργασίας καὶ ἀγγιχίας πολλῶν ἀνθρώπων καὶ πολλῶν φαντασιῶν. Ἡ ἀνθρωπότης κατέστη εὐτυχιστέρα ἐκ τῶν ἐφευρέσεων τούτων καὶ καθημερινῶς αἰσθάνεται τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν, διότι αὐξάνει ἡ προσωπικὴ εὐζωία καὶ ἡ γενικὴ εὐπορία.

Ἄν καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς ἀτμομηχανῆς, τῆς πρώτης μεταξὺ τῶν μηχανῶν, ἀνήκει οὕτως εἰπεῖν τῇ ἐποχῇ ἡμῶν, πρὸ πολλῶν ἡμῶς ἐκατονταετηρίδων ἐγεννήθη ἡ πρώτη ἰδέα. Καθάπερ καὶ ἄλλαι ἐφευρέσεις, τὸν αὐτὸν τρόπον αὕτη ἀνεπτύχθη βρομυθδν, κληροδοτηθέντος τοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀναφελοῦς ἀποτελέσματος τῶν ἐρευνῶν εἰς ἕτερον, ὅστις ἐτελειοποιεῖ κατὰ τι καὶ μετέδιδε τὸ ἔργον τῷ διαδόχῳ αὐτοῦ, καὶ οὕτω καθ' ἐξῆς ἐν διαστήματι πολλῶν γενεῶν. Ταιουτοτρόπως ἡ κατὰ πρόπτον ὑπὸ Ἴηρωνος τοῦ Ἀλεξανδρέως συλληφθεῖσα ἰδέα, οὐδέποτε ἐντελῶς ἀπωλέσθη, ἀλλ' ὡς ὁ σπέρμας ὁ ἐν τοῖς Αἰγυπτιακοῖς τάφοις εὐρεθεῖς, ἐβλάστησε καὶ ζωνηδὸς ἀνεπτύχθη, ἄμα ὡς ἔλαθε τὸ λαμπρὸν φῶς τῆς μεταγενεστέρως ἐπιστήμης. Οὐχ ἦττον ἡ ἀτμοκίνητος μηχανὴ οὐδόλως ἐχρησίμευεν ἐφ' ἕσον ἔμεινε εἰς θεωρητικὴν κατάστασιν, καὶ δὲν ἐγένετο κτήμα πρακτικῶν μηχανικῶν. Ἄλλ' ὅποιαν εὐγενῆ ἱστορίαν καρτερικῶν καὶ ἐπιμύχτων ἐρευνῶν ὑπερβολικῆς δυσκολίας καὶ ἠρωτικῆς φιλοπονίας διηγείται ἡ θυμαστή αὕτη μηχανή! ἀποτελεῖ ἀλλοθῶς αὕτη ἀφ' ἐαυτῆς, μνημεῖον πρὸς τιμὴν τῆς αὐτενεργοῦ δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου· περιστοιχίζοντες δὲ αὐτὴν εὐρίσκομεν τὸν Σαβαρὸν τὸν στρατιωτικὸν μηχανικόν, τὸν σιδηρουργὸν Νισκόμεν, τὸν ὑαλοποιὸν Κώλειν, τὸν βοηθὸν μηχανικοῦ Πόττερ, τὸν πολιτικὸν μηχανικὸν Σμήτον καὶ ἐξέχοντα ὑπὲρ πάντας τὸν φιλόπουν, καὶ ἀνάματον Ἰάκωβον Οὐάττ, τὸν κατασκευαστὴν μαθηματικῶν ἐργαλείων.

Ὁ Οὐάττ ἦτο ἐργατικώτατος καὶ ὁ βίος του ἀποδεικνύει ἐκεῖνο ὅπερ βεβαίως ἡ πείρα, ὅτι ὁ βρωμαλιότατος καὶ εὐφύεστατος ἀνθρώπος δὲν ἐπιτυχάνει πάντοτε τὰ μεγαλεῖτερα ἀποτελέσματα, ἀλλ' ἐκεῖνος ὅστις μεταχειρίζεται τὰς δυνάμεις του μετὰ περισσοτέρου ζήλου καὶ μετὰ προσεκτικῆς ἐπιτηδεύτητος, τῆς διὰ τῆς ἐργασίας, τῆς ἐπιμελείας, καὶ τῆς πείρας ἀποκτωμένης. Πολλοὶ τῶν συγχρόνων τοῦ Οὐάττ ἦσαν σοφώτεροι αὐτοῦ, ἀλλ' οὐδέις τοσοῦτον ἐπιμύνης εἰργάζετο εἰς τὴν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν τῶν γνώσεών του. Πρὸ παντὸς ἐζήτει πρακτικὰ ἀποτελέσματα, καὶ μετὰ σπουδῆς διετήρει τὴν προσοχὴν του ἀγρυπνον, ἠξέβρων ὅτι ἅπαντα τὰ ἀνώτερα πρᾶτηρήματα τοῦ νοῦς στηρίζονται ἐπὶ τῆς προσοχῆς. Ὁ δὲ Κ. Ἐξβερθ ἐφρονεῖ ὅτι ἡ διανοητικὴ διαφορά με-

ταξὶ τῶν ἀνθρώπων ἐξαρτᾶται μᾶλλον ἐκ τῆς κατὰ τὴν νεότητά ἀποικνωμένης ἐξέως τῆς προσοχῆς, ἢ ἐξ ἐκπαισθητῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν δυνάμεων ἐκείνου ἀνθρώπου.

Καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, παίζων ἔτι, ὁ Οὐάττ εὗρε τὴν ἐπιστήμην. Τὰ ἡμικύκλια ἄτινα ἔκειντο ἐσκορπισμένα ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ ζυλοῦργου αὐτοῦ πατρὸς, τὸν παρώτρυνον εἰς τὴν μελέτην τῆς ὀπτικῆς καὶ ἀπτρονομίας ἕνεκα τῆς ἀδυνατοῦ κράσεώς του ἠρεύνειν τὰ μυστήρια τῆς φυσιολογίας, καὶ οἱ μεμονωμένοι περίπατοι ἐνέπνευσαν αὐτῷ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ σπουδάσῃ τὴν βοτανικὴν καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἐν ᾧ εἰργάζετο εἰς μαθηματικὰ ἐργαλεῖα, ἔλαβεν τὴν παραγγελίαν νὰ κατασκευάσῃ μουσικὸν ὄργανον· καίτοι οὐδόλως ἔχων τὴν ἀκοὴν διατεθειμένην πρὸς τὴν μουσικὴν, ἐμελέτησε τὴν ἁρμονίαν καὶ ἐπιτυχῶς κατασκευάσει τὸ ὄργανον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ὅτε περιήλθεν εἰς χεῖρας του, ἵνα διορθωθῇ, τὸ μικρὸν πρωτότυπον ἀτμοκινήτου μηχανῆς τοῦ Νεύτωνα, ἀνῆκον τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Γλάσκω, ἀθωρεῖ ἤρχισε σπουδάζων, ὅτι ὑπῆρχε τότε γνωστὸν περὶ θερμότητος, ἐξατμίσεως καὶ συμπιέσεως, προοδεύων συγχρόνως εἰς τὴν σπουδὴν τῆς μηχανικῆς, καὶ ἐπὶ τέλους ἐπραγματοποίησε τὸ ἀποτέλεσμα τούτων κόπων, εἰς τὴν πρὸς σύμπηξιν μηχανὴν (Condensing steam engine).

Κατὰ τὸ διάστημα δέκα ἐτῶν ἐξηκολούθησεν ἐφευρέσεων καὶ δοκιμῶν, ὀλίγην ἐλπίδα ἔχων ὅπως τὸν ἐναφῆσθῃ, καὶ ὀλίγους φίλους ὅπως τὸν βοηθῶσι. Προέβηκεν ἐν τούτοις εἰς τὸ ἔργον διατηρῶν τὴν οἰκογενεῖάν του διὰ τῆς κατασκευῆς μαθηματικῶν ἐργαλείων, βιβλίων, συρίγγων καὶ ἄλλων ὀργάνων μουσικῆς· μετῶν οἰκοδομῶν, ἐπιστατῶν δρόμους καὶ ἀνοίγματα διωρύγων, ἢ πρᾶττων, ὅτι δῆποτε παρεῖχεν αὐτῷ ἐλπίδα ἐντίμου κέρδους. Τέλος δὲ εὗρεν ὁ Οὐάττ ἄξιον σύντροφον τὸν Ματθαῖον Βούλτον, ἕτερον ἐξοχὸν νοῦν τῆς βιομηχανίας· οὗτος ἦτο ἐπιτηδεύων, ἐνεργητικὸς καὶ προβλεπτικὸς ἄνθρωπος, ὅστις ὀρθρᾶλέως ἀνέλαβε τὴν ἐπιχειρήσιν νὰ καταστήσῃ γενικῶς ὡς ἐργατικὴν δύναμιν τὴν συμπυκνωτικὴν μηχανὴν ἢ δὲ ἐπιτυχία ἀμφοτέρων εἶναι ἡδὴ ἱστορικὸν γεγονός.

Πολυάριθμοι ἐπισημοὶ ἐφευρεταὶ προσέβησαν κατὰ διαφόρους περιστάσεις νέα προσηρήματα εἰς τὴν μηχανὴν ταύτην· καὶ μετὰ πολλὰς τροποποιήσεις ἐτελειοποίησαν αὐτὴν οὕτως ὥστε νὰ ἐφαρμοσθῇ εἰς ἀπάσας σχεδὸν τὰς βιομηχανικὰς ἀνάγκας ὡς κινήτικὴ δύναμις τῶν πλοίων, τῶν μύλων, τῶν τυπογραφείων, καὶ χρησιμεύουσα πρὸς τὰς διαφόρους προπαρασκευὰς τοῦ σιδήρου ἐν λόγῳ κατέστη χρήσιμος εἰς ἀπάσας τὰς μηχανικὰς ἐργασίας, αἵτινες ἀπαιτοῦσι δύναμιν. Μία τῶν ὠφελιμοτέρων τροποποιή-

σεων τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς ὑπῆρξεν ἡ κατὰ πρό- τον ὑπὸ τοῦ Τρεβίθικ ἐπινοηθεῖσα ἰδέα τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς τῶν σιδηροδρόμων, ἥτις ἐπέφερε σπουδαιοτάτας κοινωνικὰς μεταβολὰς, ἀξίας ἀνατέρας ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ αὐτῆς τῆς συμπυκνωτικῆς μηχανῆς τοῦ Οὐάττ.

Τὸ πρῶτον σπουδαῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐφευρέσεως τοῦ Οὐάττ, ἥτις ἔθετεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν παραγωγικῶν τάξεων σχεδὸν ἀπερίοριστον δυνάμιν, ὑπῆρξεν ἡ καθίδρυσις τῶν βεμβασκουργείων. Τὸ δὲ καθίδρυμα τοῦ σπουδαίου τούτου κλάδου τῆς βιομηχανίας, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸν Σίρ Ρίχαρδον Ἀρκραϊτ, οὐ τινος ἢ ὀξύνου καὶ ἡ πρακτικὴ δραστηριότης ὑπῆρχον θαυμαστότερα ἰσως τῆς ἐφευρετικῆς αὐτοῦ διαθέσεως· διότι ἡ πρωτοτυπία τῆς ἐφευρέσεως αὐτοῦ διεφίλονε κίθη, ὡς καὶ ἡ τοῦ Οὐάττ καὶ ἡ τοῦ Στέφενσον. Ὁ Ἀρκραϊτ συνετέλεσε πιθανῶς εἰς τὴν ὑπαρξιν τῆς κλωστικῆς μηχανῆς, ἔσον καὶ ὁ Οὐάττ εἰς τὴν τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς, καὶ ὁ Στέφενσον εἰς τὴν τῆς ἀτμομάζης. Συναγωγῶν τὰ ὑπάρχοντα νήματα ὑφάνεν αὐτὰ κατ' ἰδιαιτέρον σχέδιον εἰς νέον πρωτότυπον σχῆμα. Ἄν καὶ ὁ Λοδοβίκος Παῦλος ἐκ Βιρμινγῆμ εἶχε λάβει πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τὸ προνόμιον διὰ τὴν ἐφεύρεσιν τῆς διὰ κυλινδρῶν ὑφαντικῆς, αἱ παρ' αὐτοῦ κατασκευασθεῖσαι μηχαναὶ ἦσαν τοσοῦτον ἀτελεῖς, ὥστε ἡ δι' αὐτῶν ἐργασία οὐδὲν ὄφελος παρέχεν, ἢ δὲ ἐφεύρεσις κατέστησε πραγματικὴ ἀποτυχία. Λέγεται δὲ ὅτι ἕτερος ἄγνωστος μηχανικὸς, ὁ Θωμᾶς Χίγς, ἐφεύρε τὴν κλωστικὴν καὶ τὴν ὑδραυλικὴν μηχανήν· ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀπέτυχεν.

Οσάκις αἱ ἀνάγκαι τῆς βιομηχανίας διεγείρωσι τὴν ὀξύνουσαν τῶν ἐφευρετῶν, ἢ αὐτὴ ἰδέα πρακτικὰ λαμβάνει συνήθως τὸν νοῦν πολλῶν· τοῦτο συνέβη κατὰ τὴν περίστασιν τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς τοῦ ἀσφαλιστικοῦ λύχνου (Lamp de sûreté), τοῦ ἡλεκτρικοῦ τηλεγράφου καὶ διαφόρων ἄλλων ἐφευρέσεων. Πολλὰ σφύρη πνεύματα ἐργάζονται ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁδῶν τῆς ἐφευρέσεως ἕως ὅτου ἐφανεύσθῃ ὁ ἐξοχὸς νοῦς, ὁ δυνατὸς καὶ πρακτικὸς ἄνθρωπος, ὅστις ζωογονεῖ τὴν ἰδέαν ἐκείνην, ἐφαρμόζει ἐπιτυχῶς τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ πραγματοποιεῖ τὸ αἰτούμενον. Τότε δυνατὴ κραυγὴ ἐκρήγνυται ἐν τῷ μέσῳ τῶν δευτερευόντων ἐργαζομένων, αἵτινες μένουσιν ὀπίσω, καὶ ἕνεκα τούτου ἄνθρωποι ὡς ὁ Οὐάττ, ὁ Στέφενσον, ὁ Ἀρκραϊτ ἀναγκάζονται συνήθως νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ὑπόληψιν καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῶν ὡς μόνον πρακτικοὶ καὶ ἐπιτυχεῖς ἐφευρεταί.

Ὁ Ρίχαρδος Ἀρκραϊτ, καθὼς καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐξαίρετων μηχανικῶν ἡμῶν, προήλθεν ἐκ τῶν κατώτερων τάξεων, ἐγεννήθη εἰς Πρέστον κατὰ τὸ

1732, ἐκ πτωχοτατων γένων ὧν ἦτο τὸ δέκατον τρίτον τέκνον. Οὐδέποτε μετέβη εἰς σχολεῖον καὶ μέχρι τοῦ τέλους τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔγραψε μετὰ μεγίστης δυσκολίας. Ἐν τῇ νεότητί του ἐχημάτισε βοηθὸς κουρέως· ἀφ' οὗ δὲ ἔμαθε τὴν τέχνην ἀποκατεστάθη εἰς Βόλτον ὅπου κατόκει ἐντὸς ὑπογείου τινός, ἐξωτερικῶς δὲ ἔθεσε σημεῖον μετὰ τῆς ἐξῆς ἐπιγραφῆς· «Ἐλθετε πρὸς τὸν ὑπόγειον κουρέα ὅς τις κουρεύει ἀντὶ ἐνὸς ὄβολου.» Οἱ μὲν ἐπίλοιποι κουρεῖς ἀπόλεσαν τὴν πελατεῖαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ καταβιάσασιν τὰς τιμὰς των, ὁ δὲ Ἀρκραϊτ ἔχων ἀπόφασιν νὰ κρατήσῃ τὰ πρωτεία, διεκήρυξεν ὅτι· «Θάβει κουρεύει καλῶς ἀντὶ ἡμισέως ὄβολου.» Μετ' ὀλίγα ἔτη ἀφῆκε τὸ ὑπόγειον καὶ ἔγεινε περιοδεύων ἔμπορος τριχῶν, διότι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐφοροῦντο φανάκαι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῶν κατέστη σπουδαῖον κέρμα τῆς τέχνης τοῦ κουρέως, ὁ δὲ Ἀρκραϊτ περιώδευσεν ἀγοράζων κόμας. Ἐπισκέπτετο συχνάκις τὰς πανηγύρεις πρὸς συλλογὴν τῶν πλοκάμων τοῦ θήλεως γένους· λέγεται δὲ ὅτι λίαν ἐπιτυχῶς διεπραγματεύετο. Κατεσκευάζε συγχρόνως καὶ χημικὴν τινα βαφὴν ἣν μετεχειρίζετο ἐπιτηδεύων καὶ δι' ἧς ἀπέκτασε πολυάριθμον πελατεῖαν· ἀλλ' ὅμως φαίνεται ὅτι ἂν καὶ ἦτο τοσοῦτον ἐνεργητικὸς μόλις κατόρθωνε νὰ ἀπολαύσῃ τὰ πρὸς τὸ ζῆν.

Ἐπειδὴ ἐγκατελείφθη ἡ συνήθεια τῶν φανακῶν, μεγάλη ἀπορία ἐπῆλθε τοῖς φανακοποιοῖς, καὶ ὁ Ἀρκραϊτ, ἔχων διάθεσιν πρὸς τὴν μηχανικὴν, ἀπεφάσισεν ἐπομένως νὰ ἐφεύρῃ μηχανήν, ἢ κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον τότε, νὰ γείνη γόης. Πολλοὶ προσέβηαι κατεβάλλοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν πρὸς ἐφεύρεσιν κλωστικῆς μηχανῆς, ὁ δὲ κουρέας τολμῆρῶς ἐξέθεσε τὴν μικρὰν αὐτοῦ λέμβον ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς ἐφευρέσεως μετὰ τῶν ἄλλων. Καθ' ἅπερ καὶ ἄλλοι αὐτοπαίδευτοὶ ἄνθρωποι τοῦ αὐτοῦ χαρακτήρος, εἶχεν ἡδὴ ἐπιμελῶς ἐργασθῆ, κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς πρὸς ἐφεύρεσιν ἀεικινήτου τινός μηχανῆς, καὶ ἡ μετάβασις ἐξ αὐτῆς εἰς κλωστικὴν μηχανὴν ἦτο εὐκολός. Τοσοῦτον ἐπιμελῶς εἰργάσθη καὶ ἐποίησε πειράματα, ὥστε παρημέλησε τὰς υποθέσεις τῶν, ἐδαπάνησε τὸ μικρὸν ποσὸν, ὅπερ εἶχεν οἰκονομήσῃ καὶ κατήνησεν εἰς ἐντελῆ πανίαν. Ἡ δὲ σύζυγος αὐτοῦ, διότι ἦτο τότε νυμφευμένος, ἀνυπομῶνως ὑπέφραεν ὅτι ἐθέσει ἀσύνετον σπατάλην χρόνου καὶ ἐν στιγμῇ αἰφνιδίου θυμοῦ, συλλαβούσα τὰς μηχανὰς κατέθραυσεν αὐτὰς, ἐλπίζουσα ὅτι κατέστρεφε ταυτοχρόνως καὶ τὴν αἰτίαν τῶν οἰκογενειακῶν στερήσεων. Ἀλλ' ὁ Ἀρκραϊτ ἦτο ἐπίμονος καὶ ἐνθουσιώδης ἄνθρωπος, καὶ τοσοῦτον ἠγανάκτησε διὰ τὴν διαγωγὴν τῆς συζύγου του, ὥστε αὐθωρεῖ διελεύθη αὐτήν.

Ὁ Ἀρκραϊτ ἐγνώρισε κατὰ τὰς περιόδους του, ὡ

ρολογιοποιὸν τινα ὀνομαζόμενον Καί, ὅστις ἐβοήθησεν αὐτὸν εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀεικινήτου αὐτοῦ μηχανῆς. Ἰποτίθεται ὅτι ἔμαθε παρὰ τοῦ Καί τὴν ἀρχὴν τῆς διὰ κυλινδρῶν κλωστικῆς. Λέγεται δὲ ἐπίσης ὅτι τυχαίως συνέλαβε τὴν ἰδέαν βλέπων πεπυρακτωμένον τεμάχιον σιδήρου μωκνόμενον μετὰ τῶν σιδηρῶν κυλινδρῶν. Ὅποισδήποτε καὶ ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἡ ἰδέα αἰφνιδίως κατέλαβε τὸν νοῦν του, καὶ ἤρχισε σκεπτόμενος περὶ τοῦ τρόπου τῆς παρασκευασθεῖσας αὐτῆς, μὴ δυναμένου τοῦ Καί νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν κατὰ τοῦτο.

Ὁ Ἀρκραϊτ ἐγκατέλειψε λοιπὸν ἐντελῶς τὸ ἔμποριον τῶν τριχῶν, ἀπεφώθη εἰς τὴν τελειοποίησιν τῆς μηχανῆς του, καὶ ἐξέθεσε σχεδὸν αὐτῆς κατασκευασθῆν ὑπὸ τοῦ Καί κατὰ τὰς ὁδηγίας αὐτοῦ, εἰς τὴν αἰθούσαν σχολείου τινός ἐν Πρέστον. Τῆσάυτην πενίαν ὑπέφερε τότε καὶ τοιαῦτα βέβαια ἀφῆρε, ὥστε ἔγεινε ἐρανὸς τις ὑπὲρ αὐτοῦ ἵνα δινηθῇ νὰ παρουσιασθῇ ὡς ἐκλογεὺς καὶ νὰ ψηφοφορήσῃ.

Ἡ δημοσία ἐπίδειξις τῆς μηχανῆς αὐτοῦ ἐν πόλει, ὅπου πληθὺς ἐργατῶν ἐζῆ διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας, ἔλαβε κινδυνώδη χαρακτήρα· ἀπίστως ὀρυβὸς ἠκούετο ἐνίοτε ἐξῶθεν τοῦ σχολείου, ὁ δὲ Ἀρκραϊτ, ἐνθυμηθεὶς τὴν τόχην τοῦ Καί ὅστις ἐκακοποιήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ δραπέτευσῃ ἐκ Λάγγασερ ἕνεκα τῆς ἐφευρέσεως κερκίδος τινός, καὶ τοῦ δυστυχοῦς Χάρκρεϊτ οὐ τινος ἢ κλωστικῆς μηχανῆς κατέθεραύσθη πρὸ ὀλίγου ὑπὸ τοῦ ὄχλου, φρονίμως ἀπεφάσισε νὰ κρύψῃ τὴν μηχανὴν καὶ νὰ μεταβῇ εἰς ἥττον ἐπικίνδυνον μέρος. Μετέβη ἐπομένως εἰς Νόττιγγαμ, ὅπου ἐζήτησε χρηματικὴν βοήθειαν πρὸς τῶν ἐγγυρῶν τραπεζιτῶν, οἱ δὲ ἀδελφοὶ Ράιτ συγκατένευσαν νὰ δώσωσιν αὐτῷ ποσὸν τι χρημάτων ἐφ' ᾧ νὰ μετέχῃ τῶν ὠφελειῶν τῆς ἐφευρέσεως. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ μηχανὴ δὲν ἐτελειοποιήθη τοσοῦτον ταχέως ὅσον ἠλπίζον, οἱ τραπεζιτῆται συνέστησαν τὸν Ἀρκραϊτ τοῖς ΚΚ. Στρούττ καὶ Νήδ' ὁ πρῶτος δ' ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐφευρετὴς μηχανῆς πρὸς κατασκευὴν περικνημίδων.

Ὁ Κ. Στρούττ εὐθὺς ἐνόησε τὰ προτερήματα τῆς ἐφευρέσεως καὶ ἔγεινε σύντροφος τοῦ Ἀρκραϊτ, ὅστις ἐβάδιζε πλέον μετὰ θετικότητος πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν καὶ τὸν πλοῦτον. Τὸ δίπλωμα ἐλήφθη ἐν διόματι τοῦ Ρίχαρδου Ἀρκραϊτ ἐκ Νόττιγγαμ, ὀρολογιοποιῶν· ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι, ὅτι ἐξεδόθη ἐν ἔτει 1769, δηλαδὴ τὸ αὐτὸ ἔτος καθ' ὃ ἐξεδόθη καὶ τὸ δίπλωμα τοῦ Οὐάττ διὰ τὴν ἀτμοκινήτου μηχανῆς. Βαμβυκάμυλος μετ' ἵππους ἰδρῆθη κατὰ πρῶτον ἐν Νόττιγγαμ, καὶ μετ' ὀλίγον ἰδρῆθη καὶ ἕτερος πολὺ μεγαλύτερος κινούμενος διὰ ὕδατος ἐν Κρόμφορδ' ἐκ τῆς περιστάσεως δὲ ταύτης ἡ κλωστικὴ μηχανὴ ἐπωνομάσθη ὑδραυλικὸς ἰστός.

Οί κόποι όμως του Άρκραϊτ, σχετικάς ήρχιζον μόνον, διότι έπρεπε να τελειοποιηθῆ εν προς εν τα διάφορα μέρη της μηχανής του. Αδιακόπως μετέβαλε και έβελτίου αὐτήν, μέχρις οτου την κατέστησεν εις υπέρτατον βαθμόν πρακτικὴν και ώφέλιμον. Αλλ' ή έντελής επιτυχία μόνον μετά μακρόν χρόνον και επίμονον έργασίαν επήλθε, διότι επί τινα έτη, ή επιχείρησις άπεδείχθη άνωφελής και άπελπιστική, καταναλίσκουσα μεγάλα κεφάλαια άνευ αποτελέσματος. Ότε δὲ ήρχισεν επιτυχάνων ο Άρκραϊτ, οί εργασιάρχαι του Αάγκασιρ προσεπέθεσαν να καταστρέψωσι τὸ δίπλωμα αὐτοῦ, καθάπερ και οί μεταλλευται τὸ του Βούλτωνος και του Ουάιτ ίνα άφαιρέσωσιν άπ' αὐτῶν τὰς υπό της άτμομηχανῆς παρεχομένας. Ο Άρκραϊτ κατηγόρηθη ως έχθρὸς τῶν εργατικῶν τάξεων και συνεπέα του, μύλος νεοστὶ ιδρυθείς ύπ' αὐτοῦ καταστράφη ύπὸ του θύλου, παρούσης πολυαριθμοῦ αστυνομικῆς και στρατιωτικῆς δυνάμεως.

Τὰ προϊόντα αὐτοῦ, ἂν και ομολογουμένως τὰ καλλίτερα της χώρας, δὲν εὔρισκον αγοραστάς, οί δὲ εργοστασιάρχαι ήρήθησαν να πληρώσωσι τέλος προνομίου επί τῶν μηχανῶν και ήνώθησαν ίνα τὸν καταστρέψωσιν εις τὰ δικαστήρια. Εν μέσω της άγανακτήσεως άπάντων τῶν τιμίων ανθρώπων, ο Άρκραϊτ έστερήθη του διπλώματος αὐτοῦ. Ότε έξήλθε του δικαστηρίου, εις τῶν αντιπάλων ειπεν εις τρόπον ὡστε να άκουσθῆ ύπ' αὐτοῦ «Αφανίσαιμεν λοιπὸν τὸν γέροντα κουρέα!»—Αδιάφορον, άταράχως απήντησε, μοι ἔμεινε ξυράφιον ὡπερ θέλει σὰς κουρέυση θλους.»

Έκτισε νέους μύλους εν Αάγκασιρ, εν Δέρπουσαϊρ εν Σκωτία' κατά δὲ τὴν λήξιν του μετά του Στρούττ συμβολαίου περιήλθον εις χεираς του και οί εν Κρόμφαρδ μύλοι' ποσάυτη δὲ έγεινεν ή ποσότης και ή καλή ποιότης τῶν προϊόντων αὐτοῦ, ὡστε ταχέως κατέστη κύριος του εμπορίου τούτου, επέβλεπε τὰς τιμὰς και διεύθυνε τὰς επιχειρήσεις τῶν λοιπῶν εργασιαρχῶν.

Ο Άρκραϊτ ειχεν ισχυρότατον χαρακτήρα, άκαταμάχητον θάρρος, μεγάλην πειραν του κόσμου και υπερβολικὴν προς τὰ πράγματα εὐφυίαν. Ύπῆρξεν εποχή καθ' ἣν ή διευθέτησις και ή διεύθυνσις τῶν πολυαριθμῶν καταστημάτων αὐτοῦ, τῷ επέβαλεν άδιάκοπον και επίπονον έργασίαν άπὸ της τετάρτης της πρώτης μέχρι της έννάτης της εσπέρας. Πεντηκοντούτης ἤδη ὢν, ήρχισε τὴν μελέτην της Αγγλικῆς γραμματικῆς και της ορθογραφίας. Αφ' οὔ υπερέβη άπάσας τὰς δυσκολίας ειχε τὴν ευχαρίστησιν να λάβῃ και άμοιβὴν τῶν κόπων του. Δεκαοκτώ ετη μετά τὴν κατασκευὴν της πρώτης αὐτοῦ μηχανῆς, τοιαύτην ύπόληψιν ειχεν εν Δέρπουσαϊρ ὡστε διωρί-

σθῆ γενικὸς διοικητὴς της Κομητείας και μετ' ολίγον Γεώργιος δ III, τῷ έδωκε τὸ αξίωμα του Ισπότου. Απέθανε δὲ εν έτει 1792. Πρὸς καλὸν ή προς κακόν, ο Άρκραϊτ έγεινε καθιδρυτὴς του νεωτέρου συστήματος τῶν μεγάλων εμπορικῶν ύποκαταστημάτων' τὸ δὲ σύστημα τούτου άπεδείχθη άναμφισβήτως πηγὴ υπερβολικοῦ πλοῦτου ὡπερ τῶν ατόμων και ὡπερ του έθνους.

Άπαντες δὲ οί κυριώτεροι κλάδοι της Αγγλικῆς βιομηχανίας, παρέχουσιν ἔμοια παραδείγματα ενεργητικῶν και εργατικῶν ανθρώπων, οίτινες ὑπῆρξαν αἱτιοι σπουδαίων ὡφελειῶν ὡπερ του τόπου οπου ειργάζοντο, και συνετέλεσαν εις τὴν αὐξήσιν του πλοῦτου και της δυνάμεως άπάσης της κοινωνίας. Οί δὲ άπόγονοι τινῶν ἐξ αὐτῶν διεκρίθησαν εκτοτε ὡς πολιτικοί άνδρες της Αγγλίας, και μεταξὺ τούτων προηγείται ή οίκογένεια Πηλ εκ Αάγκασιρ.

Ο άρχηγὸς της οίκογένειας Πηλ ἦτο κατά τὸ μέσον του παρελθόντος αἰῶνος, μικρὸς κτηματίας κατοικῶν πλησίον του Βλάκθουρ' πολυαριθμοί δὲ υιοί και θυγατέρες περιεστοίχίζον τὸν Ροβέρτον Πηλ. Δυστυχῶς, ή παρὰ τῷ Βλάκθουρ γῆ ολίγας μόνον ελπίδας παρείχεν ὡς προς τὰς γεωργικὰς επιχειρήσεις. Ύπῆρχεν ὅμως, πλησίον του Βλάκθουρ, άρχαίον και ιδιαιτερον της οίκογενείας Πηλ κατάστημα προς ὕψαν σιν λινῶν και βαμβακερῶν ὕφασμάτων ἅτινα κατασκευάζοντο κυρίως εν τῇ πόλει του Βλάκθουρ. Κατ' εκείνην τὴν εποχὴν πριν εισαχθῆ τὸ σύστημα τῶν ὑποκαταστημάτων εἰσνήθιζον οί εργατικοί οίκογενειάρχαι της τάξεως του Πηλ να ὕψαινωσιν οίκαδε' ήρχισεν επομένως και ο Ροβέρτος Πηλ κατασκευάζων και εμπορευόμενος ιδιαιτέρως βαμβακερὰ ὕφασματα. Τίμιος ὢν ειργάσθη τιμίως, και τὸ εμπορίον του προώδυσεν ενεκα της εργατικότητος και της οικονομίας αὐτοῦ. Ἦτο συγχρόνως και επιχειρηματικὸς, ὡστε ταχέως παρεδέχθη τὴν διὰ κυλίνδρων ζάνσιν τότε νεοστὶ εφευρεθείσαν.

Αλλ' ο Ροβέρτος Πηλ ήσχαλήθη κυρίως εις τὴν τύπωσιν τῶν βαμβακερῶν ὕφασμάτων, τέχνην σχεδὸν άγνωστον κατ' εκείνην τὴν εποχὴν και επί τινα χρόνον εξηκολούθει δοκιμάζων τὴν διὰ μηχανῶν τύπωσιν. Κρυφίως έποίησε πειράματα εν τῇ οίκῳ αὐτοῦ, τὸ δὲ ὕφασμα προπαρασκευάζετο ὡπερ τῶν γυναικῶν της οίκογενείας. Αί της τάξεως του Πηλ οίκογένεια μετεχειρίζοντο τότε σκευὴ εκ κασσίτερου. Ζωγραφίζων ποτὲ τυχαίως ο Πηλ ἐφ' ἐνὸς τῶν πινάκων συνέλαβεν αἰφνιδίως τὴν ιδέαν οτι ἦτο ίσως δυνατὸν να εκτυπώσῃ τὸ ζωγραφιζόμενον και χρωματισμένον σχέδιον επί τῶν ὕφασμάτων αὐτοῦ. Πλησίον της οίκας του έζη γυνή τις έχουσα μηχανὴν προς στίλβωμα τῶν ὕφασμάτων' μετέβη ο Πηλ εις τὴν καλύβην αὐτῆς και οίσε τὸ χρωματισμένον πι-

νάκιον κεκαλυμμένον ὡπερ τεμαχίου ὕφασματος εν τὸς της μηχανῆς ευχαρίστως εἶδεν οτι ή δοκιμὴ επέτυχε. Τοιαύτη λέγεται οτι ὑπῆρξεν ή αρχὴ της διὰ κυλίνδρων τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὕφασμάτων. Ο Ροβέρτος Πηλ ταχέως έτελειοποίησε τὸν τρόπον της εκτυπώσεως, και τὸ πρώτον σχέδιον ὡπερ εξετύπωσεν ἦτο φύλλον πετροσελίμου' εκ τούτου δὲ εἶναι εἰσέτι γνωστὸς εν Βλακθούρ ὡπερ τὸ ὄνομα' «Πηλ ο πετροσελίμος.» Η μέθοδος της τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὕφασμάτων διὰ μηχανῆς συγκαμμένης εκ ξυλίνου και εκ χαλκίνου κυλίνδρου (mule machine) έτελειοποιήθη παρ' ἐνὸς τῶν υιῶν αὐτοῦ, οστις έγένετο μετά ταῦτα διευθυντὴς του εμπορικοῦ καταστήματος. «Πηλ και Σα.» εν Τζούριτζ. Ενθαβρυνθείς εκ της επιτυχίας, ο Ροβέρτος Πηλ εγκατέλειψε τὴν γεωργίαν, άποκατεστάθη εν Βρουζάϊν πλησίον της Βλακθούργης, και άφιερῶθη έντελῶς εις τὴν εκτύπωσιν τῶν ὕφασμάτων. Επί πολλά ετη επιτυχῶς εμπορευέτο βοηθούμενος ὡπερ τῶν υιῶν αὐτοῦ έχόντων τὴν ενεργητικότητα του πατρός' ελθόντων δὲ τῶν νέων εις άνδρικὴν ηλικίαν, διεκλαδέθη ή εταιρία μεταξὺ τῶν διαφόρων εμπορικῶν καταστημάτων τῶν Πηλ, ἐξ ὧν εκαστος έγεινε τὸ κέντρον μεγάλης βιομηχανικῆς ενεργητικότητος, και πηγὴ ὡφελειῶν ὡπερ πλῆθος εργατικῶν ανθρώπων.

Ἐξ ὧσων δυνάμειθα να μάθωμεν περὶ του χαρακτῆρος του πρώτου και μὴ φέροντος τίτλου ευγενείας Ροβέρτου Πηλ, ἦτο βεβαίως διακεκριμένος άνθρωπος, εὐφυῆς, άγχινοῦς και προβλεπτικός. Δυστυχῶς ολίγον μόνον γινώσκουμεν περὶ αὐτοῦ και τούτο εκ φήμης, οί δὲ υιοί τῶν συγχρόνων και γνωρίμων του Πηλ ταχέως εκλείπουσιν. Ο υιὸς αὐτοῦ ο Σαρ Ροβέρτος, μετριοφρόνως διμῆλει περὶ του πατρός ὡς ἐξῆς' «Ο πατήρ μου δύναται αληθῶς να θεωρηθῆ ὡς ο θεμελιωτὴς της οίκογενείας ἡμῶν' και τοσοῦτον ακριβῶς εξετίμα τὴν σπουδαιότητα του εμπορικοῦ πλοῦτου, ὡπερ τὴν εθνικὴν ἐποψιν, ὡστε πολλάκις ήκούσθη λέγων, οτι τὰ άτομικὰ κέρδη εἶναι άσήμαντα παραβαλλόμενα προς τὰς εθνικὰς ὡφελείας τὰς ὡπερ του εμπορίου παρμυόμενας.»

Ο πρώτος ευγενὴς και δεύτερος εργοστασιάρχης του ὀνόματος αὐτοῦ, ο Σαρ Ροβέρτος Πηλ, εκληρονόμησε ἅπασαν τὴν επιχείρησιν, τὴν εφοῦιν και τὴν εργατικότητα του πατρός. Αλλ' ή κοινωνικὴ θέσις του, εις τὰς αρχὰς ολίγον διεφέρε της τῶν κοινῶν εργατῶν, διότι ο πατήρ αὐτοῦ, ἂν και έθεσε πραγματικῶς τὰς βάσεις μελλούσης ευπραγίας, επάλαιεν εἰσέτι προς τὰς ενεκα' ελλείψεως κεφαλαίων εγειρομένας δυσκολίας. Ο Ροβέρτος εικοσαετής γενόμενος και ήξυρῶν ἤδη τὴν τέχνην, απεφάσισε να συστήσῃ ιδιαιτερον κατάστημα προς τύπωσιν τῶν ὕφασμάτων. Ο θετός του, ο Ιάκωβος Χάθουρ και ο Γουλιέλμος

Ύατο εκ Βλακθούργης μετέλχον της επιχειρήσεως, έχοντας κεφάλαιον μόνον 500 λιρῶν, εκ του οπουλου τὸ σπουδαιότερον μέρος εἰδόθη ὡπερ του Γουλιέλμου Ύατς. Ο πατήρ εκείνου ἦτο πολίτης της Βλακθούργης ὡπου εγνωρίζετο και ετύγχανε γενικοῦ σεβασμοῦ' έχων χρήματα περισσά συγκατετέθη να δώσῃ τῷ υιῷ αὐτοῦ ποσὸν ἀρκετὸν ὡστε να ἄρχισῃ τὸ επικερδὲς εμπορίον της τυπώσεως τῶν βαμβακερῶν ὕφασμάτων, ὡπερ ἦτο τότε εις τὰς αρχὰς αὐτοῦ. Ο Ροβέρτος Πηλ καιτοι νεώτατος ὢν, διεύθυνε τὸ πρακτικὸν μέρος της επιχειρήσεως, άποδεικνύων τοιαυτοτρόπως τὴν αλήθειαν του περὶ αὐτοῦ λόγου οτι' «ή νέα αὐτοῦ κεφαλὴ περιετρε πολύπειρον νοῦν.» Ηρειπωμένος τις μύλος και ή περίξ αὐτοῦ εκτασις γῆς ήγοράσθησαν εὐδῶως, πλησίον τότε ασημάτων του πόλεως Βουρῦ, οπου διέβαινε επί πολὺ γνωστὸν τὸ κατάστημα ὡπερ τὸ ὄνομα' «Τὸ οικόπεδον.» Ολίγα δὲ ξύλινα εργοστάσια κατασκευάσθησαν, και ή εταιρία ήρχισε ταπεινότερα τὸ εμπορίον κατά τὸ 1770, προσθέτουσα μετ' ολίγα ετη εις τὴν εργασίαν της τυπώσεως τὴν της κλώσεως του βαμβάκου. Δύναται τις να εννοήσῃ εκ τῶν ἐξῆς τὴν λιτότητα και τὰς στερήσεις τῶν εταίρων κατ' εκείνην τὴν εποχὴν. Ο Γουλιέλμος Ύατς, έχων οίκογένειαν, εκράτει μικρὸν οικότροφον, και προς βοήθειαν του Πηλ οστις ἦτο άγαμος, συνεφώνησε να δεχθῆ αὐτὸν ὡς οικότροφον ἀντι οκτῶ σελλινίων κατ' ἑβδομάδα' ἀλλ' ο Ύατς μετ' ολίγον ἐζήτησε αὐξήσιν ἐνὸς σελλινίου, νομίζων τὴν πρώτην τιμὴν ανεπαρκῆ. Ο Πηλ ήρήθη, και εγερωθείσης διαφωνίας μεταξὺ τῶν συντρόφων, συνεβίβάσθησαν τέλος επί λόγῳ να πληρώσῃ ο οικότροφος τὸ ἡμισυ του απαιτουμένου σελλινίου. Τὸ πρωτότοκον τέκνον του Ύατς ἦτο θυγάτηρ ὀνομαζομένη Ελένη, ἥτις ταχέως εφεύκωσε πλέον τῶν άλλων, τὴν ἀγάπην του νέου Πηλ' οτε επέρτρεπε τὸ εσπέρας εκ της επιπόνου εργασίας της ἡμέρας εις «Τὸ οικόπεδον,» εἰσνεύθιζε να λαμβάνῃ τὴν μικρὰν κόρην εις τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ και ελεγε προς αὐτήν' «Ελένη, μικρά μου φιλάττη, θέλεις να γείνης σύζυγός μου; τὸ δὲ παιδι ἀπήντησεν «να!» καθὼς απαντοῦσι τὰ παιδία. «Τότε, θέλω σε περιμένῃ, Ελένη μου. Σε θὰ νυμφευθῶ και οὐδέμιαν άλλην.» Και πραγματικῶς περιέμενεν ο Ροβέρτος Πηλ. Ἐφ' ὧσων ηὔξανε τὸ κάλλος της Ελένης μετά της ηλικίας, ελάμβανε νέαν δυνάμιν και ή άπόφασις εκείνου να περιμένῃ, και μετά δέκα ετη δραστήριας επιμελείας και ταχέως ευπραγίας, ο Ροβέρτος Πηλ ενυμφεύθη τὴν Ελένην Ύατς οτε έγεινεν αὐτὴ δεκαεπτὰ ετών, και ή ὡραία κόρη ἦτις επαιζεν επί τῶν γονάτων του οικότροφου και συντρόφου τῶν γονέων αὐτῆς, έγεινε ή κυρία Πηλ, ἀργότερον λαίδυ Πηλ και μήτηρ μέλλοντος πρωθυπουργοῦ της Αγγλίας. Αλλ' ή λαίδυ

Πηλ ήτο ευγενεστάτη και ωραιότατη γυνή, ήτις ήδύνατο να κοσμήση οίανδήποτε εν τη καινωίη θέσιν.

Σπανία: διανοητικής δυνάμεως υπήρξε πάντοτε εις άπάσαι τάς περιστάσεις, ή μεγαλοφρονοσα και πιστή του συζύγου σύμβουλος. Επί πολύν καιρόν μετά τον γάμον έβόηθει αυτόν ως γραμματεύς αναλαβούσα το σπουδαιότατον μέρος της άλληλογραφίας αυτού, διότι ο κ. Πηλ έγγραφε δυσκόλως και δυσαναγνώστως. Η κ. Πηλ απέθανεν έν έτει 1803, τρία μόνον έτη αφ' ου έλαβεν ο σύζυγός της τον τίτλον του Σηρ. Λέγεται ότι ή πολυτελής ζωή του Λονδίνου, τοσοούτον διαφέρουσα της οικογενειακής ζωής εις την όποιαν άνεστράφη, έδραψε την υγείαν της, ο δε γέροντάς της έλεγε πολλάκις: «Εάν δεν είχεν έξευγενίση ο Ροβέρτος την Έλένην μας, ήδύνατο να ζή ειθέτι.

Το στάδιον των Ίάτε, Πηλ και Σα υπήρξε στάδιον άδιακόπου εργασίας: ο Σηρ Ροβέρτος ήτο ή ψυχή της εταιρίας έννεκα της ισχυράς θελήσεως, της δραστηρίας επιμελείας, του πρακτικού νοός και του υπερβολικού έμπορικού πνεύματος: πλείστοι δε των πρώτων εφευρετών και βαμβάκοκλωστών της εποχής του Πηλ έσπερούντο των κυριωτέρων προτερημάτων εκείνου. Ητο άνθρωπος σιδηρός υγείας και διανοίας ώστε εργάζετο άκαταπαύστως: κατώρθωσε δε ως προς την τύπωσιν του βαμβάκου ό,τι κατώρθωσεν ο Άρκραϊτ ως προς την κλώσιν αυτού, και επίσης επέτυχε πληρέστατα. Η μένικαλή ποιότης των έμπορευμάτων της εταιρίας έδωκεν αυτή τα πρώτιστα εις την αγοράν, ή δε ήγαν τιμιότης των Συντρόφων έπέσφυσεν αυτούς το σείβας άπάντων. Οδ μόνον ή πόλις του Βουρδ ώφελήθη σπουδαίως εκ του καταστήματος, αλλά και πλείστα άλλα μέρη της γειτονείας όπου έσυστήθησαν όμοια εργοστάσια, διότι προς τιμήν των συντρόφων άναγορίζετο, ότι έν ή εξήλθον την τελειότητα των έμπορευμάτων αυτών προσεπέθουν συγχρόνως, κατά πάντα τρόπον, να βελτιώσωσι την κατάστασιν των εργαίων αυτών: Έτι δε κατά τάς πλέον άνωφελείς περιστάσεις: κατώρθωσαν να προμηθευθώσιν επικερδή εργασίαν εις αυτούς.

Ο Σηρ Ροβέρτος εξετίμα δούνως την χρησιμότητα των νέων εφευρέσεων και μεθόδων: προς απόδειξιν τούτου αναφέρομεν την παραδοχην μίγματος τινός σπως διαφυλάττωνται άνευ χρώματος μέρη τινά των τυπουμένων ύφασμάτων. Ο εφευρέτης ήτο υπάλληλος έμπορικός τινος οίκου του Λονδίνου, όστις έπόλησεν εις μετρίαν τιμήν την εφευρέσιν του τω Κ. Πηλ. Μόλις μετά δύο έτών πειράματα το μίγμα ετελειώπηθη ώστε να χρησιμεύση πραγματικώς, αλλά ή ώραίότης και ή άριθμία των δια του μέσου τούτου παραγομένων γραμμών, δια μιας έδωκεν τή έν Βουρδ καταστήματι την πρώτην θέσιν μεταξύ των

όμοίων καταστημάτων. Πολλά έτερα μέλη της αυτής οικογενείας ήκολούθησαν το παράδειγμα του Σηρ Ροβέρτου και ίδρυσαν όμοια καταστήματα εις διάφορα μέρη της Άγγλιας: τά εργοστάσια εκείνα διουκλήθησαν επίσης καλώς: και έν ή έφερον πλούτον εις τους ιδιοκτήτας, έγέγοντο παράδειγμα προς τους βαμβάκεμπόρους και εργαστηριάρχας.

Μεταξύ πολλών διακεκριμένων βιομηχανικών εφευρετών, ο σεβάσμιος Γουλλιέλμος Αη, εφευρέτης της πλεκτικής μηχανής (Stocking Frame) και ο Ιωάννης Χήθκωϊτ, εφευρέτης της προς κατασκευήν τριχάπτου μηχανής είναι αξιομνημόνευτοι, ως έχοντες μεγάλην μηχανικήν επιδεξιότητα και άκάματον επιμονήν: αϊ δε εφευρέσεις αυτών έχορήγησαν άφθονον και επικερδή εργασίαν εις τάς εργατικάς τάξεις του Νόττιγγαμ και των περίξ επαρχιών. Αν και ούδεμία άμφιβολία υπάρχει ως προς το όνομα του εφευρετού, διαφόρως και άντιφατικώς διηγούνται αϊ περιστάσεις τά κατά την εφευρέσιν της πλεκτικής μηχανής. Ο Γουλλιέλμος Αη, έγγενήθη έν μικρῷ χωρίῳ πλησίον του Νόττιγγαμ έν έτει 1563. Λέγεται δε ότι κατά την εποχήν της εφευρέσεως της πλεκτικής μηχανής ο Αη ήτο εφημέριος του χωρίου Κάλβερτον, και κατά τινας συγγραφείς ή πρώτη αίτία της εφευρέσεως έγγενήθη εξ άνηλιτισμένης αγάπης. Φαίνεται ότι ο εφημέριος σφόδρα ήράσθη νέας τινός του χωρίου, ήτις ήδικοφείρι προς τον έρωτα αυτού: όσάκις δε μετέβαινε προς επίσκεψιν αυτής, ή νέα έσυνήλιζε να προσέχη πολύ περισσότερο εις το πλέξιμόν της και εις το των κορασιών άς έπετήρει, ή εις τους λόγους του θαυμαστου αυτής. Η ύβρις αυτή τοιαύτην άγανάκτησιν ενέπνευσεν αυτή κατά της δια χειρός πλεκτικής, ώστε άπεφάσισε να κατασκευάση μηχανήν ήτις έμελλε να καταστρέψη την τέχνην καθίστάσα αυτήν άνωφελή. Επί τρία έτη άφιερώθη εις τον σκοπόν τούτον, θυσιάζων πάν έτερον συμφέρον: δε δε είδε την έπιτυχίαν έγγίζουσαν άπεσούθη του εκκλησιαστικού επαγγέλματος και ήρχισε κατασκευάζων περικνημίδας δια μηχανής. Αυτη είναι ή διήγησις του Χένσον, όστις βασίζεται επί των λόγων γέροντος εργάτου άποθάνοντος εις το έννενηκοστόν δεύτερον έτος της ηλικίας του, και όστις είργασθη ως περικνημίδοποιός έν τη πόλει τῷ Νόττιγγαμ βασιλευούσης της βασιλείσεως Άννας.

Όπωςδήποτε και άν έχει το πράγμα, βέβαιον είναι ότι ο εφευρέτης τῆς πλεκτικής μηχανής έδειξεν υπερβολικήν μηχανικήν επιδεξιότητα. Διότι το να δυνηθη εφημέριος άποκέντρον τινός χωρίου, ούδέποτε άσχοληθεις εις την μηχανικήν, να κατασκευάση τοσοούτον λεπτήν και πολυσύνθετον μηχανήν, και να πρέη δια μιας την πλεκτικήν τέχνην εις το τέλειον σημεϊον της ώραίας και ταχείας δια των μηχανών

πλεκτικής, είναι θαυμαστόν άληθώς κατορθώμα έκπερ δύναται να θεωρηθη ως μοναδικόν σχεδόν έν τη ιστορίῃ των ανθρώπινων εφευρέσεων. Η αξία του Αη είναι τοσοούτον μεγαλειτέρα καθόσον αϊ βιομηχανικαί τέχναι ήμελουτο τότε, και όλίγη μόνον προσοχή και ενθάρρυνσις έδίδετο τας μηχανικαίς εφευρέσεσιν. Ηναγκάζετο να αυτοσχεδιάζη σπως κάλλιον ήδύνατο, τά διάφορα μέλη της μηχανής του και να έπινοή τρόπους σπως υπερβή τάς αναφανομένας δυσκολίας. Άτελή ήσαν τά εργάσια και άτελής ή ύλη: ούδένα καλόν εργάτην είχε βοηθόν. Λέγεται ότι το πρώτον κατασκευασθέν σχέδιον ήτο σχεδόν όλόκληρον εκ ξύλου, άνευ μολυβδίνων βερών: αϊ δε βελόναι έστηρίζοντο επί τεμαχίον ξύλου. Μεταξύ των σπουδαιοτέρων δυσκολιών, υπήρχε και ο σχηματισμός της βροχιδος έννεκα της έλλείψεως όμμάτων έν ται, βελόναις: άλλ' ο Αη κατώρθωσε να τρυπήση τάς βελόναις δια ρίνης. Επί τέλους μετά πολλές δυσκολίας, ή μηχανή εύρέθη μετά τριών έτών άγώνας, εις κατάστασιν να χρησιμεύση. Ο πρώην εφημέριος, πλήρης ένθουσιασμού υπέρ της τέχνης του, ήρχισε πλέκων περικνημίδας έν τῷ χωρίῳ Κάλβερτον όπου διέμεινεν έτη τινά διδάσκων την τέχνην του τῷ άδελφῷ Ιακώβῳ και τισι φίλοις.

Η μηχανή ήτο τότε ένταλειστάτη, και ο Αη γνωρίζων πόσον εξετίμα ή βασίλισσα Ελισάβετ τάς πλεκτάς μεταξωτάς περικνημίδας, ήλιπζε να λάβη την προστασίαν αυτής: μετέθε έπομένως εις Λονδίον σπως διείξη τῷ Α. Μ. την εφευρέσιν του. Απετάθη πρώτον προς τινάς αλικούς μεταξυ των όποιων ήτο και ο λόρδος Κούνδσον όστις έδιδάχθη έπιτυχώς την τέχνην του Αη, και δι' αυτών κατώρθωσε τέλος να παρουσιασθη εις την βασίλισσαν και ένόπιόν της να κινήση την μηχανήν. Αλλ' ή Ελισάβετ ούδόλω: ενεθάβρυνε τον εφευρετήν, λέγουσα ότι δεν δύναται να προστατεύση εφευρέσιν μέλλουσαν να στερήση τοσοούτους πτωχούς των ύφελειών της δια χειρός εργασίας. Μή δυνάμενος να εύρη έτέρους προστάτας και άγχανακτών κατά της άδιαφορίας των Ισχυρών της Άγγλιας, ο Αη έδέχθη την πρότασιν του σοφού ύπουργού του Έρρίκου IV, του Σουλλύ, να μεταβή εις Ρουέν, σπερ ήτο τότε έν των μεγαλειτέρων βιομηχανικών κέντρων της Γαλλίας, να μορφώση τους εργάτας της πόλεως ταύτης εις την κατασκευήν και την χρῆσιν των πλεκτικών μηχανών. Λαβών δε μετ' αυτού επτά εργάτας, τον άδελφόν και τάς μηχανάς, άνεχώρησεν εις Γαλλίαν κατά το 1605. Εις Ρουέν έλαβε φιλικωτάτην ύποδοχην και ταχείως ίδρυσε σπουδαίον κατάστημα, έχων έννέα μηχανάς εις κίνησιν, ότε δυστυχώς και πάλιν επέπεσε κατ' αυτού κακή μόλιρα. Ο Έρρίκος IV, όστις είχεν ύποσχεθη να προστατεύση, να άνταμείψη και να έξευ-

γενίση τον Αη, εφρονέθη υπό του φανατικού Ραβαλικάκ: ή δε προστασία και ή ενθάρρυνσις ήν είχε λάβη ο Αη, έπαυσαν αύθαρει. Μετέθε όμως εις Παρισίους να απαιτήση τά όφειλόμενα παρά της αύλης, αλλά ξένος ών και διαμαρτυρούμενος ούδέ ήκούσθη. Αβρωστήτας εκ της λύπης και της ταλαιπωρίας, ο διακεκριμένος εφευρέτης απέθανε μετ' όλίγον εις Παρισίους έν καταστάσει έντελους πενίας.

Ο δε άδελφός του Αη κατώρθωσε να διαφύγη εκ Γαλλίας μετά των επτά εργάτων και των μηχανών, εκτός δύο άκτινες έμειναν εις Ρουέν. Αφ' ου επέστρεψεν ο Ιακώβος Αη εις Νοττιγγαμσάρ ήνώθη μετά μολωθροβ τινός όνομαζομένου Άστον, όστις είχε μάθη την τέχνην της δια των μηχανών πλεκτικής: παρ' αυτού του εφευρετού πριν άνεχωρήση εξ Άγγλιας.

(Ακολουθεί.)

Η ΕΒΡΑΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.

Προς λιθόντονον της πόλεως Κερκύρας το μέρος, το συναρίζον μεν μετά των αρχαίων και πτωσιν απειλούντων ένετικόν δχυρωμάτων, α τινά κείνται παρά τη βασιλική πύλη και τη δδφ Σχολεμβουργίου, διήσαν δε μέχρι της όδοϋ Παλαιολόγου έν αυ μακρῇ άποστάσει της έν Σπηλαίη, πόλης, αποτελεί την καλουμένην *εβραϊκήν συνοικίαν*, έν ή από δύο ήδη αίωνων συνοικουσιν οί έν Κερκύρα πρεσβύοντες το Ιουδαϊκόν θρήσκειμα. Η συνοικία αυτη, το πεμπτημόριον ούτα της όλης πόλεως Κερκύρας, έχει πληθυσμόν πεντακισχιλίων ανθρώπων, οτινες, μόλις και μετά βίας χωρούντες έν τῷ πρώην ώρισμένῳ αυτοίς προς κατοικίαν χώρῳ, εκτείνονται όσημέραι εις τάς γειτονεούσας συνοικίας. Η ύβρις των πολυπόρων, πεπυκνωμένων και αρχαϊκῶν οίκων, αϊ μακραι και στεναι όδοι, διασταυρούμεναι υπό στενωτέρων άλλων, έν αϊς ο άήρ εισπνέεται βροδς και νοσώδης, ή ξενοπρεπής των κατοίκων μορφή, και μάλιστα των γυναικῶν, ών αϊ μεν μικρόσωμοι, μελάγχρους και έλικώπες αναπολοϋσι τάς φλογεράς άμμουσ της έρήμου, έν ή διέτριψαν οί πατέρας αυτών, αϊ δε λευκαί, σφηκώδεις και υδρόφθαλμοι μαρτυροϋσιν ευγενεστέρην καταγωγήν και άβροτέρην δίαιταν, ή παράδοξος των κατοίκων γλώσσα, ής ποιούνται χεσπιν προς άλλήλους διαλεγόμενοι, διεγειροϋσιν εξ ανάγκης την περιέργειαν των έπισκεπτομένων την συνοικίαν ταύτην, οτινες άποροϋντες έρωτάσι, σπως εύρέθη των ξένων τούτων ή όμάς έν τῷ μέσω χώρῳς έλληνικής, πότε και πόθεν ήλθον, τίς ή διά-

λεκτος αὐτῶν, τίνες αἱ τύχαι τῶν δυσμοίρων τούτων ἀνθρώπων, οἵτινες φέρουσιν ἐτι τὰ ἔχνη προγενεστέρας ταπεινώσεως καὶ ἀνισότητος, ἥτις ἤρθη μόλις ἐπ' ἐσχάτων.

Τῶν ἀποριῶν τούτων ἡ ἐπίλυσις ἔσται σπουδαία καὶ περιέργως, τοσοῦτον εἶναι καὶ δυσχερής· ὅθεν οὐδὲν τὸ παράδοξον εἶναι περὶ τῶν ἐν Κερκύρα Ἑβραίων πολλὰ καὶ ψευδῆ οὐ μόνον ἐββλήθησαν καὶ ἐγράφησαν, ἀλλὰ, τοῦθ' ὅπερ χειρῶν, καὶ ἐπιστεῦθησαν καὶ ἐπανεληφθησαν. Τὰ στενὰ τῆς παρουσίας πραγματείας ὅρια δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν λεπτολόγον ἐξέτασιν καὶ τὸν αὐστηρὸν ἐλεγχον τῶν ἐσφαλμένων περὶ Ἑβραίων δοθεισῶν πληροφοριῶν, ἀλλ' ἡ ἀναίρεσις μιᾶς καὶ μόνης ἐκ τῶν πολλῶν περὶ Ἑβραίων ἡμαρτημένων βεβαιώσεων ὀλέει ἀρκέσει ὅπως ἀποδείξῃ, ἐπι τίνων σφαλερῶν βάσεων οἰκηδομοῦσι τινες τῶν ἀξιούτων νὰ συγγράψωσι σπουδαίαν δὴ ἴστωρίαν. Διεξερχόμενοι πρὸ πολλοῦ ἤδη χρόνου γαλλικῶν περιοδικῶν ἐν Παρισίοις ὑπὸ Ἑβραίων ἐκδιδόμενον, οὐ τίνος τὸ ὄνομα οὔτε διὰ μνήμης ἔχομεν οὐτ' ἐφροντίσαμεν νὰ σημειώσωμεν, ἐνεύχομεν καὶ ἱστορικῇ τινι διατριβῇ, ἐν ἣ ἡ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐγένετο λόγος περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐν Ἑπτανήσῳ Ἑβραίων ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ὁ ἀγαθὸς ἀρθογράφος ἀνέφερε μετὰ τινος ἔθνικῆς φιλαυτίας τὴν ἐπὶ ῥωμαίων μεγάλῃ τῶν Ἑβραίων κληθὺν ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Ἰονίου καὶ ἔχαιρε διηγούμενος τὰ ἐξαρετικά προνόμια ἅτινα παρεχώρησεν αὐτοῖς Μάρκος ὁ Ἀγρίππας, χαριζόμενος τῷ φίλῳ καὶ ζήνῳ αὐτοῦ Ἰερῶδῃ· εἰς ἀπέδειξεν δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων παρέπεμπεν εἰς συγγραφεῖα γνωστὸν καὶ ἀξιόπιστον, εἰς τὸν ἐπίσημον Ἑβραῖον Φλάβιον τὸν Ἰώσηπον¹⁾. Ἀπορήσαντες τίνι ποτὲ τρόπῳ μαρτυρία τοσοῦτον σπουδαία, ἐξ ἧς ἀπεδείκνυτο ὅτι ὁ εἰς Κέρκυραν τῶν Ἑβραίων ἀποικισμὸς ἀνέρχεται εἰς χρόνους ἀρχαιοτάτους, διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν ἐμβριθῶς μέχρι τοῦδε ἀσχοληθέντων καὶ συγγραψάντων τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑπτανήσου, ἀνεζητήσαμεν, ὡς εἶπε, ἐν τῇ *Ἰουδαϊκῇ Ἀρχαιολογίᾳ* τοῦ Φλαβίου τὸ ὑπὸ τοῦ ἀρθογράφου ὑποδεικνύμενον χωρίον, ἀλλ' ἀνὸρκασι δ' ὁμοιωρὸς, διότι καὶ μὲν ὁ Φλάβιος ποιεῖται αὐτόθι μνησθῆναι περὶ Ἑβραίων καὶ περὶ προνομίων αὐτοῖς παραχωρηθέντων, ἀλλ' οἱ Ἑβραῖοι, οἱ ὑπὸ τοῦ ἱστορικοῦ ἐκείνου μνημονεύμενοί εἰσιν οὐχὶ οἱ κατοικοῦντες τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου, ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἰωνίαν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ παρρησιᾶς τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου εἶναι τοσοῦτον καταφανής, τὸ γεωγραφικὸν ἀμάρτημα τοσοῦτον πρόδηλον, ὥστε ἡ βεβαιώσις τοῦ ἀγαθοῦ Ἰσραηλίτου ἀνίσχυρος οὕσα, ἀφ' ἐαυτῆς καθάρσει· καὶ ὅμως εὐρέθησαν εὐπιστοὶ τινες ἄνδρες;

¹⁾ Ἀρχαιολ. Β. Ις', Κ, Β.

οἵτινες ἐλάλησαν περὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Ἑβραίων ἐν Ἑπτανήσῳ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν χρόνων ὡς περὶ βεβαίον γεγονότος, καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀπέδωκαν τὰ δικαιοματὰ καὶ προνόμια, ὧν μνησθῆναι γίνεται ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος.

Ὅτι ἀπὸ χρόνων ἀρχαιοτάτων οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατοικισμένοι, οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Ὅτι ὅμως ὁ εἰς Κέρκυραν ἀποικισμὸς αὐτῶν δὲν εἶναι προγενέστερος τῆς ΙΒ' ἑκατονταετηρίδος ἔχομεν περὶ τούτου μαρτυρίαν βεβαίαν καὶ ἀναμφίλεκτον. Ὁ Ραββίνος Βενιαμὴν ὁ ἐκ Τουδέλης τῆς Ἰσπανίας, ὅστις μετέβη κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἰς τὴν Ἀνατολήν ἵνα ἐπισκεφθῇ τὰς διαφορὰς ἐκεῖ ὑπαρχούσας συναγωγᾶς καὶ ἐξετάσῃ τὴν κατάστασιν τῶν ἐαυτοῦ ὁμοθρήσκων, διηγεῖται ὅτι εὗρε μέγα πλῆθος Ἑβραίων ἐν Ἑλλάδι. Ὁ δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἐπισκεφθεὶς ὡσαύτως τὴν Ἑλλάδα ραββίνος Πεταχίας ἐκ Regensburg βεβαίως ὅτι τοσαῦτα ἦσαν αἱ Ἰουδαϊκαὶ κοινότητες ἐν τῇ χώρᾳ, ὥστε δλοκληρὸς ἡ Παλαιστίνη δὲν ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ ἅπαντας τοὺς ἐν Ἑλλάδι κατοικοῦντας Ἑβραίους¹⁾. Καὶ ὅμως ἐν τῷ ὁ Βενιαμὴν εὗρεν ἐν Ἄρτῃ μὲν ἑκατὸν Ἑβραίους, ἐν Πάτραις δὲ πενήκοντα, ἐν Ναυπάκτῳ ἑκατὸν, ἐν Κρίσση διακοσίους, ζῶντας ἀπὸ τῆς γεωργίας, ἐν Κορίνθῳ περὶ τοὺς τριακοσίους, ἐν Θήβαις δισχιλίους, οἵτινες ἦσαν οἱ κάλλιστοι τῆς Ἑλλάδος μεταξουργοὶ καὶ πορφυροβάφοι, ἐν Εὐβοίᾳ διακοσίους, ὁ αὐτὸς περιηγητὴς δὲν εὗρεν ἐν Κερκύρᾳ εἰμῆ ἕνα καὶ μόνον ὄνοματι Ἰωσήφ²⁾. Ὅτε ὁ Βενιαμὴν ἐπεσκέφθη τὴν Κέρκυραν, ἡ νῆσος εἰσέτι διετέλει ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας, Ρογερίου, ὅστις ἐμελλε μετ' αὐτοῦ νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐπομένῃ ἑκατονταετηρίδι, ὅτε τῆς νήσου τὴν κατοχὴν ἔλαβον οἱ Ἀθηναῖοι βασιλεῖς, οἱ Ἑβραῖοι φαίνονται ἐν Κερκύρᾳ πολυάριθμοι. Ἐὰν ἤλθον οὗτοι ἐκ τῆς Ἀνατολῆς ἢ τῆς Δύσεως, ἀγνοοῦμεν. Πιθανώτερα ὅμως φαίνεται ἡ ἐξ Ἀνατολῆς καταγωγὴ αὐτῶν, μεταβάντων εἰς Κέρκυραν κατ' ὀλίγον εἴτε χάριν ἐμπορίας, εἴτε πρὸς ἀποφυγὴν δεινότερων καταδιώξεων. Ἡ δ' ἐξ Ἀνατολῆς προέλευσις τῶν πρώτων εἰς Κέρκυραν ἀποικιστῶν Ἑβραίων εἰκάζεται ἐκ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἣν καὶ μόνον ἐλάλουν οἱ ἀρχαιοτάτοι τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων, καὶ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καλουμένης συναγωγῆς, ἥτις καὶ ἀρχαιότερα θεωρεῖται καὶ περιλαμβάνει τὰς ἀρχαιότερας Ἑβραϊκὰς οἰκογενεῖας.

¹⁾ Ersch und Gruber: Allgem. Enc. T. 81, s. 104.

²⁾ Asher: The Itinerary of Rabbi Benjamin of Tudela. London, 1840. Τόμ. 4, σελ. 18. T a f o l: De Thessalonica ejusque agro, s. 467—520.

Ἡ ἐν Κερκύρᾳ κατάστασις τῶν Ἑβραίων ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς τῶν Ἀθηναίων κυριαρχίας, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ΙΓ' μέχρι τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος, ἦτο μὲν οἰκτρά καὶ ἀξιοδάκρυτος, οὐχὶ ὅμως καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἐν τῇ λοιπῇ Εὐρώπῃ, ὅπου ἡ μισαλλοδοξία κορυφώθησεν ἐπέβλεπεν εἰς τοὺς ταλαιπώρους Ἑβραίους ποινὰς ὑπερβάσας κατὰ τὴν ἀμύνητα καὶ αὐτὰ τὰ ὑπὸ τῶν τυράννων τῆς Ῥώμης ἐπιβληθέντα ποτὲ τοῖς χριστιανοῖς φροδερὰ μαρτύρια. Ἐν ἀδιαλείπτῳ μὲν φόβῳ διατελοῦντες, ἀλλὰ καὶ περισκεπτοὶ ὄντες οἱ Ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας ἐφρόντιζον νὰ λαμβάνωσι παρὰ τῶν ἐκαστοτε δοναστῶν τῆς νήσου προνομιακὰ διπλώματα ἵνα κἂν ἐν μέρει μετριάσωσι τὰς ἀείποτε κατ' αὐτῶν ἐνεργουμένης βίαιπραγίας καὶ περιφρονησῶσιν ἑαυτοὺς ἀπὸ μείζονων ἐπικινδύνων. Τοιαῦτα ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων διατάγματα ἐξέδωκαν οὐκ ὀλίγοι οἱ Ταραντινοὶ ἡγεμόνες, διότι Φίλιππος ὁ ἐκ Τάραντος, αὐθέντης Κερκύρας, καὶ αὐτὸς ἴδιος, καὶ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς αὐτοῦ Αἰκατερίνης ἐπιτίτλου αὐτοκράτορος Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ αἰσίου πρὸς τοὺς ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίους ἔγραψεν αὐστηρὰ διατάγματα ὅπως ἀνακουφίσῃ τὰς ἀφορήτους αὐτῶν ταλαιπωρίας. Βραδύτερον δὲ Ροβέρτος ὁ ἐκ Τάραντος, πρωτότοκος τοῦ Φιλίππου υἱός, καὶ ἡ τοῦ Ροβέρτου χήρα Μαρία, ἀσκήασα ἐν Κερκύρᾳ ἐξουσίαν τινὰ κατὰ τὰ πρότα τῆς χηρείας αὐτῆς· ἐπὶ ἐπεκύρωσαν τὰ τοῦ Φιλίππου ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων διατάγματα. Καὶ πάλιν ὁ τοῦ Ροβέρτου διάδοχος καὶ ἀδελφὸς, Φίλιππος καὶ οὗτος ὁμοθυμῶν τῷ πατρὶ καλούμενος, ἐπανελημμένως προσεπάθησεν, ἀλλ' ἴσως πάντοτε εἰς μάτην, νὰ διαφυλάξῃ τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῶν συνεχῶν ἐπιχειρῶν. Τέλος δὲ Ἰωάννα ἡ ἐξ Ἀθηναίων ἐξέδωκε καὶ αὐτὴ αὐστηρὰ διατάγματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ταλαιπωρουμένων Ἑβραίων, οὗς καλεῖ πολῖτας τῆς νήσου¹⁾. Τὰ προνομιακὰ ταῦτα ἔγγραφα ἐσώζοντο ἄλλοτε ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς συναγωγῆς, ἀλλ' εἰς ἡμετέραν γνῶσιν περιήλθεν ἐν μόνον, καὶ τοῦτο ἐν ἀρχαίᾳ ἰταλικῇ μεταφράσει, ἐκδοθὲν τῷ 1365 καὶ ἀποσταλὲν πρὸς Νικόλαον τὸν τοῦ δονάτου, διοικητὴν Κερκύρας καὶ τοποτηρητὴν τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐν τῇ πόλει (Vicario della Giudaica nostra di essa città di Corfù)²⁾. Ἐκ τοῦ ἔγγραφου τούτου φαίνεται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν ἀνεκὰθεν ἀπαλλαγμένοι καὶ ἐλευθέρῳ βαρῶν, συνεισφορῶν καὶ ἄλλων παντοίων ὑποχρεώσεων, ἐξαιρουμένου τοῦ φόρου τοῦ τελουμένου εἰς τὸν φωτισμὸν τῆς πόλεως Κερκύρας. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὸν παρελθόντα χρόνον ἔπαθον πολλὰς καὶ σωματικὰς καὶ χρηματικὰς ζημίας, ἐφοβοῦντο δὲ μήπως πάθωσιν ἄλλας τοιαύτας καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ἐπεκάλε-

σθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Μαρίας, ἥτις ἐπεκύρωσε τὰ πρότα αὐτοῖς παραχωρηθέντα προνόμια καὶ ἐκέλευσε τὸν διοικητὴν τῆς νήσου νὰ τήρῃ ἀπαρραλεύτως αὐτὰ, καὶ μήτε αὐτὸς νὰ ἐκδιώξῃ, μήτε εἰς ἄλλου νὰ ἐπιτρέπῃ νὰ ἐκδιώξωσι τοὺς Ἑβραίους, μηδὲ νὰ κακοποιῇ αὐτοὺς εἰς τε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα, ὡς ἐπραττοῦν τοῦ δονάτου οἱ προκατοχοὶ, εἴτινες ἀνάγκασαν τοὺς Ἑβραίους εἰς τὴν ἀποβολὴν ἢ ἀποκοπὴν μέλους τινὸς τοῦ σώματος, ἀφῆρουν αὐτοὺς τὰς κλίνας, τὰ ἐπιπλα καὶ τὰ ζῶα, ἐκώλυον αὐτοὺς νὰ εορτάσωσι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων, καὶ ἄλλας μυρίας ταύτας ἐξετέλουν κατ' αὐτῶν βίαιπραγίας³⁾. Ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τῆς ΙΔ' ἑκατονταετηρίδος ἡ κυριαρχία τῶν Ἀθηναίων ἐν Κερκύρᾳ ἐμελλε νὰ ἐκλείψῃ. Οἱ Ἕνετοί, πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐποφθαλμιῶντες πρὸς τὴν Κέρκυραν, ἥς ἀντεπιστοιδοῦντο δυνάμει τῆς συνομολογηθείσης ἐπὶ ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνθήκης, κατώρθωσαν νὰ λάβωσι τῆς νήσου τὴν κατοχὴν ἐν ἔτει 1387 τῇ ἐκουσίᾳ παραδόσει τῶν κατοικῶν, οἱ τινες, ἀνάγκην ἔχοντες ἰσχυρὰς προτασίας, ἐπεμψαν πληρεξουσίου εἰς Ἕνετιαν ἵνα δηλώσωσιν ὅτι ἐπεθύμουν νὰ ὑποβληθῶσιν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς μεγαλοδυναμίου καὶ θαλασσοκράτορος ἐκείνης πολιτείας. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς γενομένης ὑπὸ τῶν Κερκυραίων ἐκουσίας ταύτης παραδόσεως εἰς τοὺς Ἕνετοὺς, οἱ Ἑβραῖοι οὐ μόνον ἀνεγνωρίζοντο ὡς πολῖται τῆς νήσου καὶ ἀπετέλουν, ὡς λέγουσιν, ἴδιον πολιτικὸν σῶμα, ἀλλὰ καὶ οὐκ ὀλίγον βεβαίως ἠδύναντο ἐν τῇ νήσῳ, διότι, ἐκ τῶν ἐξ τότε πεμφθέντων εἰς Ἕνετιαν πρεσβευτῶν ὁ εἰς ἦτο Ἑβραῖος, Λαβιδ ὁ Σέμος, ἐξ ἐπισήμου Ἑβραϊκοῦ οἴκου μέχρι τοῦ νῦν σωζομένου ἐν Κερκύρᾳ. Τοῦ Ἑβραίου τούτου ἡ ἀποστολὴ οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀναντιρρήσιν ὡς μαρτυρομένη ἐξ ἐπισήμων τῆς Ἕνετίας ἔγγραφων²⁾, ἀλλ' ὅμως Ἀνδρέας ὁ Μαρμαρᾶς, εὐπατρίδης Κερκυραῖος, κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα καὶ γνωστὸς γενόμενος διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰταλιστὶ συγγραφείσαν ἱστορίαν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τῶν μυθικῶν χρόνων, φερόμενος ὑπὸ μίσους ἀσπόνδου κατὰ τῶν Ἑβραίων, καθ' ὧν λάθρος ἐπιτίθεται πολλαχοῦ τῆς συγγραφῆς αὐτοῦ, καὶ τοι ἀναφέρων τῶν λοιπῶν πρεσβευτῶν τὰ ὀνόματα, παρασιωπᾷ παντάπασι τὸ τοῦ Ἑβραίου πρεσβευτοῦ. Καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον εἶναι ἐπραξε τοῦτο ὁ φλίνναφος Μαρμαρᾶς, ὅς τις τοῦ μυθοπλαστοῦ ἐζήλωσε μάλλον τὸ ὄνομα ἢ τὸ τοῦ ἱστορικοῦ, ἀλλὰ καὶ Ἀντώνιος ὁ Ροδόσταμος, ποιητὴς καὶ φιλολόγος Κερκυραῖος, τελευταῖος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ καταλιπὼν ἀνέκδοτον ἱστορίαν τῆς Κερκύρας οὐχὶ λόγου ἀναξίαν, ἀναφέρει

¹⁾ Della casa Corciresi. Vol. I. P. 448, 447, 449, 470.

²⁾ Stampa dell'Università degli Ebrei di Corfù.

¹⁾ B u e h o n: Nouvel. Rech. T. 4, s. 408.

²⁾ Commemoriali VIII, s. 122.

μὲν τοῦ Σέμου τὴν ἀποστολὴν ὡς ἐκ παραδόσεως λεγομένην, ἀλλ' ὑπὸ φυλετικῶν προλήψεων παρασρούμενος ἀποβρίπτει αὐτὴν ὡς πιστεως ἀναξίαν ¹⁾. Ἰσως δὲ τῆ μεριτεία τοῦ μέγα ἔχοντος ἀξίωμα Δαβίδ τοῦ Σέμου, ὅστις βεβαίως ἐκλάδετο περὶ τῶν ἰδίων ὀμοθησάκων, ἢ Σύγκλητος τῆς Ἑνετίας μικρὸν μετὰ τὴν γενομένην πράξασιν, ἔστι τῆ 22 Ἰανουαρίου τοῦ ἔτους 1387, ἐξέδωκε θέσπισμα, ἐν ᾧ ὁμολογοῦσα ὅτι ἐπὶ πολλῶν περιστάσεων ἢ ἐν τε τῆ πόλει καὶ τῆ νήσῳ διαμονὴ τῶν Ἑβραίων ἀνεδείχθη λυσιστελής, εὐλογον ἔκρινε νὰ συναινέσῃ εἰς τὰς αἰτήσεις δύο ἐκ Κερκύρας Ἑβραίων, πεμφθέντων ὑπὸ τῶν ἰδίων ὀμοθησάκων, καὶ διακαῶς ἐπιποθεύσα νὰ ζῶσιν οἱ Ἑβραῖοι ἡσύχως καὶ ἀσφαλῶς ἐν Κερκύρᾳ ὑπὸ τὴν σιάν τῆς δουκικῆς ἀρχῆς, ἐπεκύρωσαν αὐτοῖς πάντα τὰρχαία προνόμια καὶ τὰς ἀτελείας, ὧν ἀπήλαυον, τουτέστι νὰ μὴ ἀναγκάζωνται ὑπὸ τῶν ἐκαστοτε κυβερνητῶν καὶ ἀρχόντων νὰ ἐμφανίζωνται εἰς τὰ δικαστήρια ἐν Ἱερᾷ, ἡμέρας ἄνευ καταπειγούσης ἀνάγκης, νὰ μὴ ὑποβάλλωνται εἰς συνεισφορὰς βραυτέρας τῶν λοιπῶν πολιτῶν νὰ μὴ ἐπιβαρύνωνται δι' ἐξαναγκαστικῶν δανείων, καὶ τέλος νὰ ὦσι καθόλου ἰσοτελεῖς πρὸς τοὺς λοιποὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ τῆς νήσου. Ὅτι δὲ τῆς Ἑνετίας ἡ πολιτεία ἰδίαν πρόνοιαν ἐλάμβανε περὶ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων, καὶ φιλανθρώπως αὐτοῖς προσεφέρετο, ἐναργῶς δηλοῦνται ἐκ τε πολλῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῆς ἐπομένης μάλιστα περιστάσεως. Μετὰ τὴν λαμπρὰν ἐν Ναυπάκτῳ νίκη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν Τούρκων συμβῆσαν ἐν ἔτει 1571, θέλουσα ἡ ἐνετικὴ πολιτεία νὰ ἐπιδείξῃ τὴν ἰδίαν εὐσέβειαν καὶ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν τῆς νίκης δοτῆρα Ἰησοῦν Χριστόν, αὐτὸν ἄλλο μέσον εὑρεν εὐπρόσδεκτον αὐτῷ εἰμῆ τὴν ἐκ παντὸς τοῦ ἐνετικοῦ κράτους ἀποσηματῆ τῶν Ἑβραίων εἰς τὴν ἄδικον ὅμως καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην προγραφὴν δὲν συμπεριελήφθησαν καὶ οἱ Ἑβραῖοι τῆς Κερκύρας. Ἡ ἀνωτέρω ὁμολογία τῆς Συγκλήτου τῆς Ἑνετίας, ὅτι τῶν Ἑβραίων ἡ κοινότης ἀπέβαινεν ὀφέλιμος τῇ τῆ νήσῳ καὶ τῆ πόλει τῆς Κερκύρας δὲν ἦτο σφαλῆρᾳ δρασῆριοι καὶ φιλόπονοι ὄντες ἐκ φύσεως οἱ πολλοὶ τῶν Ἑβραίων ὑπέβηλλον ἑαυτοῦ εἰς ἐργασίας καὶ μετῆρχοντο τέχνας βαναύσους μὲν καὶ ποταπὰς, ἀλλὰ χρησιμωτάτας, ὡς οἱ λοιποὶ τῶν κατοίκων περιεφρόνου. Οἱ ἐπιφανεστέραι δὲ αὐτῶν εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδιδόμενοι, κατώρθωσαν νὰ συγκλητρώσωσιν εἰς ἐκαστοὺς πάσας σχεδὸν τὰς ἐν τῇ νήσῳ ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις, καὶ οὕτως ἀπέκτισαν δύνανσιν καὶ πλοῦτον οὐχὶ εὐκαταφρόνητον, ὃν οὐχὶ

¹⁾ Memoria appartenenti alla Storia Civile, Antica o Moderna dell'Isola di Corfù, σελ. 260. Σάζεται ἐν χειρογράφῳ παρὰ τῷ κ. Ἀντωνίῳ Ροδοστάμῳ, ἀλλήλῃ τῆς Α. Μ. ἐγγίνῳ τοῦ ἱστορικοῦ.

σπανίως μετεχειρίζοντο ἐπ' ὀφελείᾳ καὶ ἀγαθῷ τῆς πόλεως. Ὅπόσον οἱ Ἑβραῖοι ἦσαν λυσιστελεῖς ἐν Κερκύρᾳ ἀποδεικνύεται ἐξ ἀναριθμητοῦ πλήθους ἐγγράφων μέχρις ἡμῶν περιελθόντων τῶν κατὰ καιροὺς Ἑνετῶν Προνοητῶν (Provveditori). Ὅσάκις τις ἐκ τούτων ἐμελλε νὰ καταθέσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ ν' ἀπέλθῃ τῆς νήσου, οἱ Ἑβραῖοι ἐσπευδον νὰ λάβωσι παρ' αὐτῶν ἐγγράφους μαρτυρικὰς ἀσφαλῆτους πιστεως καὶ ἀφοσιώσεως εἰς τὴν ἐνετικὴν πολιτείαν ἵνα ἔχωσιν αὐτὰς ὡς οὐστήσεις πρὸς τοὺς νέους πεμπομένους Προνοητάς. Ἐάν πρέπει νὰ πιστεῦσθωμεν εἰς τοιαῦτα πιττοποιητικὰ, οἱ Ἑβραῖοι διετέλεσαν ἐν Κερκύρᾳ πιστότατοι καὶ ἴλιαν ἀφωσιωμένοι ὑπὸ τῆς ἀρχῆς, ὡφελήσαντες παντοιοτρόπως τὰ κοινὰ τῆς πατρίδος συμφέροντα ἐν καιρῷ ἐνδείας καὶ κινδύνου διὰ τε συνεισφορῶν καὶ δανείων μεγάλων χρηματικῶν ποσοτήτων, καὶ διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν ζωῆς. Ἐν ἔτει 1585 ὁ τῆς Κερκύρας Βάσιλος Ἱερώνυμος Καπέλλας πιστοποιεῖ ὅτι οἱ συνοδικοὶ τῆς Ἑβραϊκῆς κοινότητος ἐδειξαν μεγίστην προθυμίαν ἐν τῇ γενομένῃ συνεισφορᾷ πρὸς κατασκευὴν τῶν δύο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως κατασκευασθεῖσων δεξαμενῶν. Ἐξ ἴσου δ' ἐφάνησαν κρήθυμοι ἐν τε τῇ κατασκευῇ τῶν νέων καὶ ἐν τῇ ἐπανορθώσει τῶν ἀρχαίων τειχῶν, καὶ ἐν ἄλλαις παντοίαις ἀνάγκαις. Ἐπὶ τοῦ μακροῦ καὶ διὰ τοὺς χριστιανοὺς ὀλεθροῦ πολέμου τῆς Κρήτης οἱ Ἑβραῖοι ἐλευθερίως ἐχορήγουν πάντα τὰ ἐπιτήδεια πρὸς χρῆσιν καὶ ἀνακούφισιν τῶν εἰς Κέρκυραν μετακομιζομένων τραυματιῶν, καὶ ἴσον ζῆλον ἐδειξαν κατὰ τὸν ἐν Πελοποννήσῳ πόλεμον. Κατὰ δὲ τὴν γενομένην ἐν ἔτει 1710 περιβόητον πολιορκίαν τῆς Κερκύρας τοσοῦτον ἀνδρείως καὶ εὐτόλμως ἠγωνίσθησαν πρὸς τοὺς κοινούς πολεμίους, εἰς τοσοῦτους κινδύνους ἐξετέθησαν πρὸς κοινὴν ὑπεράσπισιν, μὴ φοιδόμενοι τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῶν τέκνων, ὥστε ὁ περικλητὸς στρατάρχης τῆς Ἑνετίας κόμης Σχυλεμβούργιος, ὁ σώσας τὴν Κέρκυραν ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ τῆς δουλείας κινδύνου τιμηθεὶς ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τῆς Συγκλήτου τῆς Ἑνετίας δι' ἀνδριάντος, ἔτι φαινόμενον ἐν τῇ πλκτικῇ τῆς Κερκύρας, ἐξέδωκεν ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων δύο τιμητικὰ ἔγγραφα, ἐν οἷς ἐκθειάζει τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν καθόλου καὶ ἰδιαιτέρως ἐπαινεῖ τὸν Μορδοχάϊ Μάρδου Μαυρογένην, ὅστις ὑπεριδὼν πάντα κίνδυνον ἠφίστασε πάντων τῶν λοιπῶν Ἑβραίων. Τὰ γενναῖα τῶν Ἑβραίων κατορθώματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀπειλούμενης Κερκύρας ἐπιβεβαιούονται καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπασπιστοῦ τοῦ Σχυλεμβούργιου, συνταγματάρχου Δημητρίου στρατηγοῦ, Κερκυραίου, ὅστις, ἐν τῇ τῆς πολιορκίας ἐκθέσει, ἦν ἀπύθουσε πρὸς τὸν Πέτρον Γαζζώνην, συγκλητικὸν καὶ ἱστορογράφον τῆς ἐνετικῆς Πολιτείας, βεβαίως ὅτι ἐκ

τῶν κατακίων Κερκύρας οἱ Ἑβραῖοι παρέσχον ἐν τῇ πολιορκίᾳ τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας ¹⁾. Ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἑβραίων κατοίκων τῆς νήσου ἦτο ἀρκούντως, ὡς ἐβρέθη, πολυάριθμος ἕως ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἀνθηγαυῶν, ἀλλ' οὗτος πῆξεν ἐτι μᾶλλον ἕνεκα δύο φοβερῶν ἀλλαγῶν γενομένων κατὰ τῶν ὀμοθησάκων αὐτῶν καταδιώξεων. Ὅτε Φερδινάνδος ὁ Καθολικὸς καὶ ὁ σύζυγος αὐτοῦ Ἰσαβέλλα ἐξέδωκαν ἐν ἔτει 1493 τὸ ἀξιωματικὸν θέσπισμα, δι' οὗ οἱ Ἑβραῖοι τῆς Ἰσπανίας ἀνηλεῶς προεγράφοντο καὶ ἠναγκάζοντο νὰ καταφύγωσι πρὸς σιτηρίαν εἰς ξένας χώρας, ἀπὸ ὧν μετῴκησαν εἰς Κέρκυραν ἰσπανικαὶ οἰογένειαι, αἵτινες καὶ εὐημέρησαν ἐν τῇ νήσῳ αὐτῶν πατρίδι καὶ διετήρησαν μέχρις ἐσχάτων τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἐθνικὴν διάλεκτον. Ἀλλὰ μετ' ἡμισίαιον σχεδὸν ἑκατονταετηρίδα ἦλθεν ἐκ τῆς γείτονος Ἀπουλίας ἀποικία Ἑβραίων ἀσυγκρίτῳ λόγῳ πολυαυθροποτέρα, ἥτις τοσοῦτον ἐπέδρασαν ἐφ' οὓς εὐρεν ἐν τῇ νήσῳ προγενεστέρους Ἑβραίους, ὥστε καὶ τῆς Ἀπουλίας τὴν γλῶσσαν εἰς αὐτοὺς ἐπέβαλεν, ἦν λαλοῦσι μέχρι τοῦ νῦν ἀναμιγνύοντες καὶ λέξεις ἑλληνικὰς καὶ ἀπτελοῦντες οὕτω γόθον τι ἐξάβλωμα γλῶσσης, δῶσῃον καὶ ἀκατάληπτον ἐξ ἴσου πρὸς τε τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἑβραῖοι αὗτοι ἦλθον ἐκ τῆς Ἀπουλίας ἐν ᾧ χρόνῳ ἤρχε τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως περιβελημένος τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀντιβασιλέως ὁ ἀδὸν Πέτρος ὁ ἐκ Τολέδου. Ὁ ἀρχων οὗτος, ἀκούων πλείστα κατὰ τῶν Ἑβραίων παράπονα διὰ τὴν ἐπιτηδεουμένην ὑπ' αὐτῶν τοκογλυφίαν, ἔκρινε εὐλογον νὰ πληροφορησῇ περὶ τούτου τὸν αὐτοκράτορα, παρ' οὗ καὶ ἔλαβε τὴν ἐπιταγὴν νὰ ἐξώσῃ τοὺς Ἑβραίους παραχρῆμα ἐκ τοῦ βασιλείου ²⁾. Τούτου ἕνεκα μέγα πλῆθος τῶν δυστυχῶν ἐκείνων κατέφυγεν ἐν ἔτει 1540 εἰς Κέρκυραν, ὅπου ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν πρώην φυγάδων ἔβησαν Ἰσπανῶν ἐκτισαν συναγωγὴν, ἥτις πρὸς διακρίσιν τῆς ἀρχαιοτέρας ἑλληνικῆς ὀνομάζεται εἰς ἑτι ἀπουλικὴ καὶ ἰσπανικὴ καὶ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης χρονολογεῖται ἢ εἰς Ἰταλοὺς καὶ Ἕλληνας διαίσεις τῶν Ἑβραίων τῆς Κερκύρας. Ἡ διοργάνωσις τῆς κοινότητος αὐτῶν ἐγένετο κατὰ μίμησιν τῆς χριστιανικῆς, διότι ἐκάστη συναγωγὴ εἶχε δύο συνοδικούς (Mamunim), δύο ἐπόπτας καὶ δύο ἐπιτρόπους (Parnasim) ἀπετέλει δὲ ἴδιον σώμα καὶ εἶχεν ἰδιαιτέρον συμβούλιον, ὅπου συνεκαλεῖτο πρὸς διεξαγωγὴν τῶν ἰδίων υποθέσεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῶν συνοδικῶν κοινῶν δὲ πραγμάτων προκειμένων, τὰ συμβούλια ἤνοῦντο καὶ ἀπὸ κοινοῦ συνεσκέπτοντο. Οἱ συνοδικοὶ, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν φρα-

¹⁾ Giornale di Legislazione, Giurisprudenza, Letteratura κτλ. Corfù, 1846. Τόμ. Β', σ. 80.
²⁾ Giorno a Napoli, Civ. di Napoli, B. 32, K. 4.

τῶν τῶν συναγωγῶν, ὡς ἐπὶ τούτῳ συνεκάλει κατ' ἔτος ὁ Ἑνετὸς Προνοητὴς εἰς τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ μέγαρον αὐτοῦ, ἐφρόντιζον περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας, συνδήλαττον τοὺς διαφερομένους καὶ εἶχον ἀγορονομικὰ κληθκόντα. Ἐφείλον δὲ πρὸς τούτοις νὰ παρευρίσκωνται ἐν πάσαις ταῖς δημοσίαις τελεταῖς φοροῦντες στολὴν ὁμοίαν τῇ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν συνοδικῶν, ἀλλ' ἐξ ἑρίου καὶ οὐχὶ ἐκ μετᾶξης ὡς ἡ ἐκείνων, προσέτι δὲ ἄσπλοι καὶ μετὰ βραχείας φενάκης, διότι τὸ ζῆφος καὶ ἡ μακρὰ φενάκη ὑπὸ μόνον τῶν χριστιανῶν ἐφοροῦντο. Ἀλλ' ἐν τῷ ἐν Κερκύρᾳ ἔξῳν ἡσύχως καὶ ἀσφαλῶς οἱ Ἑβραῖοι καὶ διετέλου ἐν καταστάσει πολλῷ βελτίον τῶν ἄλλων Ἑβραίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως καὶ ἐνταῦθα ν' ἀποφύγωσι τοὺς διωγμοὺς τῆς τότε ὀρθοκευτικῆς μισαλλοδοξίας, ἥτις ἐξεγειρομένη κατὰ καιροὺς προεκάλει ἄδικα καὶ ὕβριστικὰ κατ' αὐτῶν διατάγματα, ἅτινα νῦν ἀναγιγνώσκοντες ἀποροῦμεν ἐὰν ἀρμόζει μᾶλλον νὰ ὀρθώμεν τὴν ποινήριαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ νὰ αἰσχυρόμεθα διὰ τὰς παρεκτροπὰς τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἐν ἔτει 1406 οἱ Κερκυραῖοι ἐπεμφαν τὸν Περσίττον Ἀλαβίλλαν καὶ Τζήλον δὲ Πάζε (de Pace) καὶ ἄλλους τινὰς εὐπατρίδας πρέσβεις εἰς Ἑνετίαν ἵνα παρὰ τοῦ Δουκὸς αἰτήσωσι διαφόρους ὑπὲρ τῆς πόλεως παραχωρήσεις, αἵτινες εἰσέτι ἀναγιγνώσκονται ἐν τῇ μεγάλῃ βιβλίῳ τῶν προνομίων τῆς Κερκύρας τῇ σωζομένῃ ἐν τῷ ἀρχαιοφυλακείῳ. Μεταξὺ δὲ τῶν τότε ἀπευθυνόμενων αἰτήσεων συναριθμεῖται καὶ ἰδιαιτέρα τις, τοσοῦτον σκληρὰ ἔσον καὶ παράδοξος, de Iudaeis Iapilandis ³⁾. Ἡ συνετὴ τῆς Ἑνετίας κυβέρνησις δὲν συνήνεκεν, ὡς ἦτο φυσικὸν, εἰς τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην ἀπαιτήσιν, ἀλλὰ μὴ θέλουσα νὰ δυσχερευθῇ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῇ ὑπηκόους, τότε πρώτων πέμψαντας πρέσβεις εἰς Ἑνετίαν μετὰ τὴν γενομένην τῆς νήσου παράδοσιν, ἐκόλασέ πως τὴν ἀπαιτουμένην ὑπὸ τῶν εὐγενῶν πρέσβων ἀγενῆ τῶν Ἑβραίων λιθοβολίαν κτελεύσασα νὰ φέρωσιν αὐτοὶ τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ κίτρινον ἐν τῷ στήθει, ἔχον τὸ μέγεθος μεγάλου ἄρτου, ἵνα διακρίνωνται τῶν χριστιανῶν, εἰ δὲ μὴ νὰ τελώσι κατ' ἔτος τριακόσια χρυσὰ δουκάτα τῇ Πολιτείᾳ τῆς Ἑνετίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ τῇ ἐπιμένῳ αἰτήσῃ τῶν αὐτῶν φιλοχριστιανῶν πρέσβων ἀσπυρῶς ἀπηγορεύθη τοῖς Ἑβραίοις ἡ κατοχὴ καὶ ἡ ἀπόκτησις παντὸς ἀκινήτου κτήματος, διετῆς δὲ προθεσμία παρεχωρήθη αὐτοῖς, ἵνα ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐκποιήσωσιν ὅσους εἶχον ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους καὶ κήπους καὶ κτήματα εἴτε ἐν τῇ νήσῳ, εἴτε ἐν τῇ παρακειμένῃ στερεᾷ ἐπὶ ποινῇ δημοσύσεως ἐάν τις παρέβαινε τὴν εἰρημένην διάταξιν. Εἰς μάτην οἱ Ἑβραῖοι, πέμψαντες καὶ αὐτοὶ τοὺς ἰδίους συνοδικούς

¹⁾ Giornale di Legislazione, Giurisprudenza, Letteratura κτλ. Corfù, 1846. Τόμ. Β', σ. 80.
²⁾ Giorno a Napoli, Civ. di Napoli, B. 32, K. 4.

τῶν τῶν συναγωγῶν, ὡς ἐπὶ τούτῳ συνεκάλει κατ' ἔτος ὁ Ἑνετὸς Προνοητὴς εἰς τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ μέγαρον αὐτοῦ, ἐφρόντιζον περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς ἡσυχίας, συνδήλαττον τοὺς διαφερομένους καὶ εἶχον ἀγορονομικὰ κληθκόντα. Ἐφείλον δὲ πρὸς τούτοις νὰ παρευρίσκωνται ἐν πάσαις ταῖς δημοσίαις τελεταῖς φοροῦντες στολὴν ὁμοίαν τῇ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν συνοδικῶν, ἀλλ' ἐξ ἑρίου καὶ οὐχὶ ἐκ μετᾶξης ὡς ἡ ἐκείνων, προσέτι δὲ ἄσπλοι καὶ μετὰ βραχείας φενάκης, διότι τὸ ζῆφος καὶ ἡ μακρὰ φενάκη ὑπὸ μόνον τῶν χριστιανῶν ἐφοροῦντο. Ἀλλ' ἐν τῷ ἐν Κερκύρᾳ ἔξῳν ἡσύχως καὶ ἀσφαλῶς οἱ Ἑβραῖοι καὶ διετέλου ἐν καταστάσει πολλῷ βελτίον τῶν ἄλλων Ἑβραίων τῆς λοιπῆς Εὐρώπης, δὲν ἠδυνήθησαν ὅμως καὶ ἐνταῦθα ν' ἀποφύγωσι τοὺς διωγμοὺς τῆς τότε ὀρθοκευτικῆς μισαλλοδοξίας, ἥτις ἐξεγειρομένη κατὰ καιροὺς προεκάλει ἄδικα καὶ ὕβριστικὰ κατ' αὐτῶν διατάγματα, ἅτινα νῦν ἀναγιγνώσκοντες ἀποροῦμεν ἐὰν ἀρμόζει μᾶλλον νὰ ὀρθώμεν τὴν ποινήριαν τῶν χρόνων ἐκείνων ἢ νὰ αἰσχυρόμεθα διὰ τὰς παρεκτροπὰς τῶν πατέρων ἡμῶν. Ἐν ἔτει 1406 οἱ Κερκυραῖοι ἐπεμφαν τὸν Περσίττον Ἀλαβίλλαν καὶ Τζήλον δὲ Πάζε (de Pace) καὶ ἄλλους τινὰς εὐπατρίδας πρέσβεις εἰς Ἑνετίαν ἵνα παρὰ τοῦ Δουκὸς αἰτήσωσι διαφόρους ὑπὲρ τῆς πόλεως παραχωρήσεις, αἵτινες εἰσέτι ἀναγιγνώσκονται ἐν τῇ μεγάλῃ βιβλίῳ τῶν προνομίων τῆς Κερκύρας τῇ σωζομένῃ ἐν τῷ ἀρχαιοφυλακείῳ. Μεταξὺ δὲ τῶν τότε ἀπευθυνόμενων αἰτήσεων συναριθμεῖται καὶ ἰδιαιτέρα τις, τοσοῦτον σκληρὰ ἔσον καὶ παράδοξος, de Iudaeis Iapilandis ³⁾. Ἡ συνετὴ τῆς Ἑνετίας κυβέρνησις δὲν συνήνεκεν, ὡς ἦτο φυσικὸν, εἰς τὴν ἀπάνθρωπον ταύτην ἀπαιτήσιν, ἀλλὰ μὴ θέλουσα νὰ δυσχερευθῇ τοὺς προσφιλεῖς αὐτῇ ὑπηκόους, τότε πρώτων πέμψαντας πρέσβεις εἰς Ἑνετίαν μετὰ τὴν γενομένην τῆς νήσου παράδοσιν, ἐκόλασέ πως τὴν ἀπαιτουμένην ὑπὸ τῶν εὐγενῶν πρέσβων ἀγενῆ τῶν Ἑβραίων λιθοβολίαν κτελεύσασα νὰ φέρωσιν αὐτοὶ τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ κίτρινον ἐν τῷ στήθει, ἔχον τὸ μέγεθος μεγάλου ἄρτου, ἵνα διακρίνωνται τῶν χριστιανῶν, εἰ δὲ μὴ νὰ τελώσι κατ' ἔτος τριακόσια χρυσὰ δουκάτα τῇ Πολιτείᾳ τῆς Ἑνετίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον καὶ τῇ ἐπιμένῳ αἰτήσῃ τῶν αὐτῶν φιλοχριστιανῶν πρέσβων ἀσπυρῶς ἀπηγορεύθη τοῖς Ἑβραίοις ἡ κατοχὴ καὶ ἡ ἀπόκτησις παντὸς ἀκινήτου κτήματος, διετῆς δὲ προθεσμία παρεχωρήθη αὐτοῖς, ἵνα ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ ἐκποιήσωσιν ὅσους εἶχον ἀγροὺς καὶ ἀμπέλους καὶ κήπους καὶ κτήματα εἴτε ἐν τῇ νήσῳ, εἴτε ἐν τῇ παρακειμένῃ στερεᾷ ἐπὶ ποινῇ δημοσύσεως ἐάν τις παρέβαινε τὴν εἰρημένην διάταξιν. Εἰς μάτην οἱ Ἑβραῖοι, πέμψαντες καὶ αὐτοὶ τοὺς ἰδίους συνοδικούς

¹⁾ Giornale di Legislazione, Giurisprudenza, Letteratura κτλ. Corfù, 1846. Τόμ. Β', σ. 80.
²⁾ Giorno a Napoli, Civ. di Napoli, B. 32, K. 4.

εις Ένετίαν, προσεπάθησαν να μεταβάλωσι την ακληράν ταύτην απόφραξιν. Η Πολιτεία της Ένετίας ού μόνον ενέμεινε τας πρώην δεδομένους, ἀλλ' ὀψιαιτέρον ἠνάγκασε καὶ πάσας τὰς Ἑβραϊδας νὰ φέροισι καὶ αὐταὶ περὶ τὴν κεφαλὴν κίτρινον κάλυμμα ἐπὶ ποιῆ τριακοσίων ὡσαύτως δουκᾶτων εἰ μὴ ἐξελούου τὴν ἐπιταγήν.

Ἡ μισαλλοδοξία, πρὸς τὸ παμφάγον πῦρ ὁμοιάζουσα τότε μόνον καταπαύει τὴν φθοροποιὸν αὐτῆς ἐνέργειαν, ὅτε περὶ αὐτῆς οὐδὲν ἄλλο πρὸς καταστροφὴν ἀπαντᾷ, ὅθεν οὐδὲν τὸ παράδοξον ἐάν οἱ τάλαιπῶροι Ἑβραῖοι, καίτοι κωλυόμενοι τοῦ ἀγοράζειν καὶ αὐτὰ τὰ τρόφιμα ἐν τῇ δημοσίᾳ ἀγορᾷ, τοῦ ἀντλεῖν τὸ ὕδωρ ἐκ τῶν δημοσίων φρεάτων¹⁾, καὶ τοὶ ἀδικῶς ἀργυρολογούμενοι, καὶ ἀπειλούμενοι καὶ ὑβρίζόμενοι, δὲν ἠδύνατο ἐν ὄσφ ὑπῆρχον ἐπὶ τοῦ προσώπου τῆς γῆς, νὰ κορέσωσι τὸ ἄγριον μῖσος, ὅπερ κατ' αὐτῶν ἔτρεφον πολλοὶ τῶν ἄξιούντων ὅτι εἶσιν ὄπαδοὶ τῆς θρησκείας τοῦ πρᾶου καὶ ταπεινοῦ τὴν καρδίαν Ναζωραίου.

Ὅτε πρὸ τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τῆς 15' ἑκατονταετηρίδος ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἐκεῖτο εἰσέτι ἐν τῷ παλαιῷ φρουρίῳ, ἡ δὲ νῦν πόλις ἐθεωρεῖτο ὡς προάστιον, καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλεῖτο Ἐξωπόλιον Κορυφῶν, οἱ Ἑβραῖοι κατέκωον πάντες κερχωρισμένοι ἀπὸ τῶν χριστιανῶν, καὶ ἡ Ἑβραϊκὴ συνοικία περιωριζέτο εἰς τὸ λουδαϊκὸν ἔσος, τὸ χυδαῖστὶ λεγόμενον Βρηθοδόρι, ὅπερ, ἀρχόμενον ἀπὸ τῶν ἐπιθλασάτων τειχῶν, περιελάμβανε τὴ μέρους ἐκεῖνο τῆς πόλεως, ὅπου νῦν κείνται οἱ ναοὶ τῆς Ἰσραηλίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουνοιατίσης, τῆς Ἰσραηλίας Θεοτόκου τῆς Κρεμαστής, τοῦ Ταξίαρχου, τοῦ Παντοκράτορος καὶ τοῦ ἁγ. Νικολάου²⁾. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς 15' ἑκατονταετηρίδος ἠνάγκασαν οἱ ἔνετοὶ τοὺς Ἑβραίους νὰ κατεδαφίσωσι τὰς οἰκίας αὐτῶν ἵνα ἐγγερωσιν αὐτόθι ἐπιτειχίσματα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως, οἱ Ἑβραῖοι ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ὀρισμένου χώρου καὶ διεσπάρησαν πολλαχόσε, κατοικήσαντες μεταξὺ τῶν χριστιανῶν, καὶ δὴ καὶ παρὰ τοῖς ἱεροῖς ναοῖς. Ἡ ἀνάμιξις αὐτῶν Ἑβραίων μετὰ τῶν λοιπῶν κατοίκων τῆς νήσου μεγάλως ἐσκανδαλίσε τὰς ψυχὰς τῶν φιλευσεβῶν χριστιανῶν, οἵτινες ἀφόρητον ἠγούμενοι τὸ πρᾶγμα ἐπεμψαν ἐν ἔτει 1524 εἰς ἔνετίαν τὸν Βαπτιστὴν Πετριτῆ καὶ τὸν Ἰωάννην Ἀδράμην, εὐπατρίδας τῆς νήσου, ἵνα σὺν πολλοῖς καὶ ἄλλοις αἰτήσωσι παρὰ τοῦ Δουκὸς τὸν περιορισμὸν τῶν Ἑβραίων εἰς κερχωρισμένον καὶ ἰδιαίτερον χώρον ὡς τὸ πάλαι. Ἡ ἐνετικὴ Πολιτεία, προθύμως συναινέσασα εἰς τὴν

αἴτησιν τῶν Κερκυραίων πρέσβειων, ἐκέλευσεν ἀμέσως τὸν ἐν Κερκύρᾳ ἔνετον προνοπὴν νὰ περιορίσῃ τοὺς Ἑβραίους εἰς τόπον ὑπ' αὐτῆς ὑποδειχθέντα, ὅπου ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ ζῶσι καλῶς τε καὶ ἀσφαλῶς³⁾. Ἀλλ' αὕτη ἡ δουκικὴ διάταξις ἔμεινε πάντῃ ἀνεκτέλεστος ἐπὶ μεγάλη λύπη τῶν Κερκυραίων· ὅθεν ἐν ἔτει 1532 ἐπέμψθησαν ἄλλοι δύο τῶν προκρίτων τῆς νήσου εἰς ἔνετίαν, ὁ Οὐαλιτέρος Μορέλλος καὶ ὁ Γεώργιος Λάντσας, ἵνα ἀπαιτήσωσιν οὐ μόνον τὴν ἐκτέλεσιν τῆς εἰρημένης διατάξεως, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπαγορευθῆ τοῦ λοιποῦ τοῖς Ἑβραίοις ἡ μίσθωσις οἰουδήποτε ἀκινήτου κτήματος. Ἡ ἐνετικὴ Πολιτεία, πάντοτε χαριζομένη ταῖς ἐπιθυμίαις τῶν Κερκυραίων, παρεχώρησεν ἄσμένως τὰ αἰτηθέντα, ἀλλὰ καὶ αἰ περὶ τούτου γινόμενα τότε δουκικὰ διατάξεις ἐμειναν ὡσαύτως ἀνεκτέλεστοι, ἵτως διότι ἀντέστησαν εἰς αὐτὰς οἱ Ἑβραῖοι, οἵτινες διέμεινον ἐτι ἐν ταῖς συνήθειαις αὐτῶν κατοικίαις καὶ ἐν ἔτει 1562, καὶ ὄν χρόνον μετὰ μακρὰν ἀντιλογίαν τῶν Ἑβραίων συνδίκων γενομένην ἐνώπιον τοῦ ἔνετου Προνοπτοῦ, ἀπεφασίσθη ὅτι οἱ Ἑβραῖοι ὄφειλον νὰ κατοικῶσιν ἐν τῷ χώρῳ τῷ αὐτοῖς ὀρισμένῳ ὑπὸ τῶν χριστιανῶν συνδίκων, νουτέστιν ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἰσραηλίας Θεοτόκου τῆς Ὀδηγητρίας καὶ ἐπέκεινα, περιβαλλόντες ἑαυτοὺς δι' ὕψηλῶν τειχῶν⁴⁾. Τίτι τράπη κατ' ὀρθωσάν τινες τῶν Ἑβραίων νὰ μὴ ἐκτελέσωσι τὴν ἐκδοθησάν τότε τοῦ Προνοπτοῦ ἀπόφραξιν, ἀλλὰ νὰ κατοικῶσιν ἐτι διεσπασμένοι, οἱ μὲν ἐν τῷ φρουρίῳ, οἱ δὲ ἐν τῇ πόλει ὅπου καὶ ἂν ἐβούλοντο, ἀγνοοῦμεν· γνωσκόμεν ὅμως ὅτι οἱ χριστιανοὶ, βαρέως φέροντες τὴν παρακοήν τῶν Ἑβραίων, ἐπεμψαν καὶ πάλιν πρέσβεις εἰς ἔνετίαν ἐν ἔτει 1592 τοὺς εὐπατρίδας Φίλιππον Καρτάνον καὶ Ἀνδρέαν Φισμάχον ἵνα ἀπαιτήσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γενομένων κατὰ τῶν Ἑβραίων παραχωρήσεων⁵⁾, ἀλλὰ μόλις τῷ 1622 ἐξεδόθη αὐστηρὸν ἀποτελεσματικὸν, ὡς φαίνεται, θέσπισμα, δι' οὗ οἱ Ἑβραῖοι προσετάττοντο νὰ κατοικῶσι τοῦ λοιποῦ ἡνωμένοι ἐν ἡ διαμμένουσι νῦν συνοικίᾳ, καὶ νὰ μὴ ἐξέρχωνται ἐξ αὐτῆς ἵνα μεταβῶσιν εἰς τοὺς ἀγροὺς ἄνευ προηγουμένης ἐγγράφου ἀδείας τοῦ Βασιλεῦς καὶ τοῦ Προνοπτοῦ τῆς νήσου. Κατὰ τὸν αὐτὸν δὲ χρόνον ἀπηγορεύθη εἰς αὐτοὺς πᾶσα ἐξωτερικὴ λατρεία καὶ ἡ μίσθωσις οἰουδήποτε κινήτου κτήματος, ἐξαίρουμένης τῆς οἰκίας ἐν ἡ ἔμελλαν νὰ κατοικῶσιν.

Ἀλλ' ὡς ἐάν μὴ ἤρκουν αἱ μνημονευθεῖσαι καταπίσεις αὐταὶ ἵνα κορέσωσι καὶ αὐτὰ τὰ ἀγριώτερα

¹⁾ Stampa del Priore degli Interventieri di Corfù contro li capi dell'Università degli Ebrei di Corfù, p. 30—32.

²⁾ Ἀλλοθις ἔθεσις περὶ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ ἁγ. Σπυρίδωνος παρὰ Ν. τοῦ Βουλγάρου, σ. 21.

³⁾ Chel sili proviato de habitatione adessi Hebrei in uno loco dicto Calto pero, che è dalla banda del Turion del armiraglio, ovè starano heno uniti et securi. Β ο λ λ α η' ο ρ ο, σ. 40.

⁴⁾ Stampa κτλ. σ. 44.

⁵⁾ M a r t i n o : Isior. di Corfù, σ. 370.

πάθη, οἱ χριστιανοὶ ἐπενόουν νέας πάντοτε πρὸς ὕβριν καὶ βλάβην τῶν Ἑβραίων καταδιώξεις. Εὐρίσκοντο δὲ τινες τοσοῦτον μαθητοὶ τὴν φύσιν, ὥστε νυκτὸς ἐρχόμενοι εἰς τὰ τῶν Ἑβραίων κοιμητήρια ἀνέσκαπτον τὰ τῶν τάφων καὶ μυρίας διέπραττον κατ' αὐτῶν ὕβρεις καὶ ἀπηνθρώπικας. Ἡ ἐνετικὴ Πολιτεία, μαθοῦσα τὸ πρᾶγμα, προσκήρυξεν ἐν ἔτει 1614 ὅτι ἤθελεν ἐπιβάλλει αὐστηροτάτας ποινὰς εἰς τοὺς φωρομένους ἐνόχους τοῦ στυγεροῦ τούτου κακουργήματος, καὶ ἡ αὐστηρότης τῆς ποινῆς ἐμετρίασεν ἐν μέρει τὴν τόλμην τῶν προπετῶν, ἀλλὰ, πύσαντες οὗτοι νὰ ἐφουρτίξωσι τοὺς νεκροὺς, ἤρχισαν νὰ ἐνοχλῶσιν ἡμέραν καὶ νύκτα τοὺς ζῶντας, προπηλακίζοντες αὐτοὺς, ἀναγκάζοντες τοὺς παῖδας αὐτῶν εἰς βαναυσωτάτας ἐργασίας, ἀποτεινόντες λόγους αἰσχροὺς καὶ ὕβριστικούς εἰς ἑσας Ἑβραίας ἀπῆντων καθ' ὅδον, καὶ τέλος βλάδιζοντες ἢ ἀπειλοῦντες θάνατον ἐάν τις τῶν Ἑβραίων μετέβαινε χάριν ἰδίων ὑποθέσεων εἰς τοὺς ἀγροὺς¹⁾.

Γνωστὸν ἐστὶ τοῖς πᾶσιν ὅπόσον σταθερῶς ἐμμένουσιν οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῶν προγόνων αὐτῶν καὶ ὅπόσον δυσκόλως ἐπιστρέφουσιν εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν, ὅθεν οὐδὲν θαυμαστὸν ἐστὶ καὶ ἐν Κερκύρᾳ ὀλίγοι προσήλυτοι· λόγου ἄξιον μνημονεύονται. Ἀλλὰ, περὶ τούτου συμπεσόντος τοῦ λόγου, οὐχὶ ἀνέριστον ἴσως νὰ διηγηθῶμεν ἐνταῦθα ἐν ἐπιμέτρῳ τῶν εἰρημένων συμβάντων, ὅπερ ἐλαθε χώρῳ ἐν Κερκύρᾳ ἐν ἔτει 1776 κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην καὶ ὀγδόην ἡμέραν τοῦ Ἀπριλίου μηνός, καὶ ὅπερ ζωνηρῶς εἰσέτι διατηρήθη ἐν τῇ μνήμῃ τοῦ λαοῦ, παραλαβόντος αὐτὸ ἐκ παραδόσεως ἀπὸ τῶν προγενεστέρων γενεῶν. Μεταξὺ τῶν τότε ἐπιστημοτέρων ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραϊκῶν οἰκίαν ἐπέκειν ὁμολογουμένως τὴν πρωτίστην τάξιν ὁ τοῦ μεγάλεμπορου Βιβάντε. Τὰ πολυάρθμα μέλη τὰ συγκροτοῦντα τὴν οἶκον τοῦτον, εἰς τὴν ἐμπορίαν ἐπιδοθέντα, ἐξέτειναν τὰς ἐπιχειρήσεις αὐτῶν οὐ μόνον ἐκτὸς τῆς νήσου, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ τοῦ ἐνετικοῦ κράτους, εἰς τρόπον ὥστε κατέστησαν ἐν πάσῃ σχεδὸν τῇ Εὐρώπῃ γνωστά. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς ἀκηδίας καὶ ἀδρανείας τῶν λοιπῶν ἐν Κερκύρᾳ πολιτῶν κατ' ὀρθωσάν ταῦτα ἐν οὐ μακρῷ χρόνῳ νὰ ἐλευσασιν εἰς ἐκὼτα τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἐν τῇ νήσῳ κυκλοφορούντων χρημάτων καὶ ἠῤῥαξαν ὀσημέραι κατὰ τὰ τὰ πλοῦτη καὶ τὴν δύναμιν. Ἐν ἡ τοῦ Βιβάντε ὁ ἐμπορικὸς οἶκος διετέλει ἐν ἀνθρωπάτῃ καταστάσει νέος τις ὀρθόδοξος δυνάμις Σπυρίδων, ἕλιων τὸ γένος ἐκ τῆς περιφανεῦς κερκυραϊκῆς οἰκογενείας τῶν κομήτων Βουλγάρων, — ἥτις ὡς γνωστὸν, ἔχει τὸ

πατρωνικὸν δικαίωμα ἐπὶ τοῦ θαυματουργοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, — οὐδὲ δὲ τοῦ ἐφημερίου τῆς τοῦ ἁγίου ἐκκλησίας Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Βουλγάρου, περιπαθῶς ἠράσθη τῆς Ραχῆλ, περικαλλοῦς νεάνιδος ἐκκαϊδεκαετούς, θυγατρὸς τοῦ Ἑβραίου Νικαῖδον Βιβάντε, ἣν ὁ πατήρ ἐπέκπεσε νὰ νυμφεύσῃ μετὰ ὁμοβρήσκου νέου, ὃν ἡ κόρη ἐκθύμως ἀπερρέφετο. Ὁ Σπυρίδων Βούλγαρις, παρκαμύθημα τοῦ δεινοῦ αὐτοῦ ἔρωτος ζητῶν, ἐπεισε διὰ χρημάτων τὸν καθ' ἐκάστην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Βιβάντε φοιτῶντα κομωτὴν καὶ δι' αὐτοῦ ἐξέφρασε πρὸς τὴν Ἑβραίαν νεάνίδα τὸ ἐρωτικὸν αὐτοῦ πάθος. Πλέπων δὲ ὅτι τὰ αἰσθητά αὐτοῦ ἀντημεῖνον ὑπὸ τῆς ἀπαλόφρονος Ραχῆλ, ἐθάβρησεν ἐτι μάλλον καὶ, δωροδοκήσας δύο ἐν τῇ οἰκίᾳ θεράποντας τοῦ χριστιανικοῦ δόγματος, ἐπεσκέπτετο κρυφίως διὰ νυκτὸς τὴν ἀπερισκαπτον νέαν, εἰσχωόμενος διὰ πλαγίας θύρας κατωγίου τινός, ἐσωτερικὴν κοινωνίαν ἔχοντος μετὰ τῆς λοιπῆς οἰκίας. Ἡ θερμότης τῆς νεανικῆς ἡλικίας, αἰ τιμαὶ καὶ τῆς κομῆσης ὁ τίτλος, ὧν ἐμελλε ν' ἀπολαύσῃ εἰς γάμον ἐρχομένη μετὰ τοῦ χριστιανοῦ ἐραστοῦ, ἢ ἀποστροφή πρὸς τὸν προτεινόμενον αἰτῆ ἡμῶδοξον οὐζυγον, αἰ συνεχῆ, καὶ πειστικὰ τοῦ ἀμνηστὸς παρκαμινήσεως ἐπεισαν ἐπὶ τέλους τὴν ἐρώσαν Ραχῆλ νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τῆς πατρικῆς οἰκίας, ἵνα τὸν χριστιανισμὸν ἀσπασθεῖσα νομίμως μετὰ τοῦ ἐραστοῦ συζευθῆ. Ἀφ' οὗ εἶδεν ὁ κόμης ὅτι ἡ Ραχῆλ ἦτο ἤδη πεπεισμένη καὶ πρόθυμος ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὸν ὀποιδῆποτε, ἐμπιστεύεται τὸ πρᾶγμα εἰς πιστοὺς τινὰς φίλους, καὶ ἀρωγὴν παρ' αὐτῶν ζητήσας προδιατίθησι καὶ παρασκευάζει μετ' αὐτῶν τὰ τοῦ δραστοῦ, ὀρισθέντος εἰς τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἐβδόμης Ἀπριλίου. Ἐλθοῦσης δὲ τῆς συντεθειμένης ἡμέρας, οἱ δύο ὑπνέται, οἱ διὰ χρημάτων διαφθαρέντες, δίδουσιν ὑπνωτικὸν φάρμακον εἰς τοὺς οἰκοδεσπότας καὶ ἀνοικτὴν ἀφίνοσι τὴν πλαγίαν θύραν, ἵνα εἰσέλθωσι δι' αὐτῆς οἱ συνομῆται τοῦ κόμητος. Ἄμα δὲ τῇ νυκτὶ θορύβου ἀκουσθέντος ἐν τῷ κατωγίῳ, ὁ οἰκοδεσπότης ἐπιφορτίζει τοὺς ὑπνέτας νὰ μάθωσι τί συμβαίνει· καταβάς δὲ πρὸς τοῦτο εἰς τῶν δύο συνειδῶτων ὑπνέτων ἐπιπλήττει τοὺς αὐτόθι κρυπτομένους συνένυχους τῆς συνωμοσίας καὶ παραγγέλλει αὐτοῖς ἄκρην σιωπὴν, εἴτα δὲ ἀνεληθὸν διηγείται ψευδῶς ὅτι ὁ θόρυβος προήρχετο ἐξ ἀνθρώπων οἰνοφλύγων, οἵτινες διαδοκίμους ἔσπρωξαν τὴν θύραν τοῦ κατωγίου. Τότε οὐδὲν ὑποπτεύοντες οἱ οἰκοδεσπότης κατακλίνονται καὶ ἀμέριμνοι παραδίδονται εἰς τὸν ὕπνον. Προέουσης δὲ τῆς νυκτὸς Γερμανὸς ὑπνέτης, ἀμέτοχος τῆς συνωμοσίας ἀναστὰς ἐκ τοῦ ὕπνου βλέπει ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐπὶ τὰ ζέοντες ἀνθρώπους, οὗς δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνη, σβέσαντας εὐθέως τὰ φῶτα. Περιδείξ ἐκ τούτου γινόμε-

¹⁾ Βιβλίον, ἐκ παραγραφοῦ χάρτου, περιέχον διάφορα ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων ἐνετικὰ διατάγματα καὶ σαζόμενον παρὰ τῷ κ. Π. Λάμπρῳ.

μενος τρέχει ἐν τάχει ὁ πιστός ὑπηρέτης εἰς τὸν γνω-
στὸν θάλαμον τῶν κυρίων καὶ εὐρίσκει τούτους ὑπὸ
βαθυτάτου ὕπνου κατεχομένους. Εἰς μάτην φωνάζει,
εἰς μάτην ἐκτινάσσει αὐτοὺς ἐν ἀφουπνώσει. Ὁ
ὑπνος ἐπέκειτο λίαν βαρῦς ἐπὶ τῶν βλεφάρων αὐτῶν,
ἐν ᾧ χρόνῳ ἢ προσφιλῆς αὐτῶν θυγάτηρ ἀπήγετο
διὰ παντὸς ἐκ τῆς πατρικῆς ἐστίας. Ἀλλ' ἐπὶ τέ-
λους, μετὰ πολλὰς καὶ μεγάλας τοῦ Γερμανοῦ προσ-
παθείας, ἀποσεύσαντες τὸν ὕπνον οἱ δυστυχεῖς ἐ-
κείνοι γόνεϊς περιτρέχουσιν ἔντρομοι τὴν οἰκίαν καὶ
μὴ εὐρόντες τὴν ἀγαπητὴν Ῥαχὴλ ἐννοοῦσι τὴν κα-
ταλαθούσαν αὐτοὺς συμφορὰν καὶ πικρῶς κλαίουσι
τὸ ἀπολεσθὲν αὐτῶν τέκνον.

Ἀνόνομό· τις καὶ σύγχρονος Ἑβραῖος, ὅστις ἴσως
κατ' ἐντολὴν τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, ἐποίησε μικρὰν
τοῦ συμβάντος τούτου ἔκθεσιν, βραβείως φέρων τὴν
γενομένην τοῖς Ἑβραίοις ἔθρην, περιγράφει διὰ τῶν
σκαταινοτέρων χροιάτων τὴν τότε κρινωμένην τῆς
Κερκύρας καὶ πρὸ πάντων ἐπιτίθεται κατὰ τῶν ἀρ-
χόντων, οὗς περιστήσιν ὡς διεφθαρμένους, ἀδρανεῖς
καὶ φατριαστικούς. Κατ' αὐτὸν, ὁ κόμης Σπουρίδων,
ἀρπάσας τὴν ἑραίαν καὶ πλουσίαν Ἑβραίδα, δὲν ἐ-
πένετο ὑπὸ εὐγενούς καὶ εὐλαβούς ὑπὲρ τῆς κόρης
αἰσθήματος, ἀλλ' ἐκινεῖτο ὑπὸ ἀπλήστου ἐρασιγρη-
ματίας, διότι πρὸ τῆς τοῦ δρασμοῦ ἐκτελέσεως ἐπὶ
πολλὰς καὶ συνεχεῖς ἡμέρας ὑψήρει διὰ νυκτὸς ἐκ τῆς
οἰκίας τοῦ Βιβάντε καὶ ἐμπροσθέντα καὶ σκεῖτη πολ-
λύτιμα καὶ παντοῖα ὑφάσματα, κατὰ δὲ τὴν ἀπα-
γωγὴν τῆς Ῥαχὴλ ἀπεκόμισε καὶ πάντα τὰ κειμή-
λια αὐτῆς τε καὶ τῆς μητρὸς. Ἦτο δὲ, κατὰ τοὺς λό-
γους τοῦ αὐτοῦ Ἑβραίου ἀφηγητοῦ, τοσοῦτον ἀσεβῆς
καὶ ἀπιστος, ὥστε κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς
ἀγίας καὶ μεγάλης ἐβδομάδος καταβρόχθισε τρία πι-
νάκια ἀνθογάλαντος καὶ, μὴ ἔχων πῶς νὰ πληρώσῃ
τὸν πωλητὴν, κατήνεγκεν αὐτῷ τρία τραύματα ἐξ
ᾧ τὸ ἐν θανάτῳ ἔφρον. Εἰς ταῦτα δὲ προστίθησιν ὁ
Ἑβραῖος, ὅτι, ἐν ᾧ διὰ νυκτὸς ἐφοῖτα εἰς τὴν οἰκίαν
τοῦ Βιβάντε καὶ εἶχεν ἐρωτικὰς μετ' αὐτῆς σχέσεις,
ἐν μικρῷ ἡμέρας ἀνερπνῶν μετέβηνεν εἰς τὴν οἰκίαν
ἄλλης κόρης, θυγατρὸς πτωχοῦ ἱερέως, ἣν ὁ κόμης
ὑπεσχέθη νὰ νυμφευθῇ προλαβὼν καὶ ἐκατὸν πέντη-
κοντα χρυσίους λόγῳ προικῆς.

Ἐν τοσοῦτῳ ἡ νέα Ῥαχὴλ, ἀπυχθεῖσα ἐκ τῆς
πατρικῆς ἐστίας, περιφέρετο ὑπὸ τοῦ κόμητος καθ'
ὅλην τὴν νύκτα ἀπὸ οἴκου εἰς οἶκον, ἵνα ματαιωθῶ-
σιν αὐτῶς αἱ ἐρευναι τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, αἵτινες
πληροφορηθεῖται περὶ τοῦ πράγματος ἠθέλησαν νὰ
μεσολαβήσωσι χάριν τῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ διαδο-
θείσης εἰς τὴν πόλιν τῆς ἀγγελίας, ὅτι ἡ κόρη τοῦ
πλουσιωτέρου καὶ ἐπισημοτέρου τῶν Ἑβραίων ἐμπό-
ρων συγκατένευσε ν' ἀσπασθῇ τὴν χριστιανικὴν πί-
στιν, ἀλλ' ἐκώλυετο ὑπὸ τῶν ἐνετικῶν ἀρχῶν, ὁ

λαὸς ἐθεώρησε τὴν ὀρθοδοξίαν κινδυνεύουσαν καὶ
προσέβηλημένην, ὅθεν συνέβρευσε πένταρχόθεν πρὸς ὑ-
περέσπισιν τῆς ἀπειλουμένης προσηλύτου, ἥτις ἐν
τῷ μέσῳ πλήθους ἀπέριου ὠδηγήθη εἰς τὸν ναὸν τῆς
Ἱσραηλίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιβουνοκίσεως, ὅπου ἐ-
μελλε ν' ἀνακκινισθῇ αὐτὴν διὰ τοῦ ἀγίου βαπτίσμα-
τος ὁ γέρον Σακελλάριος Καλικιόπουλος. Τρεῖς ἐπέμ-
φθησαν στρατιῶται ἵνα διασχίσωσι τὰ πλήθη καὶ
καταλάβωσι τὴν κόρην, καὶ τρεῖς μανιωδῶς ἀπεκρού-
σθησαν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, οὗς ἔτι μᾶλλον ἐξήψεν ἡ
φωνὴ τοῦ ἐφημερίου τοῦ ἀγίου Σπουρίδωνος καὶ πα-
τρὸς τοῦ μελλονύμφου, προσκαλόμενος τοὺς ὀρθο-
δόξους χριστιανούς νὰ λάθωσιν ὑπὲρ πίστεως τὰ ὀ-
πλα. Παράφρον δὲ τότε γενόμενον τὸ πλῆθος ἐκ τῆς
χαρᾶς δι' ὅσα ὑπερέκρησε κωλύματα, ἀπήτησε νὰ
τελεσθῶσιν ἐν τῷ ἅμα τὰ μυστήρια τοῦ βαπτίσμα-
τος καὶ τοῦ γάμου. Τοῦτων δὲ τελεσθέντων ἐν ὄψει
σχεδὸν αὐτῆς τῆς ἐνόπλου δυνάμεως, μὴ τολμώσης
ν' ἀντιστῆ εἰς τὰ πραττόμενα, οἱ νεόνυμφοι ἐκομί-
σθησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κόμητος Βουλγάρως ἔ-
χοντες ἐκατέρωθεν ἄνδρας γυμνὰ φέροντας τὰ ξίφη
καὶ παρακαλουθόμενοι ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπευφη-
μοῦντος καὶ μυρίας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας αὐτῶν
εἰς οὐρανὸν ἀναπέμποντος ¹⁾).

Τοιαύτη ἐν συνόψει ὑπὸ τῶν ἐν Κερκύρᾳ Ἑβραίων
ἢ κατὰ γὰς ἐπὶ Ἐνετοκρατίας· μετὰ δὲ τὴν ἔλευσιν
τῶν δημοκρατικῶν Γάλλων οἱ Ἑβραῖοι ἀπήλασαν
παντὸς ἀνεξαιρέτως πολιτικοῦ δικαιώματος καὶ ὁ
βασιβίνος ἐτέθη ἐν ἴση μοίρᾳ πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν
δύο ἄλλων ἐν τῇ νήσῳ πρεσβευομένων ὀρησκευμάτων.
Ἐπὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας ἀπώλεσαν καὶ πάλιν
τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλογέως καὶ ἐκλογίμου, καὶ ἀπη-
γορεύθη αὐτοῖς τὸ μετέρχεσθαι τὸ δικηγορικὸν ἐπάγ-
γμα ἐν ταῖς δικαστηρίοις. Μόνον μετὰ τὴν ἔνωσιν
τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅτε πᾶσα διά-
κρισις καὶ πᾶς φραγμὸς μεταξὺ πολιτῶν διαφόρων
ὀρησκευμάτων ἀφηρέθη, ἀνέκτισαν οἱ Ἑβραῖοι πάντα
τὰ πολιτικὰ δικαιώματα. Ἐθε δὲ τοῦ πολιτισμοῦ
τούτου προνομίου νὰ ποιῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι χρῆ-
σιν τοιαύτην, ἥτις νὰ ἦ ἰδίᾳ μὲν ὠφέλιμος πρὸς Κέρ-
κυραν, καθόλου δὲ σύμφωτος πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ
τοὺς πόθους τῆς ὅλης Ἑλλάδος ²⁾).

I. A. ΡΩΜΑΝΟΣ.

¹⁾ Πρὸς Ἱστορίαν Ἑβραϊοπόλεως τῆς Μαρκάδας. Ἐν Βενετίᾳ 1850.

²⁾ Ἐκ τοῦ νεωστὶ ἐκδοθέντος Ἀττικῆς ἡμερολογίου τοῦ κ. Βι-
σηλίου Ἀσωπίου, πολλὰ καὶ ἀξιόλογα περιέχοντος. Διέρθου δὲ
ἐν σελ. 120 τὸ ἀπρωτηγανίστειο εἰς ἀπρωτηγανίστη. Σ: Π.